

HZ. ÖMER'İN KİŞİLİĞİ VE DİNDARLIĞI

Muhammed Talha KAHRAMAN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Habil ŞENTÜRK

Uşak

Aralık, 2019

HZ. ÖMER'İN KİŞİLİĞİ VE DİNDARLIĞI

Muhammed Talha KAHRAMAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Felsefe ve Din Bilimleri (Din Psikolojisi) Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Habil ŞENTÜRK

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Aralık, 2019

ÖZET

HZ. ÖMER'İN KİŞİLİĞİ VE DİNDARLIĞI

Muhammed Talha KAHRAMAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (Din Psikolojisi) Ana Bilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aralık-2019

Danışman: Prof. Dr. Habil ŞENTÜRK

İslâmiyet'in doğuşundan günümüze kadar gelen süreç incelendiğinde, İslâm dininin temellerinin atıldığı Hz. Peygamber(s.a.v.) ve dört halife dönemi dikkat çekmektedir. Bu arada İslâm devletinin geniş coğrafyalara ulaştığı, sistemli ve kurumsal bir yapıya büründüğü, birçok yeniliğin hayata geçirildiği Hz. Ömer(r.a.)'in halifeliği dönemi daha bir önem arz etmektedir.

Bu araştırmanın amacı, Hz. Peygamber(s.a.v.) döneminden sonra başlayan dört raşit halife dönemi içerisinde, bilhassa adalet uygulamaları ve yenilikçi faaliyetleriyle dikkat çeken Hz. Ömer'in kişiliği ve dindarlığını psikolojik bir bakış açısıyla ortaya koymaktır. Zira o, kişilik yapısı ve ortaya koyduğu dindarlık modeliyle günümüz dindarlarına örnek olabileceği gibi aynı zamanda adaletiyle tanınmış bir lider ve yönetici olarak da özellikle insanların adalete susadığı bir dönemde Müslüman yöneticilere rol model olabilecek müstesna bir şahsiyettir.

Çalışma giriş kısmından sonra üç bölüm halinde hazırlanmış ve sonuç kısmıyla tamamlanmıştır. Giriş kısmında problem durumu, araştırmanın amacı, önemi ve yönteminden bahsedildikten sonra konuyla ilgili çalışmalardan örnekler verilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, kişilik ve kişilikle ilgili kavramlar, kişiliği etkileyen faktörler, kişilik kuramları ve tiplerinden bahsedilmiştir. Yine birinci bölümün devamında dindarlık ve dindarlık modellerinden bahsedilmiş, dini kişilikten ve dini yaşantının kişilik üzerindeki etkisinden söz edilmiştir.

İkinci bölümde Hz. Ömer'in hayatı, doğumu ve çocukluk döneminden itibaren ele alınarak, gençlik dönemi, Müslüman oluşu, halifelik öncesi, halifelik dönemi ve son olarak vefatı incelenmiştir. Bu bölümde ilk dönem İslâm tarihi eserleri günümüzde yapılan çalışmalar ile beraber incelenmiştir. Hz. Peygamber ve Hz. Ebubekir dönemindeki aktif rol aldığı olaylardan söz edilmiştir. Halifelik dönemindeki önemli olaylar, fetihler, aldığı kararlar ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde Hz. Ömer'in kişiliği ve dindarlığı incelenmiştir. Onun kişiliğine etkisi olan hususlar başlıklar halinde ele alınarak yaşadığı toplumun kültürünün, fiziki özelliklerinin, mizacının kişiliği üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bunun yanı sıra nasıl bir kişilik sahibi olduğunu gösteren olaylar, sözleri, yaşantısı ele alınmış, inanç yapısı ve Allah(c.c.) korkusunun onun kişiliğini nasıl etkilediği incelenmiştir. Ayrıca ahlaki özellikleri, dindarlığındaki tutarlılığı, ibadetlere verdiği önem ve getirdiği yenilikler, tefsir, hadis ve fıkıh anlayışı ve bu ilimlere katkılarından bahsedilmiştir.

Sonuç kısmında ise yapılan çalışma ile ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur. Hz. Ömer'in kişiliğinde, dinin etkilerinden bahsedilmiş, kişilik oluşumunda dinin rolü ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kişilik ve dindarlık arasındaki ilişkinin varlığından ve bu ilişkinin Hz. Ömer'in hayatındaki etkilerinden söz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Hz. Ömer, Din Psikolojisi, Dindarlık, Kişilik, Dini Kişilik*

ABSTRACT

HZ. ÖMER'S PERSONALITY AND RELIGIOUSNESS

Muhammed Talha KAHRAMAN

Philosophy and Religious Sciences (Psychology of Religion) Department of Science

Social Sciences Institutes Uşak University, December-2019

Advisor: Professor Doctor Habil ŞENTÜRK

When the process from the birth of Islam to the present is examined, the period of the Prophet Muhammad and four caliphs, in which the foundations of Islamic religion were laid, draws attention. The caliphate period of Umar, in which the Islamic state reached wide geographies, became a systematic and institutional structure, and many innovations were realized, is important.

The aim of this research, Prophet Muhammed period after the beginning of the four rashid caliphs, with the practices and the fact that the highest levels of justice, Caliph Umar's personality and religiosity is to reveal from a psychological perspective. Because he is an exceptional person who can be a role model for Muslim rulers especially in a period when people are thirsty for justice as he can be an example for today's pious people with his personality structure and his model of piety. The research was prepared in three chapters after the introduction and was completed with the conclusion. In the introductory part, after mentioning the problem situation, the purpose, importance and method of the research, examples from the related studies are given.

In the first part of the research, personality and personality related concepts, factors affecting personality, personality theories and types are mentioned. In the continuation of the first chapter, religiousness and religiousness models are

mentioned, religious personality and the effect of religious life on personality are mentioned.

In the second chapter, the life, birth and childhood of the Caliph Umar were discussed and the period of youth, being a Muslim, the period before and after the caliphate and the last death were examined. In this section, first historical Islamic works are examined together with the works done today. The events of the Prophet Muhammad and the Caliph Abu Bakr were mentioned. The important events, conquests and decisions taken during the caliphate period were discussed.

In the third chapter, the personality and piety of Caliph Umar is examined. The effects of his personality on the personality of the culture, physical characteristics, temperament of the society in which he lived were examined. The structure of faith and how the fear of God influenced his personality were examined. Spiritual characteristics, consistency in religiousness, importance he gave to worship and innovations, his understanding of commentary, hadith and fiqh and his contributions to these sciences were mentioned.

In the conclusion part, evaluations were made about the study. In the personality of Caliph Ömer, the effects of religion were mentioned and the role of religion in personality formation was tried to be put forward. The existence of the relationship between personality and religiosity and the effects of this relationship on the life of Caliph Ömer are mentioned.

Key Words: *Caliph Umar, Psychology of Religion, Religiousness, Personality, Religious Personality*

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
 Tezli Yüksek Lisans Jüri ve Enstitü Onayı

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Muhammed Talha Kahraman'ın "Hz. Ömer'in Kişiliği ve Dindarlığı" başlıklı tezi 17/12/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. Habil ŞENTÜRK

Üye : Prof. Dr. Hüseyin CERTEL

Üye : Dr. Öğr. Üye. Nazım BAYRAKDAR

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Erol DURAN

ÖNSÖZ

Hz. Ömer İslâm dünyasında hayatıyla, yöneticiliğiyle, adaleti ve yenilikleriyle büyük izler bırakmış bir şahsiyettir. Bu çalışmada, Hz. Ömer'in kişiliği ve dindarlığı mevcut kişilik kuramlarından yola çıkılarak ele alınmaya çalışılmıştır. İslâm dünyasında büyük bir öneme sahip olan Hz. Ömer'in, kişiliği ve dindarlığı tahlil edilerek hem bu alanda yeni bir çalışma gerçekleştirilmiş hem de Hz. Ömer'in hayatı farklı bir perspektiften ele alınmaya çalışılmıştır.

Çalışmalarım süresince her türlü desteğini eksik etmeyen, düşüncelerimin zorlandığı dönemlerde bana yol gösteren tavsiyeleri ve her zaman samimi yaklaşımıyla ufkumu açan değerli danışman hocam, Sayın Prof. Dr. Habil ŞENTÜRK'e teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmayı gerçekleştirirken her zaman yanımda olan, desteğini bir an olsun esirgemeyen kıymetli eşim ve aileme teşekkür ederim. Bu süreçte dünyaya gelen ikiz kızlarımın da bana bambaşka bir mutluluk ve güç kattıklarını söylemek isterim.

Muhammed Talha KAHRAMAN

Uşak - 2019

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

:

Adı Soyadı

:Muhammed Talha KAHRAMAN

Doğum Yeri ve Tarihi

:Uşak / 26.04.1993

Lisans Öğretimi

:Sakarya Üniversitesi - Eğitim Fakültesi -

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği

Yüksek Lisans Öğretimi

:Uşak Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü -

Felsefe ve Din Bilimleri-Din Psikolojisi Anabilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller

:İngilizce

İş Deneyimi

:

Çalıştığı Kurumlar

:1) Atatürk Anadolu Lisesi / Uşak

2) 23 Nisan Ortaokulu / Uşak

3) Eşme Şehit Nihat Köylü M.T.A.L. / Uşak

İletişim

:

e-posta adresi

:mtalhakahraman@gmail.com

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	v
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
ÖZGEÇMİŞ.....	ix
İÇİNDEKİLER	x
GİRİŞ	1
1. PROBLEM DURUMU.....	1
2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	2
3. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	2
5. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	3
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
1.1. KİŞİLİK	4
1.1.1. Mizaç.....	5
1.1.2. Karakter	6
1.1.3. Benlik	6
1.2. KİŞİLİK MODELLERİ	7
1.3. DİNDARLIK.....	9
1.4. DİNDARLIK MODELLERİ.....	11
1.5. KİŞİLİK DİNDARLIK İLİŞKİSİ	13
1.6. DİNİ KİŞİLİK	14
2. BÖLÜM: HZ. ÖMER'İN HAYATI	16
2.1. HİLAFET ÖNCESİ DÖNEMİ.....	16
2.1.1. Doğumu ve Nesebi.....	16
2.1.2. Çocukluk Yılları ve Gençliği.....	17
2.1.3. Evlilikleri ve Çocukları	18
2.1.4. Müslüman Oluşu.....	19
2.1.5. Hz. Peygamber Döneminde Hz. Ömer.....	21
2.1.6. Hz. Ebubekir'in Halifelik Döneminde Hz. Ömer.....	31
2.2. HİLAFET DÖNEMİ	32

2.3. VEFATI.....	38
3. BÖLÜM: HZ. ÖMER'İN KİŞİLİĞİ VE DİNDARLIĞI.....	41
3.1. HZ. ÖMER'İN KİŞİLİĞİ.....	41
3.1.1. Yetiştığı Toplumun Kültürü	41
3.1.2. Fiziki Özellikleri.....	41
3.1.3. Mizacı.....	42
3.1.4. İlmi Kişiliği.....	43
3.1.5. Adaleti.....	44
3.1.6. Liderliği.....	49
3.1.7. Sosyal Yönü	51
3.1.8. Yenilikçiliği.....	51
3.1.9. İnsanları İyi Analiz Etmesi	53
3.1.10. Hayatının Sadeliği.....	53
3.1.11. Hitabeti	54
3.1.12. Hz. Ömer Hakkında Söylenen Sözler	57
3.2. HZ. ÖMER'İN DİNDARLIĞI	57
3.2.1. İnanç Yapısı.....	57
3.2.2. Allah(c.c.) Korkusu.....	58
3.2.3. Ahlaki Özellikleri.....	59
3.2.4. İbadete Verdiği Önem	60
3.2.5. Tutarlı Dindar Kişiliği.....	61
3.2.6. İbadetler Konusunda Yaptığı Yenilikler	61
3.2.7. Bid'atlere Karşı Tutumu	62
3.2.8. Muvafakat-ı Ömer	63
3.2.9. Tefsir İlmi	63
3.2.10. Hadis İlmi	64
3.2.11. Fıkıh İlmi	65
SONUÇ.....	67
KAYNAKÇA.....	70

GİRİŞ

1. PROBLEM DURUMU

Hz. Ömer, Hz. Ebubekir'den sonra Müslümanların halifesi konumuna gelmiş, İslâm Devleti'nin kurumsal bir yapıya bürünmesine büyük katkılar sağlamış, önemli icraatlarıyla bilinen bir kişidir. Hz. Peygamber(s.a.v.)'in eğitiminden geçen Hz. Ömer'in hem Hz. Peygamber zamanında hem de Hz. Ebubekir zamanında etkili olduğu bilinmektedir. Halifelik dönemi ile bu etkisi daha da artmıştır. Hz. Ömer dönemi Müslümanlar için çağlar aşan, aydınlatıcı ve yol gösterici bir öneme sahiptir. Hz. Ömer, devlet adamlığı, dindarlığı, kişiliği, adaleti gibi birçok yönüyle örnek bir şahsiyettir.

Hz. Ömer, yenilikçi uygulamalara öncülük etmiş, ileri görüşlü olması sebebiyle ilerleyen dönemde karşılaşılabilecek problemlere önceden önlemler almış, gerek İslâm coğrafyasının genişlemesi, gerek nüfusun artması sebebiyle yaşanan sıkıntılarda farklı tercihler ortaya koyarak birçok yeni uygulamayı hayata geçirmiştir. Hz. Ömer aynı zamanda karşılaşılan birçok sıkıntıyı çözüme kavuşturması, yönetimde ve uygulamalarda yenilikler ortaya koyması sebebiyle problem çözücü bir şahsiyettir.

Hz. Ömer, İslâm dünyasında adaletiyle bilinen ve halifelik yaptığı dönemde toplum içerisinde adaletiyle, huzur ve güveni sağlamış bir şahsiyettir. Hz. Ömer'in hayatı üzerine birçok çalışma yapılsa da onun kişiliği ve dindarlığı üzerine yapılan çalışmalar yeterli değildir. Onun devlet yönetimindeki bu örnek kişiliği, bizi onun kişiliğini ve dindarlığını incelemeye yönelten ana etkenlerden biri olmuştur.

Hz. Ömer'i konu alan çalışmalar incelendiğinde genel olarak halifeliği ve adaletiyle ilgili çalışmalara rastlamaktayız. Halbuki halifeliği, adaleti, dini yaşantısındaki tutarlılığıyla asırlar sonra bile konuşulan, üzerine sempozyumlar düzenlenen böylesine önemli bir şahsiyetin hayatının bir çok alanının incelenmesi ve farklı bakış açılarıyla yorumlanmasında faydalar vardır. Bu çalışmada Hz. Ömer'in hayatına dair bilgilere ulaşarak onun kişiliği ve dindarlığı üzerinde incelemeler yapılacaktır.

2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Din psikolojisinin araştırma alanlarından birisi önemli şahsiyetlerin dini yaşantılarını psikolojik bakış açısıyla incelemektir. Bu çalışmada İslâm dini ve mensupları üzerinde büyük etkileri olan Hz. Ömer'in hayatı, öne çıkan özellikleri, kişiliği ve dindarlığı ele alınacaktır.

Hız. Ömer dört halifeden ikincisi, ilk defa Müslümanların Emiri olarak anılan, adaleti, yenilikleri ve problem çözücü bir kişilik olması sebebiyle insanlara örnek olan, aldığı radikal kararlarla sıkıntıları ortadan kaldırma hususunda başarılar sağlamış örnek bir şahsiyettir. Bu sebeple günümüz Müslümanlarına, yöneticilerine içtihat ve uygulamalarıyla rol model olabilecek bir şahsiyet olduğu için çalışma önem arz etmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı, Hız. Ömer'in hayatı, şahsiyeti, liderliği ve adaletiyle ilgili bilgilere ulaşmak ve din psikolojisi açısından inceleyip değerlendirmektir. Bu çalışmada, Hız. Ömer'in hayatı, kişiliği, dindarlığı, devleti idaresi, bireysel ve sosyal kişiliğin yanında liderlik ve yöneticilik özellikleri incelenecektir. Bütün bilgiler din psikolojisi açısından ele alınıp Hız. Ömer'in kişiliği ve dindarlığı tahlil edilecektir.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bilimsel bir çalışma yapmanın ön koşulu araştırma yapılan konuya uygun bir bilimsel yöntemin seçilmesidir. Bu bakımdan Hız. Ömer'in kişiliği ve dindarlığı adlı çalışmamızda dokümantasyon yönteminden faydalanılmıştır. Dokümantasyon metodu konuyla ilgili bütün belge ve bilgilerin toplanması ve bunların değerlendirilmesi esasına dayanır (Arslantürk, 2008). Hız. Ömer'in hayatına dair bilgiler, ilk dönem İslâm tarihi kaynaklarından itibaren incelenmiş ve günümüzdeki çalışmaları da kapsayan bir literatür taraması yapılmıştır. Eserlerin taranmasında kronolojik sıraya önem verilmiştir. Bunun yanında çalışmamızda psikoloji, kişilik ve din psikolojisi alanlarındaki araştırmalar taranmış ve çalışma kapsamında faydalanılacak kaynaklar belirlenmiştir. Toplanan verilerden konuyla ilgili olanlar tasnif edilerek değerlendirme yapılmıştır (Yavuz, 1986).

5. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Konuyla ilgili araştırmaları incelediğimizde Ayşe Bayraktutan'ın "Din Psikolojisi Açısından Hz. Ömer'in Kişiliği" adlı araştırmasını görüyoruz. Yapılan çalışmada kişilik ile ilgili kavramlar, kişiliği etkileyen faktörler, kişilik kuramları konusunda literatür bilgisi verildikten sonra Hz. Ömer'in hayatının fiziksel, ahlaki, bireysel, davranışsal ve sosyal bağlamda ele alındığını görmekteyiz.

Yine bizim çalışmamıza yakın diğer bir araştırma olarak Uluslararası Hz. Ömer Sempozyumu'nda Hatice Acar Çınar'ın sunduğu, "Hz. Ömer'in Dindarlığı ve Kişiliği Arasındaki İlişkiye Psikolojik Bir Değerlendirme" adlı çalışmayı görüyoruz. Bu araştırmada, kişilik kuramlarının tümü ele alınmamış, Hz. Ömer'in kişiliği ve dindarlığı Gordon Allport'un yaklaşımıyla sınırlı tutularak incelenmiştir. Allport'un kişilik, dindarlık biçimleri konusundaki çalışmalarına yer verilmiş ve Hz. Ömer'in kişiliği ve dindarlığı incelenmiştir.

"Bir Liderin Kişiliği: Hz. Ömer" adlı Uluslararası Hz. Ömer Sempozyumu'nda Mustafa Özkan tarafından sunulan bildiride ise, Hz. Ömer'le ilgili doğru bir kişilik algısının oluşması amaçlanmıştır. Hz. Ömer hakkında genel olarak bilinen sert mizaçlı, problem çözerken etrafına korku salan bir kişilik kanaatinin aksine Kur'an ve sünneti kendine rehber edinen, akılcı, sorgulayan, mütevazı, siyasi ve askeri liderlik özelliklerine sahip bir şahsiyet oluşu ortaya konulmuştur.

"Karizmatik Lider Örneği Olarak Hz. Ömer" adlı Muhammed Mustafa Yüksel'in çalışması ise, Hz. Ömer'in liderliği ile ilgili din sosyolojisi alanında yapılmış bir çalışmadır. Bu çalışmada, liderlik ve karizmatik liderlik konusunda tanımlar verildikten sonra, siyasi liderlik teorileri ve tipleri ortaya konulmuş ve bu bağlamda Hz. Ömer'in liderliği ele alınmıştır.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KİŞİLİK

Burger, kişiliği bireyin kendisinden kaynaklanan tutarlı davranış kalıpları ve kişilik içi süreçler olarak tanımlamıştır. Tanımın tutarlı davranış kalıpları kısmında bireyin zamandan ve durumdan bağımsız bir şekilde her koşulda sergilediği davranışları arasındaki tutarlılıktan bahsetmektedir. Kişilik içi süreçler kısmında bireyin sergileyeceği davranışları etkileyen duygusal, güdüsel ve bilişsel süreçlerden bahsetmektedir (2006, s. 352-357).

Cüceloğlu kişiliği bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden farklı kılan, tutarlı ve yapılaşmış davranış kalıpları olarak tanımlamıştır. Kişilik tanımları incelendiğinde, genel olarak bireyi diğer bireylerden ayıran davranış özellikleri ve bu davranışların tutarlı ve yapılaşmış hale gelmesinden bahsedilmektedir. Cüceloğlu bu tanımın içerisinde kullandığı terimlerde, ayırt edici kavramıyla bireyin diğer bireylerden farklı olarak yaptığı davranışlardan, tutarlılık kavramıyla zamandan bağımsız olarak davranışların değişmemesinden, yapılaşmış kavramıyla dakişiliği oluşturan özelliklerin birbiriyle uyumundan ve devamından bahsetmektedir (1991, s. 404-405).

Kişilik, psikolojide kullanılmakta olan en geniş içeriğe sahip kavramlardan biridir, birbirinden çok farklı tanımları vardır ve üzerinde uzlaşmış tek bir ortak tanımlı bulunmamaktadır. Kişilikten bahsedildiği zaman bir tanımdan ziyade tanımlardan ve bu tanımların ortaya koyduğu ortak kavramlardan bahsedilmektedir. Süreklilik (can çıkar huy çıkmaz), tutarlılık (ya olduğun gibi görün ya da görüldüğün gibi ol), özgünlük-bireyin iç dünyasına özgü olma- (beş parmak beşi bir değil) gibi örnekler verilebilir. Kişiliğin bileşenleri, diğer bir deyişle neyin ya da nelerin kişiliği belirleme konusunda etkili olduğu, üzerinde durulan önemli konulardan biridir. Kişiliğin bileşenleri olan ve genel olarak birbirlerinin yerine kullanılan mizaç, karakter gibi terimler kişiliğin farklı yönleridir ve bu kavramlar kişiliğin değişebilir ya da değişemez olduğu tartışması ile yakından ilgilidir (Toplu-Demirtaş, 2017).

Kişilik, genel olarak baktığımızda bireyin bütün bedensel ve ruhsal özelliklerinin, içgüdülerinin, dürtülerinin, eğilimlerinin bunun yanı sıra tüm deneyimlerinin bir bütünüdür. Deneyim derken anlatılmak istenen insanın

yaşantısının tümüdür. Bu yaşantı boyunca kişilik üzerinde mutlaka küçük veya büyük bazı değişiklikler olmaktadır. Bireyin belli bir yaşa kadar geldiği süreçteki kişilik, çocukluğundan beri karşılaştığı her şeyin bir sonucudur. İnsanlarla ilişkileri, başından geçen tüm tecrübeler kişiliği oluşturmaktadır (Mehmedoğlu, 2004, s. 42).

Psikologlar kişilik kavramının tanımını yaparken ortak bir tanımdan bahsetmemektedirler. Bunun sebebi ise her psikologun kişiliğe farklı bir pencereden bakmasından kaynaklanmaktadır (Mehmedoğlu, 2004, s. 42). Nitekim Allport, kişilik (personality) teriminin en az elli farklı anlamını sıralamış ve bu ifadenin ilk kullanımını veya etimolojisini, felsefi, hukuki, sosyolojik, teolojik ve psikolojik anlamlarına göre tasnif etmiştir (2005).

Kişilik ile benzer anlamı taşıyan şahsiyet kavramı ise, İslâm dininin etkisiyle birlikte daha derin bir anlam kazanmıştır. Kur'an'da ve hadislerde bireyin şahsiyeti üzerine ifadeler kullanılmış ve şahsiyetin tanımı daha net olarak ortaya çıkmıştır (Mehmedoğlu, 2004, s. 43). Şahsiyet, bireyi diğerlerinden farklı kılan bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerin istikrarlı bir şekilde yerleşmesi sonucu ortaya çıkar (Certel, 2014, s. 154).

Kişiliği incelemek için öncelikle bireylerin yaşantısını, deneyimlerini, kendine has özelliklerini, yeteneklerini, öğrenmelerini, kültürünü ve bunları kendinde nasıl barındırdığını ele almak gerekmektedir. Çünkü insan bu özellikleri itibarıyla biriciktir (Şemin, 1984). Kişiliğin belirginleşmesi için davranışlar arasında bir bütünlük, tutarlılık olması gerekmektedir. Tutarsızlık olursa kişilikte bir belirsizlik meydana gelir. Bunun neticesi olarak tam anlamıyla bir kişilik yapısından bahsedemeyiz (Şentürk, 2017, s. 142).

1.1.1. Mizaç

Mizaç, bireyin kendine özgü, doğuştan itibaren gözlemlenebilen davranış kalıplarıdır. Bu yönüyle doğuştan getirilen özellikleri kapsar ve bu özellikler kişinin yaşamı boyunca devam eder. Mizaç üzerine araştırma yapan psikologlar davranışlardan daha çok davranışların gösterilme biçimleri üzerinde durmuşlardır ve mizacın kişilik üzerinde belirleyici bir rol üstlendiğinden bahsetmişlerdir (Burger, 2006, s. 353). Kişilik araştırmalarına göre kişiliğin birçok özelliği bulunsa da mizaç

boyutlarının sayısı kişiliği tarif eden özelliklere göre daha azdır. Fakat mizaç boyutları kişiliğe göre daha net ve daha geniş bir kavramdır (Turan, 2017, s. 24).

Mizaç bireyin genel etkinlik düzeyi, gösterdiği tepkiler ve bunların şiddeti gibi bedensel davranış ve yapıların toplamıdır. Bebekler üzerinde yapılan araştırmalar bu tepkilerin genetik olduğunu göstermektedir (Budak, 2017, s. 496). Yani mizaçta kalıtım ve fitrat ön plana çıkmaktadır. Mizaç, doğuştan getirilen özelliklerin yanı sıra kişiliğin biyolojik ve duygusal yönüdür (Seyhan, 2016, s. 42).

1.1.2. Karakter

Karakter, kişiyi diğerlerinden ayıran ve süreklilik arz eden davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Turan, 2017, s. 25). Karakter çevrenin ve yetiştirilmenin etkisi altında gelişmiş ve zaman içerisinde değiştirilebilecek özellikleri de içeren öğrenilmiş tutumlardır (Sayın ve Aslan, 2005).

Karakter kişiliğin bir bölümü, bir parçası veya yönüdür. İnsanın yaptığı tüm davranışlarındaki kararlılık ve devamlılığı ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile kişilik, karakteri de içine alan ve insanın bütün fiziksel ve ruhsal özelliklerini içeren geniş ve kapsamlı bir kavramdır (Mehmedoğlu, 2004). Kişinin karakter yönü, hayatı boyunca öğrendiği ve benimsediği değer yargılarıyla gelişmektedir. Dürüstlük, güvenilirlik ve cömertlik gibi birtakım ahlaki ve dini faziletler karakter özelliklerinin belirlenmesindeki önemli ölçütlerdir. Çünkü kişiliğin oluşmasında karakter önemli bir yer tutmaktadır. Karakter kişinin değer yargılarına bağlı olarak gelişir ve bu nedenlerden dolayı karaktere kişiliğin ahlaki boyutu denmektedir (Peker, 1986).

İnsanın doğuştan getirdiği özelliklerinin, sonradan kazanılan değerlerle harmanlanması karakteri ortaya çıkarmaktadır (Seyhan, 2016, s. 43). Bireyin dünyaya gelmesinden itibaren ailesi, sosyal çevresi ile bunun yanı sıra ilişki içerisinde olduğu kişiler birtakım değerler kazanmasına sebep olur ve bu şekilde karakter denilen yapı oluşmaktadır (Turan, 2017, s. 26).

1.1.3. Benlik

Kişiliği anlamaya çalışırken benlik kavramından bahsetmek gerekir. Benlik, kişiliğin bireysel yanı olmakla beraber özünü oluşturur. Benlik, kişiliğin merkezini oluşturan yaşantıların, birikimi ve yoğunlaşmasıdır (Jung, 1996). Benlik, kişinin

kendisini diğer herkesten ayıran özelliklerinin bilincinde olması ve eşsiz bir bütünlük hissetmesidir. Özel yaşantı, kişinin benliğinin temelini oluşturur(Budak, 2017, s. 119).

Benliğin görevi gerçeği tanımak ve uyum sağlamak, çevreden gelen uyarıcıları algılamak, kavramları değerlendirmek, karşılaşılan engellere çözüm yolu bulmak ve geleceğe ilişkin tasarılar yapmasını sağlayan savunma mekanizmaları geliştirmektir (Yurdağul, 1987). Benlik ile karakter arasındaki temel fark benlik daha çok bireyin kendisine özgü davranışları ve ifadeleri, karakter ise benliğin dışında bireye toplumun yüklemiş olduğu özellikleri kapsamaktadır (Seyhan, 2016, s. 47).

İnsanın doğuştan getirdiği mizaç özellikleri, bireyin kendine has benlik özellikleriyle birlikte bireyin değer yargılarını oluşturur. Bu değerlerin yanında bireyin dünyaya gelmesinden itibaren ailesi ve sosyal çevresinin etkisiyle ortaya çıkan davranışlarının bireyin hayatında kararlı ve devamlı bir yapıya bürünmesiyle birlikte karakter ortaya çıkmaktadır. Kişiliğin temelini oluşturan önemli bir unsur olan karakter, bireyin kendi değerlerinin yanı sıra yaşadığu toplumun değer yargılarından da etkilenir. Sonuç olarak karakter, mizaç ve benlik kişiliği oluşturan unsurlardır.

1.2. KİŞİLİK MODELLERİ

Kişiliği analiz etmek için kişilik konusunda kuram ortaya koyan araştırmacıların görüşlerini incelemek gerekmektedir. Bu sayede birçok araştırmacı tarafından ele alınan kişiliği, farklı kuramlarla daha iyi analiz etmemiz mümkün olacaktır.

Jung, kişiliği iki unsurun meydana getirdiğini söyler. İlk olarak, bilinç ve bilincin kapsadığu her şey, diğer unsur ise bilinç dışında kalan kısımlardan oluştuğunu ifade eder. Kişiliğin sınırlanması söz konusu değildir. Çünkü her ne kadar bilinç ve bilinç dışı düzeyindeki yaşantılar gözlenebilir olsa da bilinç dışında neler olduğunu tam olarak bilemeyiz (Jung, 2017). Jung, kişilik tiplerini içe dönüklük ve dışa dönüklük olarak iki şekilde tanımlamıştır. İçe dönüklük i ve özel dünyaya, dışa dönüklük ise dış ve nesnel dünyaya kişiyi yöneltir. Kişinin etkin bir yaşam sürmek için bu iki tutumu denge içinde yaşamasını gerektiğini belirtmektedir (Cüceloğlu, 1991).

Adler, kişiliği iyimser ve kötümser olmak üzere iki başlıkta ele almış iyimser tipin zorlukları yılmadan cesaretli bir şekilde aşmaya çalışan sosyal birey olup olumsuz davranışlardan kaçındığını ifade etmiştir. Kötümser tipin ise çekingen, korkak, zorluklar karşısında sarsılan olumsuz tutumlar sergileyen tip olarak tanımlamıştır(Çetin, 2010).

Allport ise, kişiliği incelerken bireyi kendi içinde ele almıştır. Bireyin kendine has yaşantısı sebebiyle kişiliğin ancak bu şekilde saptanabileceğini savunmuştur (Allport, 2005). Allport, kişiliği olgunlaşmış ve olgunlaşmamış olarak ikiye ayırır. Olgunlaşmayı ise üç aşamada tasvir etmektedir. Birinci aşamada ilgilerin ve basit bedensel ihtiyaçların dışı doğru yayıldığı deneyleyici ben, ikinci aşamada kişinin kendini kavraması ve mizah olarak tanımladığı ben-nesnelleştirmesi ve son olarak üçüncü aşamada homojen hayat düzenlemesinden bahseder (Holm, 2004).

Maslow, kişilik tipini kendini gerçekleştirmiş ve gerçekleştirmemiş olmak üzere ikiye ayırır. Kendini gerçekleştiren bireyleri yaratıcılık yönü kuvvetli, üretken ve problem çözücü bir kişilik olarak tarif etmiştir (Maslow, 2011).

Beş faktör kişilik modeline göre farklı kültürlere açık, iyimser bireyleri "dışadönüklük", sıkıntılı ve tedirgin edici durumlarda etkilenen "duygusal denge", dürüstlük, güvenilirlik, ısrarcılık gibi nitelikleri ile ön plana çıkan bireyleri "sorumluluk", yardımsever ve insanlarla iletişimi olumlu olan "uyumluluk", yeni fikirlere ve aktif bir hayal gücüne sahip olma açısından "açıklık" olarak beş başlık altında ele alınmaktadır(Cüceloğlu, 1991).

Rank'a göre insan davranışlarının başlıca belirleyicileri, duyguları ve düşünceleridir. Birey tepki vereceği uyarıcıları ve şeklini kendisi seçer. Çevresinden saygı gören ve işlevsel birey olarak tanımladığı "ortalama insan", diğer bireylerle yaratıcı ilişkiler kurabilen "estetik insan" karşıt eğilimleri birleştirmede başarısız olan "nevrotik insan" olarak üç başlık altında ele almıştır (Erol, 2013).

Fromm, kişiliği incelerken, karakterin oluşumunda doğuştan gelen özelliklerle beraber, bireyin fiziksel yapısının, çevresinin, yaşadığı toplumun kültürel etkilerinin ortak ürünü olduğu görüşünü savunmaktadır (Yanbastı, 1990). Karakterin sosyal etkiler ve bireysel yaşantının etkileri ile oluştuğu görüşünü ileri sürmektedir.

Kişiliğin gelişiminiyse, bireyin içinde bulunduğu toplumun kendisine saptadığı olanaklarla sınırlı olduğunu belirtmiştir (Fromm, 1996).

Kişilik tanımlarında ve kuramlarındaki farklılıklar kişilik tiplerine de yansımaktadır. Bu sebeple her araştırmacının farklı bir kuramdan hareket etmesi sebebiyle üzerinde durulan bir tanımdan ve kuramdan bahsedilememektedir (Çetin, 2010).

1.3. DİNDARLIK

İnsan dünyaya geldiği andan itibaren yaşadığı toplumun diniyle tanışır. Bu dinin gelenekleri, ibadetleri, söz ve telkinleri arasında hayatına devam eder. İnsan, ailesinden, çevresinden, kitaplardan, yaşantılarından dine dair bilgiler edinir ve edindiği bu bilgilere yaşantısında yer vermeye başlar. Yaşantıların başlaması, insanın hayatında bu dini olgulara daha fazla yer vermesiyle birlikte dindarlık meydana gelir (Hökelekli, 2012).

Din insanın en derin noktalarına kadar etki eden bir olgudur ve insanlık tarihinin ilk dönemlerinde dahi bunun etkileri görülmektedir. İnanç bireyin yaşantısının dayandığı en önemli noktalardan birisidir. Çünkü sosyal bir varlık olan insanın nasıl ki toplumla iletişime geçmeden yaşaması söz konusu değilse, dine bağlı olmayan bir insanda dünyanın fiziksel ve ahlaki cazibesine kendi imkanlarıyla karşılık veremez. Bu yüzden inanmaya ihtiyaç duyar (Mehmedoğlu, 2004).

Dinin en önemli unsurları bir tanrı inancı, kutsal kitap ve vahiy anlayışıdır. Yüce bir varlığa inanan her mümin, bir kez inandıktan sonra bu inanç, psikolojik sistem içerisinde kendini gösterir. Psikolojinin teknikleriyle incelemenin mümkün olmadığı bu aşkınlık, insani sistem içerisinde gözlenebilir bir hal alır. Her insanın dine bağlılık düzeyi farklılık göstereceği gibi gerek ailesinde gerek toplumda yer alan dini yaşantı, insanların farklı düzeylerde dine bağlı olmasına sebep olur. Bu durumda kişide ortaya çıkan dindarlık türleri farklı olacaktır. Bu farklılıklar sebebiyle tep tip dindarlardan bahsetmek mümkün olmamaktadır. Dindarlık her insanda farklı düzeylerde ve hatta hayatının her döneminde bile birbirinden farklılık gösteren bir olgudur (Mehmedoğlu, 2004).

Kişiliğin oluşmasında doğuştan getirilen özellikler, sonradan kazanılan yaşantı yoluyla elde edilen deneyimleri göz önünde bulunduracak olursak kişiliğin

oluşması ve iman arasında bir ilişkinin olduğundan söz etmek yerinde olacaktır. Çünkü inanç, kişiliğe büyük bir etkide bulunmaktadır. Din, duygular, istekler, inançlar ve toplum içerisinde diğer fertlerle olan ilişkiler, davranışlar içinde kendini gösteren bütün hayatı etkiler ve kişiliğe nüfuz eder (Şentürk, 2017).

Dinin insan hayatındaki en etkili olduğu noktalardan birisi de yaşamış olduğu tüm olayları anlama ve anlamlandırmalarına yardım ederek dış dünyayı kontrol etmesine imkan vermesidir. Dini inanç kişilik açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu inancın, güvenilir bilgilere ve doğru bir anlayışa dayanması büyük önem arz etmektedir. Çünkü doğru bir bilgi ve anlayış olmadığı takdirde kişinin dindarlığında ve kişilik yapısında birtakım tutarsızlıklar ve anormallikler meydana gelebilir (Mehmedoğlu, 2004). Dinin kişilik oluşumuna olumsuz etkide bulunduğunu söyleyen görüşlere bakıldığında dinin yeterince anlaşılammış olması ya da doğru kaynaklardan bilgi sahibi olunmadığı görülmektedir(Şentürk, 2013).

Dini davranışlara en büyük desteği veren unsur Allah'a iman etme konusudur. Allah'a iman, yaşamın bütün alanlarının uyumunu, kişilik bütünleşmesini sağlayan bireyin, zaafalarını, aşırılıklarını dengeleyen ahlaki tutumu oluşturur. İman bireyin yapısında varlık bulunca büyük bir motivasyon ve davranışlara ferdi bir bakış açısı getirir. İman ile kişilik arasında etkileşim olduğu açıkça görülmektedir. Dini inancın insanın hayatında yer verdiği ölçüde bireyin kişiliğinin üzerindeki etkisi de o denli fazla olacaktır. Güçlü inanca sahip kimselerin diğer insanlara göre daha kuvvetli, daha sağlam bir yapıya sahip oldukları görülmektedir (Mehmedoğlu, 2004).

Dindarlığın tanımlarına baktığımız zaman Max Scheler dindar bireyi, Allah'ı gönlünde ve davranışlarında hisseden, kendi manevi kişiliği ile ruhları dönüştüren, yeni yollardan Allah'ın kelamını sükun bulmuş ve teslim olmuş kalplere ilham edebilen kişi olarak tanımlamıştır (1960). Guyau'nun dindarlık tanımına baktığımızda ise, "Dindarlık bütün dünya toplumlarını insancıl bir toplum olarak düşünmektir" diye tarif ettiğini görmekteyiz (1980). Auguste Sabatier'e göre dindarlık, krizler ve buhranlar neticesi ile ortaya çıkmaktadır. Bu problemten kurtulmak için dindarlık teorik değil pratik bir çözüm olarak insanın iman ve güven duygusunu bir sonucu olarak kurtulmasını sağlar (Draz, 1978).

Himmelfarb, dindarlığı bireyin mensup olduğu dinin, inanç ve ibadetleriyle meşgul olma düzeyi olarak tanımlamıştır. Roof ise dindarlığı tanımlarken, doğaüstü

ve yüksek değerlere ilişkin bireyin inançlarının kurumsallaşmış ve kurumsallaşmamış şekiller içerdiğine atıf yapmaktadır (Akt. Yıldız, 2001).

Jung'a göre din insanların kendi iç dünyalarında yaşadıkları kendilerine özgü bir tutumdur ve ruhsal hastalıklara karşı etkili tek silahtır. Din, bireyin kişiliğinin eğitilerek sağlıklı bir şekilde gelişmesine bir olgunlaşmasına katkı sağlarken diğer bir taraftan nevrotik hastaların tedavi edilmesi sağlıklı ve dengeli bir kişi ulaştırmalarına yardım eder(2017).

1.4. DİNDARLIK MODELLERİ

İnsanın dindarlık hususunda içinde yaşadığı toplumun etkilerinden bahsetmeden geçmek mümkün görünmemektedir. Çünkü kişi yaşadığı toplumun dini hassasiyetlerini küçük yaşlardan itibaren benliğinde barındırır ve kişinin iman sahibi olmasına neden olur. İnsanlar küçük yaşlarda ailesi ve toplumlarının etkileri ile dine dair bilgiler edinmeye başlamasına ve yaşının ilerlediği zamanlarda ise bu bilgileri daha da kurumsallaştırması dindarlığını daha etkin bir şekilde yaşamasına sebep olur (Mehmedoğlu, 2004). Teknolojinin gelişmesi kültürel değerlerin gün geçtikçe ortadan kaybolması, dini hassasiyetlerin ve ibadetlerin toplumdaki yerini kaybetmesi, modern toplumlarda dindarlığın bireyselleşmesine sebep olmuştur.

Her insanın kendine özgü bir yaşantısı, kişilik yapısı vardır. Bu sebeple her bireyin dini anlama düzeyi, bağlanma düzeyi, yaşantısında ne kadar yer verdiği farklılık gösterecektir. Bu yüzden dindarlığın tek bir şeklinden bahsetmek mümkün görünmemektedir. Çünkü ne kadar insan varsa o kadar dindarlık tipi de vardır (Hökelekli, 2012). William James'in dindarlık tipini incelediğimiz zaman sağlıklı düşüncelilik ve hasta ruhluluk olarak iki gruba ayırdığını görüyoruz. James'e göre bazı insanların doğuştan büyük bir iyimserlik kazandığını, bazılarının ise acı çekme eğilimli olduğunu ve bu mizaçları yüzünden hasta ruhlu kişiler olduklarını ifade etmiştir (James, 2017). Maslow, dindarlık modelini kendini gerçekleştiren ve gerçekleştiremeyen dindar olarak ele almıştır. Kendini gerçekleştiren bireyler davranışlarında sade ve gösterişten uzak, tutarlı, insanlarla sağlıklı iletişim kurabilen, nüktedan, hayata olgun ve olumlu gözle bakabilen bireyler olarak tanımlamıştır (Ayten, 2017).

Rollo May, dindarlığı, sağlıklı dindarlık ve sağlıksız dindarlık olarak ikiye ayırmıştır. Sağlıklı dindarlığı, hayatın anlamını keşfeden, hayatın anlamını ve inançlarını araştıran, kendi eksik ve sınırlı yapısını fark eden, problemlerin çözümünde gerekli bilgi ve cesarete sahip, vicdan sahibi, dini gelenekleri yaşarken kendine özgü birey oluşunu kaybetmeyen bir kişilik olarak tanımlamıştır. Sağlıksız dindarlığı ise kendi isteklerinin peşinden koşan, hayatın anlamını kavrayamamış, mutluluğu yakalayamayan, sorumluluk bilinci yeterince gelişmemiş kişilik olarak tanımlamıştır (Çetin, 2019).

Fromm, dindarlığı ortak amaçlara kendini adanarak tanımlamıştır. Bu düşüncesinden hareketle de iki tür dindarlık ayrımı yapmaktadır. Bunlardan biri olan otoriter dindarlık, merkezinde en büyük erdem olarak itaati barındırır. Yaratıcı karşısında tamamen güçsüz olan insan kendini ancak tam olarak yaratıcısına itaat ettiğinde güç kazanacağını düşünmektedir. Hümaniter dindarlık ise akıl, sevgi ve kendi kişisel güçlerini geliştirmeye yoğunlaşarak erdemin itaatte değil kendini gerçekleştirmekte olduğunu savunan dindarlık tipi olduğunu belirtmektedir (Fromm, 1982).

Toplumda dini yaşantının varlığı ve insanın toplumla olan ilişkisi bakımından dindarlık tipolojisi yapılabilir. Buna göre liberal, muhafazakar, dogmatik ve fanatik dindarlık tiplerinden bahsedilebilir (Yapıcı, 2002). Liberal dindarlar için hayatın merkezinde dinin etkisi fazla görünmemek ile beraber belirleyiciliği de yoktur. Bu grup dine ve dindar kişilere saygılı olduğu gibi farklı görüşlere de açıktır. Muhafazakar dindarlar hayatlarının merkezinde dine çok büyük önem verirler ve dini görevlere, toplumsal değerlere bağlılıkları üst düzeydedir. Yeni gelişmelere karşı da ihtiyatlıdırlar. Dogmatik dindarlarda dinin belirleyiciliği en üst düzeydedir. Yeni yorum ve anlayışlara tamamen kapalıdırlar. Muhafazakarlardan ayrıldıkları en temel nokta ise kendilerinden olmayanlara karşı sert bir tutum göstermelidir. Fanatik dindarlar dini anlayış ve bakışlarında aşırı bir tutuma sahip olmakla beraber kendilerinden farklı olanlara şiddet göstermeye meyillidirler. Başkalarını da kendilerini gibi olmaya zorlarlar. Hatta ortadan kaldıracak kadar saldırganlık duygularında ileri giderler (Hökelekli, 2012).

Her insanın kendini dine adayışı, dini bireysel yaşantısında barındırma düzeyi büyük farklılıklar göstereceği için bu yönelimler dış güdümlü dindarlık ve iç

güdümlü dindarlık olarak adlandırılmıştır. Dış güdümlü dindarlar için dini değerler birinci derecede önem arz etmez. Bu yönelimdeki kişiler dini kendisinden yararlanılacak bir kurum olarak görürler. Dua ve ibadeti Allah'a karşı bir görev olarak değil başları sıkıştığında geçici olarak başvurulmuş bir ilişki olarak algırlar ve kendilerini dini değerlere değil dini değerleri kendilerine uyarlamaktadırlar. İç güdümlü dindarlık yapısına sahip bireylerde ise din kişiyi bütünüyle aşan, ilahi iradeye uygun yönde hareket etmeye yönelten, bütün benliği kuşatan bir rehberdir. Bu yönelimdeki kişiler dini bir araç olarak görmezler ve dini yaşamaya büyük bir önem verirler. Hayatlarını dine adamalarının yanı sıra onlar için din nihai ilgi ve amaç konusu olması sebebiyle dini yaşantıları ve inançları bir bütün halinde içselleştirilirler (Hökelekli, 2012).

Özerk dindarlık İmam Gazali ve birçok İslâm düşünürünün dile getirdiği şekilde tahkiki iman neticesinde ortaya çıkan tahkiki dindarlık en üst düzey dindarlık olarak kabul edilmektedir. İç güdümlü dindarlık yönelimi olan bir kişinin duygu ve arzuları ile hareket etmesi, Allah'a daha yakın olma isteği, dini değerleri gönülden kabul etmesi, kendini dine adanması gibi özellikleriyle karşımıza çıkar. İtaat dindarlığı ise taklidi iman neticesinde meydana çıkan taklidi dindarlık olarak adlandırılan toplum merkezli dışa bağımlı bir dindarlık anlayışıdır. Bu yönelimdeki kişiler içten gelen bir din darlığından daha çok toplumsal beklentilere yönelik bir hayat tarzı benimserler (Hökelekli, 2012).

Görüldüğü gibi bazı araştırmacılar dindarlık tiplerinin tespitinde dinden yola çıkarken bazı araştırmacılar ise kişilikten yola çıkmışlardır. Yapılan çalışmalar din, dindarlık ve kişilik kavramlarının karşılıklı ilişki içinde olduklarını göstermektedir (Çetin, 2010).

1.5. KİŞİLİK - DİNDARLIK İLİŞKİSİ

Kişiliğin oluşumuna etki eden birçok faktör bulunmaktadır. Bireyin doğuştan itibaren getirdiği özelliklerin yanı sıra ailesi, sosyal çevresi, yaşadığı toplumun kültürü ve bulunduğu coğrafya kişiliğine etki edebilecek temel unsurlardır. Kişilik oluşumuna doğuştan getirilen ve sonradan kazanılan özelliklerin etkisi göz önünde bulundurulduğunda kişilik üzerinde en belirgin etkiyi yapan hususlardan biri, bireyin dini inancı ve dindarlığıdır (Mehmedoğlu, 2004). Genel olarak dindarlık ve kişilik ilişkisinin varlığı söz konusudur. Çünkü din, duygular, arzular, inançlar, toplum ve

davranışlar üzerinde etkisini gösterir ve her bakımdan kişiliği etkiler (Hökelekli, 2018). Din, bireyin tüm yaşantısını kapsar ve kişiliği meydana getiren tüm unsurları içine alır. Din kadar insan benliğini tamamıyla kuşatan başka bir olgudan söz etmek belki de mümkün görünmemektedir (Turan, 2017).

Kişilik üzerine çalışma yapan araştırmacıların bir kısmı kişiliğin değişmeyeceğini savunsa da diğer bir kısım araştırmacı kişiliğin bireyin yaşamı boyunca değişebileceğini ve gelişebileceğini savunmuştur. Son yıllarda yapılan çalışmalarda kişiliğin değişebileceğini savunan araştırmacıların tezini doğrular niteliktedir (Şentepe & Güven, 2015). Birçok araştırmacı, bireyin inancının kişiliğini oluşturan önemli boyutlardan birisi olarak görmektedir. İnsan içinde bulunduğu toplumun kültüründen etkilenmektedir. Din ise kültürleri de kapsayan bir yapıya sahiptir. Din, bireyler üzerinde genel bir olumlu etkinin yanında, toplumsal sorumluluk hareketlerini teşvik etmektedir (Akto, 2011).

Din, bireyin temel psikolojik ihtiyaçlarının temelinde yer alır. Bu ihtiyacın tam olarak karşılanamaması halinde kişiliğinin bazı yönlerinde eksiklikler kalabilir. Dini yönü tam olarak gelişmemiş bireylerin sorumluluk duygusu da yeterince gelişmez ve bu durum sağlık ve güvenli kişiliğin oluşmasına engel olur. Din bireylerin toplum tarafından güzel davranışlar olarak kabul edilen yönlerini geliştirdiği gibi olumsuz özelliklerinde ortadan kaldırılmasında önemli bir yer tutar (Şentürk, 2017).

1.6. DİNİ KİŞİLİK

Dini kişilik, bireyin kendine has bütün dini özellikleri olmakla beraber dini inançları, dini duyguları, dini tutum ve davranışları yorumlayış tarzıdır (Kızılgöçer, 2017). Hökelekli'ye göre dini kişilik "dini imana bağlı olarak kurulan ve gelişen kişilik tipidir; bütün eğilimlerin belli bir düzene göre yerlerini aldıkları, şuur ve şuur-dışının ortaklaşa ördükleri karmaşık ve bütünleşmiş yapıdır. Bu yapıda intibakın en üst seviyesini Allah ile uyum teşkil eder ve dünyevi hayat bu uyumun derecesine göre anlam taşır"(1985, s. 21). Dinin insanın kişiliği üzerindeki etkisi, inanç esaslarından başlayarak meydana gelir. İnanç bireyin şahsiyetini etkilemenin yanı sıra bütün duygu, tavır ve davranışlarını da etkiler (Certel, 2014).

Dinin kuralları bireylerin tutum ve davranışları üzerinde önemli bir rol oynar. Bireyin hayatına yer verdiği ibadetler kişiliğin oluşmasına katkı sağlar. Bunun yanı sıra yasaklarda olumsuz özellikleri bertaraf etmesi sebebiyle kişiliğin gelişimine katkıda bulunur. Ayrıca kişiliğin oluşmasında peygamber inancının hususi bir yeri vardır. Çünkü peygamberler dinin en önemli temsilcileri ve dinin mensuplarının rol modelleridir(Certel, 2014).

2. BÖLÜM: HZ. ÖMER'İN HAYATI

2.1. HİLAFET ÖNCESİ DÖNEMİ

2.1.1. Doğumu ve Nesebi

Hz. Ömer, Mekke'de Beni Adi kabilesinde doğdu. Fil Olayından on üç sene sonra, Hicretten kırk iki yıl önce Mekke'de doğmuştur. Kendisinden nakledilen bir rivayete göre o, Büyük Ficar Savaşı'ndan dört yıl sonra dünyaya gelmiştir. Babası Hattab bin Nufeyl, annesi Fatıma bin Haşam ise Beni Mahzum kabilesindendi. Ailesi Arap kabileleri içinde çok zengin olmayan orta sınıfa mensuptu. Babası Hattab bin Hufeyl tüccardı ve kabilesinde zekiliği ile meşhurdu, çok putperestti(Sağiroğlu, 2016).

Hz. Ömer'in soyu baba tarafından Hz. Peygamber(s.a.v.)'in soyu ile birleşmektedir. Tam adı Ömer bin Hattab bin Nufeyl bin Abdiluzza bin Riyah bin Abdillah bin Kurt bin Rizah bin Adiy bin Kab'tır (İbn-i Sa'd, 2014). Hz. Ömer'in çocukluğuna dair çok fazla bilgi mevcut değildir. Hz. Ömer'in annesinin soyu ile ilgili iki rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerden birine göre annesi Ebu Cehil'in kız kardeşidir fakat diğer rivayette ise annesi Hanteme'nin Ebu Cehil'in amcasının kızı olduğu rivayet edilir (Taberi, 2007).

Hz. Ömer'in kabilesi Adiyogulları'nın kökenine incek olursak, Araplar genelde Adnan ve Kahtan'a mensupturlar. Adnan'ın nesebi Hz. İsmail'e dayanmaktadır. Adnan'ın on birinci kuşak torunu olan Fihri b. Malik, kudret ve cömertliğiyle tanınmıştır. Fihri'nin torunları Kureyş kabilesinin adıyla ünlerine kavuşmuştur. Kureyş kabilesi içinde on iki kişi kudret ve becerileriyle büyük bir saygınlık kazanmışlardır. Bunlar Haşim, Ümeyye, Nefvel, Abdudhar, Esed, Teym, Mahzum, Adiy, Cumah, Süma kabileridir. Hz. Ömer'in kabilesi bunlar içerisinde yer alan Adiyogullarına dayanmaktadır. Kabileye adını veren Adiy b. Kab'ın şeceresi Adnan'a kadar uzanmaktadır (Köksal, 1987).

Adiyogulları, cahiliye döneminde Kureyş'in diğer büyük aileleriyle birlikte Mekke yönetiminde söz sahibi olup, elçilik görevini yürütüyorlardı. Kusay b. Kilab'dan sonra Beni Abdudhar ile Beni Abdümenaf arasında çıkan anlaşmazlıkta Beni Abdudhar'ı destekleyen Adiyogulları, Kabe'nin tamiri esnasında Hacerülesved'in yerine konulması konusunda çıkan anlaşmazlıkta yine Beni

Abduddar ile işbirliği yaparak ve kan dolu bir kaba ellerini sokarak ölümleri pahasına da olsa bu şerefli görevi başkalarına bırakmayacaklarına dair yemin etmişlerdi. Bu olaydan dolayı Adi b. Ka'b ve onlarla birlikte aynı meseleye katılan diğer kabilelere de "kan yalayanlar" denilmiştir (Köksal, 1987).

Hz. Ömer'in babası Hattab bin Nufeyl, kabilesinin ileri gelen isimlerinden biriydi. Kureyş kabilesi içinde yer alan Adiy ve Beni Abdulşems aileleri arasında uzun zamandan beri devam eden bir anlaşmazlık vardı. Kalabalık bir nüfusa sahip olmalarından dolayı Beni Abdulşems bu kavgalardan her zaman daha karlı çıkmıştır. Adiyogulları bu durum karşısında çaresiz kalmalarından dolayı son çare olarak Beni Sehm'e başvurmaya mecbur kaldılar. Adiyogulları mensupları Mekke'de Safa mevkiinde oturlardı. Fakat Benî Sehm ile münasebet tesis edince evlerini bunlara sattılar. Buna rağmen Hattab, Safa'da birkaç evini alıyordu. Daha sonra bu evlerden birine varis olan Hz. Ömer, bu evi yıktırarak yerini hacıların ikametine tahsis etti (Sarıçam, 2018).

2.1.2. Çocukluk Yılları ve Gençliği

Hz. Ömer, İslâm öncesi dönemde okur-yazarlık nadir görülmesine rağmen küçük yaşlarda okuma yazma öğrendi. Bunun yanı sıra Arap edebiyatı ve şiirle ilgilendi (Numani, 2015). Bu durum, onun entelektüel konulara ilgi duyduğunu ve bilişsel açıdan üstün bir seviyede olduğunu göstermektedir.

Hz. Ömer'in sert bir kişilik yapısına sahip olmasında, babasının sert ve otoriter tutumunun etkili olduğu görülmektedir. Hatta halifeliğinden sonraki zamanlarda deve götüğü bölgenin yakınlarından geçerken hatıralarını şu şekilde dile getirmiştir: "Rabbim ne büyüksün! Hayatımda öyle zamanlar geçti ki buralarda deve güderdim yorgun argın düşüp biraz dinlenmek istediğim zaman babam beni yakalayıp döverdi. Bugün ise Müslümanların en yüksek makamının başına geçmiş bulunuyorum, Allah'tan başkasına boyun eğmiyorum" (İbn-i Sa'd, 2014).

Çocukluk yıllarını deve gütmeye işiyle geçiren Hz. Ömer gençlik çağına geldiğinde babasının da iznini alarak deve gütmeye işini bırakmıştır. Gençlik yıllarında ata binmeye, silah kullanmaya, hatip ve şair olmaya özenir ve ayrıca güreşe de heveslidir. Gençlik yıllarında defalarca güreş şampiyonu olmuştur. Bunun yanı sıra Adiyogulları'nın diplomatik işlerine bakmakta kabilesini Mekke'yi dışarıya karşı

temsil ettiği ve önemli vazifelerde bulunduğu bilinmektedir. Bunlardan anlaşıldığı üzere Hz. Ömer'in hitabetinin kuvvetli olduğu ortaya çıkmaktadır (Sağıroğlu, 2016).

Hz. Ömer, Suriye taraflarına giden ticaret kervanlarına katılırdı. Cahiliye döneminde Mekke eşrafı arasında yer almakta olup, Mekke'nin elçilik görevi onun elindeydi. Bir savaş çıkması durumunda karşı tarafa elçi olarak gönderilen Hz. Ömer'in, dönüşünde onun verdiği bilgi ve düşüncelerine göre hareket edilirdi. Ayrıca Hz. Ömer daha genç yaşlarda kabileler arasında çıkan birçok anlaşmazlıkların çözümünde etkin rol alırdı ve verdiği kararlar bağlayıcı olurdu (Kazancı, 2018).

Hz Ömer'in en büyük ünü sert bir mizaca sahip olmasıydı. Bunda babasının ona karşı sert tutumunun ve o dönemin toplumunda erkeklere biçilen rollerin etkili olduğu görölmektedir. Hz. Ömer iri yapılı, kuvvetli bir adamdı ve Mekke'nin en sert, korkusuz ve hatta etrafına korku sağan zatlarından birisiydi (Suyuti, 2014). Her ne kadar Hz. Ömer'in sert mizacı bilirse de onun bu sertliğinin yanı sıra kızgın olmadığı zamanlarda yumuşak huylu davrandığı da olmuştur. Bunlardan birine örnek olarak Müslümanlardan zayıf olanlar Habeşistan'a göç için hazırlık yaptıklarında Mekke'den ayrılmak üzereyken Hz. Ömer onları gördü ve onların yola çıkmak üzere olduklarını fark etti. Yola hazırlık yapan sahabelerden Ümmü Abdullah Mekke'li müşriklerin, Müslümanlara çok eziyet ettiğini bundan dolayı artık Mekke'den göç edeceklerini söyledi. Bunun üzerine Hz. Ömer onların bu haline üzüldü ve selamete Habeşistan'a varmalarını niyaz etti. Bunun akabinde Ümmü Abdullah, Hz. Ömer'in İslâmiyet'e karşı düşmanlığının kırıldığını ve onun Müslüman olmaya yaklaştığını ifade etmiştir.

2.1.3. Evlilikleri ve Çocukları

Hz. Ömer'in ilk hanımı, ashabın ileri gelenlerinden Osman b. Maz'un'un kız kardeşi Zeyneb'dir. Hz. Ömer'in en bilinen evlatlarından oğlu Abdullah ve kızı Hafsa, Zeyneb'den doğmuştur. Hz. Ömer daha sonra Müslüman olmaması nedeniyle boşadığı Kureybe binti Ebu Ümeyye el Mahzumi ile evlenmiştir. Muleyke binti Cerval el-Huzaî ile de yine cahiliye devrinde evlenmişti. Hz. Ömer'in bu hanımından da Ubeydullah b. Ömer dünyaya gelmişti (İbnü'l Esir, 1991).

Medine'ye hicretinden sonra Ümmü Hâkim binti Hâris, Cemîle binti Asım el-Ensârî, Hz. Ümmü Gülsüm binti Ali b. Ebî Talib ve Âtike binti Zeyd b. Amir b. Nüfeyl adında dört hanımla evlendi. Hz. Ümmü Gülsüm binti Ali b. Ebî Talib ile

olan evliliğinden, Hz. Ömer'in Zeyd el-Ekber ve Rukiyye isminde iki çocuğu olmuştur. Hz. Ömer'in birçok evladı oldu. Bunların arasında Hz. Hafsa, Hz. Peygamber(s.a.v.)'in zevcesi olmuştur. Hicretin üçüncü senesinde Hz. Peygamber(s.a.v.)'le evlenmiştir. Erkek evlatlarının isimleri ise Abdullah, Ubeydullah, Asım, Ebu Şahme, Abdurrahman ve Zeyd'dir. Hz. Ömer'in çeşitli zamanlarda evlendiği hanımlarından dokuz oğlu ve beş kızı olmak üzere toplam on dört çocuğu olmuştur (Taberi, 2007).

2.1.4. Müslüman Oluşu

Hz. Hamza'nın Müslüman olmasından sonra Mekkeli müşrikler İslâmiyet'in daha fazla güçlenmesine izin vermek istemedikleri için Hz. Peygamber(s.a.v.)'i öldürme fikri kafirler arasında konuşulmaya başlamıştı. Hz. Peygamber(s.a.v.)'i öldürme görevi Hz. Ömer'e verildi. Hz. Ömer bütün hiddetiyle görevini gerçekleştirmek üzere yola çıkmışken, onun bu halini gören Nuaym bin Abdullah, Hz. Ömer'in yolunu değiştirmek için önce kendi ailesi ile uğraşmasını kız kardeşi Fatıma ve eniştesi Said'in Müslüman olduklarının haberini verdi. Hz. Ömer, Hz. Peygamber(s.a.v.)'i öldürme fikrini bir kenara bırakarak daha şiddetli bir şekilde kız kardeşinin evine doğru yola koyuldu. Hz. Ömer eve vardığında onların içeride bir şeyler okuduklarını işitti. Onlar gelen biri olduğunu fark edince okudukları Kur'an sayfalarını gizlediler. İçeriye girince işittiği sesin ne olduğunu sordu. Onlarda hiçbir sesin olmadığını ifade edince bunun üzerine Hz. Ömer, daha da öfkelenerek ikisinin de Müslüman olduklarını işittiğini ifade etti. Yaşanan tartışmaların ardından Fatıma ve kocası Said Müslüman olduklarını, Hz. Peygamber(s.a.v.)'e iman ettiklerini ve kendilerine ne yaparsa yapsın ondan korkmadıklarını dinlerinden dönmeyeceklerini, Allah'tan başka bir ilah olmadığını ve Hz. Muhammed(s.a.v.)'in Allah'ın elçisi olduğunu söylemekten geri durmayacaklarını meydan okurcasına söylediler. Belki de hidayet kapısı tam da bu anda aralandı ve kız kardeşinin yaralı, perişan halini gören Hz. Ömer yumuşamaya ve pişmanlık duymaya başladı. Biraz önce okudukları sayfayı vermelerini söyledi. Kız kardeşi ise onun ayetleri imha edeceğinden korktuğundan dolayı vermeyeceğini söyledi. Bunun üzerine Hz. Ömer, okuduktan sonra geri vereceğine dair onlara teminat verdi. Hz. Ömer'in bu konuşmasından sonra kız kardeşi Fatıma belki de Müslüman olması ümidiyle Kur'an sayfasını Hz. Ömer'e verdi. Küçük yaşlardan itibaren okuma yazma bilen, şiirle uğraşan, hatip bir kişiliğe sahip olan Hz. Ömer, sayfaları okumaya başladı. Okudukça ruhunda adeta fırtınalar

kopuyor ve düşmanlık duygusu yerini sevgiye bırakıyordu. Kur'an-ı Kerim'in insanları derinden etkileyen dili ve manası onu kendisine hayran bıraktı. Bu hayranlığını gizleyemeyen Hz. Ömer, bu sözlerin ne kadar şerefli ne kadar tatlı olduğunu ifade etti. Hz. Peygamber(s.a.v.)'i öldürme yolunda olan Hz. Ömer, gönlü yumuşamış bir şekilde Hz. Peygamber(s.a.v.)'in nerede olduğunu sordu. Kız kardeşi onun halen öldürme fikrinden uzaklaşmadığı korkusunu yaşıyordu. Hz. Ömer zarar vermeyeceğine sadece konuşacağına dair söz verdi ve Hz. Peygamber(s.a.v.)'in Safa Tepesi yakınlarında Darü'l Erkam'da olduğu bilgisini edindi. Derhal yola koyulan Hz. Ömer, Darü'l Erkam'a vardıktan sonra kapıda kendisini gören sahabeler Hz. Peygamber(s.a.v.)'e dönerek, kapıdaki Hz. Ömer olduğunu kılıcını kuşanmış bir şekilde geldiğini haber verdiler. Orada bulunanlardan Hz. Hamza tüm cesaretiyle, "bırakın gelsin ondan korkacak ne var, eğer hayır ile gelmişse hayırla karşılırsınız, kötü bir maksatla gelmişse onu öldürürüz" dedi. Hz. Peygamber(s.a.v.) de içeriye almalarını, hayırlı bir niyeti varsa Allah'ın onu hidayete erdireceğini buyurdu. Hz. Ömer içeri girer girmez Hz. Peygamber(s.a.v.) ayağa kalktı ve onu karşıladı. Neden geldiğini, niyetinin ne olduğunu sordu. Hz. Ömer Allah'a ve Resulüne iman etmek için geldiğini söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber(s.a.v.) ve beraberindekiler tekbir getirmeye başladılar ve Hz. Ömer'in İslâm'ı kabul etmesine çok sevindiler (İbn-i Sa'd, 2014). İslâm öncesi kabile geleneklerine göre davranan Hz. Ömer'in, İslâm sonrası tevhid inancıyla beraber kişiliğinde bütünleşme gerçekleşti ve daha sağlıklı bir ruh haline kavuştu.

Hz. Ömer'in İslâm'ı kabul etmesiyle ilgili başka bir rivayette ise, Hz. Ömer'in Müslüman oluşunu şöyle anlattığı rivayet edilmektedir; "Ben cahiliye devrinde şarabı çok sever ve içerdim. Beni Mahzum'dan Ömer b. Abd b. İmran'ın evinin yakınında Cezure adlı yerde bir toplantı yerimiz vardı. Kureyş delikanlıları orada toplanırdık. Bir gece arkadaşlarla konuşmak için oraya gittim. Hiç birini bulamadım. O günlerde Mekke'de bir şarap satıcısı vardı. "Yanına gidersem belki ondan biraz şarap alırsam" dedim. Oraya gittim, fakat onu bulamadım. "Bari Kabe'ye gideyim de tavaf edeyim." dedim. O niyetle mescide geldim. Orada Rasulullah(s.a.v.)'in namaz kıldığını ve namazda Şam'a doğru dönerek Kabe'yi kendisi ile Şam arasına aldığı gördüm. "Bu gece Muhammed'i dinlesem de ne okuduğunu işitsem" dedim. Fakat yaklaştığımı hissettirip korkutmamak için Kabe'nin örtüsü altına girip, yavaş yavaş tam karşısına varıncaya kadar yürüdüm. Aramızda Kabe'nin örtüsünden başka

bir şey kalmadı. Okuduğu ayetleri işittiğimde kalbim yumuşadı. İslâm'ın sevgisi kalbime doğdu. Rasulullah(s.a.v.) namazı bitirince kalktı ve yürümeye başladı. Ben de arkasından gittim. Yolun bir yerinde kendisine yetiştim. Sesimi işitince beni tanıdı. Eziyet etmek için kendisini takip ettiğimi zannederek bana doğru döndü ve "Ey Hattab oğlu, böyle gece yarısı ne arıyorsun?" dedi. Ben de: "Allah'a, Resulüne ve Allah'tan gelen şeylere iman etmek için geldim." dedim. Bunun üzerine Rasulullah(s.a.v.) Allah'a şükrederek: "Ey Ömer, Allah sana hidayet verdi" buyurdu. Göğsümü eliyle sıvazladı, kararlı olmam için dua etti. Ben geri döndüm, Rasulullah(s.a.v.) da evlerine girdiler" (Köksal, 1987).

2.1.5. Hz. Peygamber Döneminde Hz. Ömer

Hz. Ömer Müslüman olduktan sonra her zaman Hz. Peygamber(s.a.v.)'in yanında bulunmaya ve onu her şeye karşı korumak için elinden gelen gayreti göstermeye çalıştı. İman ettikten sonra Mekkeli müşriklere karşı çok sert davranmış ve dinini her ortamda, hiçbir kimseden çekinmeden herkese meydan okuyarak savunmuştur(Sallabi, 2016). Savunmasının altında yatan psikolojik faktörler davasına bağlı, özgüveni yüksek, cesaretli bir kişilik yapısına sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

İslâmiyet'in yeni bir dönem kazanması ve tebliğin daha rahat bir şekilde yapılması için Medine'ye hicret emir olunduğu zaman Müslümanlar Mekke'den gizlice Medine'ye göç etmeye başladıklarında, Hz. Ömer, gizlenmeye gerek duymamıştı. Hz. Ömer, beraberindeki yirmi arkadaşıyla birlikte Medine'ye doğru yola çıktı (İbn-i Sa'd, 2014). Hz. Ali onun hicretini şu şekilde anlatmaktadır; "Ömer'den başka gizlenmeden hicret eden hiçbir kimseyi bilmiyorum. O, hicret için yolculuğa çıkarken kılıcını kuşandı, yayını omzuna taktı, eline oklarını aldı ve Kabe'ye gitti. Müşriklerden ileri gelenler Kabe'nin yanında oturuyorlardı.. Kabe'yi tavaf ettikten sonra, Makam-ı İbrahim'de iki rekat namaz kıldı. Halka halka oturan müşrikleri tek tek dolaştı ve onlara; "Yüzler pisleşti. Kim anasını evlatsız, çocuklarını yetim, karısını dul bırakmak istiyorsa şu vadide beni takip etsin" dedi. Onun bu sözleri üzerine oradakilerin hiçbiri onu engellemeye cesaret edemedi. Bundan dolayıdır ki Abdullah b. Mesud; "Onun hicreti bir zaferdi" demektedir (Kandehlevi, 1987).

Medine döneminin önemli olaylarının başında savaşlar geliyordu. Hz. Ömer de diğer tüm sahabeler gibi bu savaşlarda yerini aldı. Müslümanların Medine'deki yaşamı, Mekkeli müşrikleri oldukça rahatsız ediyordu. İslâm'ın yayılmasına karşı verdikleri mücadele onları savaşma konusundaki düşüncelerini iyiden iyiye artırdı. Müslümanlara karşı olan tahrikleri bitmek bilmiyordu. Medine'ye hicret eden müminlerin Mekke'de arkalarında bıraktıkları ne varsa hepsini yağmaladılar, sattılar ve hatta kervanlara yükleyip başka ticaret merkezlerine götürerek müminleri daha da kıskırtmak istediler(İbn-i Sa'd, 2014).

Hz. Ömer, Bedir, Uhud, Hendek, Hayber gibi gazvelerin hepsine ve çok sayıda seriyyeye katılmış, bazı savaşlarda ordunun başında komutan olarak görev yapmıştır. Hz. Ömer, bütün meselelere net ve tavizsiz bir duruş gösterdi. Onun küfre karşı düşmanlığı, müşriklerin, İslâmiyet'e karşı yaptıkları saldırıları kabullenememe hassasiyeti, bazı kararlara şiddetle karşı çıkmasına sebep olmuştur. Hudeybiye Antlaşması'nda müşrikler lehine görünen maddelere karşı çıkması bunlardan birine örnektir. Ancak, Hz. Peygamber(s.a.v.)'in Allah(c.c.)'in emirleri doğrultusunda hareket etmekten başka bir şey yapmadığı uyarısı geldiğinde, hemen kendini toparlamış ve olayın iç gerçeğini kavramıştı (Numani, 2015).

Mekkeli müşrikler Müslümanlar ile çatışmaya, savaşmaya yol arıyorlardı. Büyük bir ordu ile Medine'ye doğru yola çıktıkları haberi gelince Hz. Peygamber(s.a.v.) ashabını topladı ve istişare etti. İstişarenin en önemli noktalarından birisi de Ensar'ın muhacire Medine'de yardım etmeye dair söz verdiği, fakat savaş Medine'den dışarı çıkmayı gerektirdiği için verdikleri sözün dışında kalan kısmıydı. Hz. Peygamber(s.a.v.) bu konudaki fikirlerini almak için onlarla istişare etti. Muhacirler adına söz alan Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer savaşma konusundaki görüşlerini beyan ettiler. Ensarın da savaş konusunda daima Allah Resulü'nün sağında, solunda, önünde ve arkasında bulunacaklarına dair görüş beyan etmesi Hz. Peygamber(s.a.v.)'i çok mutlu etmişti. Müslümanlar hazırlanıp Mekkeli müşriklerin ordusuna karşı savaşmak için yola çıktılar. Bu savaşta Mekkeli müşrikler 1000, Müslümanların ise 319 kişiydi (Sağiroğlu, 2016).

Hz. Ömer Bedir Savaşı'nın başından sonuna kadar Hz. Peygamber(s.a.v.)'in yanından bir an olsun ayrılmadı. Müşriklerin en büyük komutanı ve aynı zamanda kendi dayısı da olan Amr bin Hişam'ı öldürmüştür. İslâmiyet söz konusu olunca

akrabalık ve dostluk tanımayan Hz Ömer, Allah'ın rızasını ve İslâm'ın bekasını her şeyin üzerinde tutuyordu. Bedir Savaşı ile ilgili Hz. Ömer'in, Bedir günü Müslümanların 319 kişi olduğu, Hz. Peygamber(s.a.v.)'in kibleye yönelerek Allah(c.c.)'tan vaadini yerine getirmesi ve bu bir avuç ashabına zarar gelmemesi için dua ettiği ardından bu duası üzerine Allah(c.c.)'ın yardımının kendilerine ulaştığını söylediği rivayet edilmektedir (Sallabi, 2016).

Bedir Savaşı'nda Müslümanlar on dört şehit verdi. Müşriklerden ise yetmiş kadar kişi öldü ve bu sayı kadar da esir alındı. Esirlere yapılacak muamele konusunda farklı fikirler beyan ediliyordu. Hz. Ebubekir esirlerin fidye karşılığında serbest kalmasını buna karşın Hz. Ömer silah çekip İslâm ülkesine saldırıya gelmiş bu insanların öldürülmesi gerektiğini savundu. Hatta Hz. Ömer bu görüşünde o kadar kararlıydı ki Hz. Peygamber(s.a.v.)'in izin vermesi halinde kendisinin en yakın akrabasının boynunu vuracağını, Hz Hamza'nın kardeşi sonradan Müslüman da olan Hz. Peygamber(s.a.v.)'in amcası Hz. Abbas'ın boynunu vurmasını, Hz. Ali'nin de kardeşi Akil'in boynunu vurmasını söyleyecek kadar kararlıydı. Çünkü bu şekilde yaparak kafirlere karşı hiçbir bağlılık ve meyil bulunmadığını herkese göstermeleri gerektiğini söyledi (Sarıçam, 2018).

Hz. Peygamber(s.a.v.) bu görüşler üzerine onlara hiçbir şey söylemeden odasına girdi ve kısa bir süre sonra çıkarak Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in durumlarını Kur'an-ı Kerim ayetlerinde geçen diğer peygamber kıssaları ile örnekledi. Hz. Ebu Bekir'in fikrini, Hz. İbrahim(a.s.) gibi kendisine karşı gelip itaat etmeyenlerin cezalandırılmasını istememesine benzetti. Diğer taraftan Hz. İsa(a.s.)'nın kendisine uymayanlar için Allah'a ettiği dua ile örnek verdi. Burada bahsedilen husus Hz. Ebubekir'in fikrinin merhamet dolu olmasıydı. Hz. Peygamber(s.a.v.), Hz. Ömer'in görüşlerini, Hz. Nuh(a.s.)'un kıssasına benzetti. Hz. Nuh(a.s.) duasında Allah(c.c.)'tan yeryüzünde hiçbir kafir bırakmamasını, onları sağ bırakacak olursa diğer kulları saptıracaklarını, inkarcı ve nankör insanlar doğurup yetiştireceklerini söylemişti. Diğer taraftan Hz. Musa(a.s.)'nın Firavuna ettiği dua ile örnek vermişti. Hz. Musa(a.s.) duasında Allah(c.c.)'ın Firavun'un ve beraberindekilerin mallarını yok etmesini, kalplerine sıkıntı vermesini, çünkü onların can yakıcı azabı görünceye kadar iman etmeyeceklerini söylemişti (Sağiroğlu, 2016).

Bedir Savaşı'nda ağır bir yenilgi alan müşrikler daha büyük bir öfke ile bu yenilginin intikamını almak için yeni bir savaşın hazırlıklarına başladılar. Hazırlık yaparken sadece asker toplanma ile yetinmiyorlar aynı zamanda Medine içerisindeki Yahudileri de kışkırtmaya çalışıyorlardı. Üç bin kişilik bir orduyla Uhud Dağı yakınlarına geldiler. Hz. Peygamber(s.a.v.) de Ayneyn Boğazı'ndan gelebilecek bir tehlikeyi önlemek için elli civarında askerini buraya yerleştirdi. Müslümanların büyük bir azim ve gayret göstermesi ile müşrikler yenilgiye uğratıldı ve kaçan müşrikler arkalarından takip edilmeye başlandı. Bu durumu gören okçular savaşın bittiği, büyük bir zaferin kazanıldığı düşüncesiyle Hz. Peygamber(s.a.v.)'in emrini unutarak yerlerini terk ettiler ve onlarda müşrikleri takibe koyuldular. Okçuların yerlerinden ayrıldığını gören Halid b. Velid ve komutasındaki atlı birlik, tepeyi arkadan dolaşarak Müslümanları iki ateş arasında bıraktılar. Hz. Hamza gibi birçok büyük sahabe bu savaşta şehit oldu. Bu savaş esnasında Hz. Ömer'in en önemli görevi Hz. Peygamber(s.a.v.)'i cansiperane bir şekilde muhafaza etmektir (Kazancı, 2018).

İki ateş arasında kalan Müslümanlar yenilgiye uğradı. Hatta Hz. Peygamber(s.a.v.)'in vefat ettiği haberi duyuldu ve bunun üzerine Hz. Ömer "Kim Muhammed öldürüldü derse onun boynunu vururum" dedi. Sonrasında Hz. Peygamber(s.a.v.)'in kendilerine doğru geldiğini görünce müminler, Hz. Peygamber(s.a.v.)'in etrafında toplandı ve bu olayın üzerine "Muhammed sadece bir peygamberdir" ayeti nazil oldu (Akdoğan, 2017). Bu olayda Hz. Ömer'in, Hz. Peygamber(s.a.v.)'e karşı duyduğu muhabbet ve sadakati görülmektedir.

Hz. Peygamber(s.a.v.), müşriklerin savaş hazırlığını duyduktan hemen sonra ashabını toplayıp onlarla istişare etti. Ashabı içerisinde Selman-ı Farisi, kendi diyarlarında şehirlerine bir saldırı gelecek olursa, şehirlerin etrafında hendekler kazdıklarını söyledi. Bu teklif istişarede kabul gördü ve Medine'nin etrafına büyük hendekler kazıldı(Vakıdi, 1985). Hz. Ömer, hendek kazan sahabeler ile beraber işe koyulmuştu. Müşrikler ilk defa böyle bir taktikle karşılaşıyorlardı. Hendeklerin arkasına, Hz. Peygamber(s.a.v.) sahabelerden en ileri gelenleri yerleştirdi. Büyük önem arz eden mevzilerden birisine de Hz. Ömer'i yerleştirdi. Müşriklerin saldırılarına en iyi şekilde ve hiç bilmedikleri taktikle cevap veren müminler, müşrikleri bozguna uğrattı ve bir savaştan daha galip ayrılıyorlardı. Kaçan müşriklerin arasında Hz. Ömer'in de kardeşi olan Dırrar b. Hattab, kendisini takip eden Hz. Ömer'i

mızrakla yaralamak istedi. Fakat bu isteğinden vazgeçti ve Kureyş'ten birini ele geçirdiğinde ona dokunmayacağına dair yemin ettiğini söyledi. Savaşın nihayetinde müşrikler Müslümanların bu taktiklerine karşı bir cevap veremediler ve kaçıp gitmek zorunda kaldılar(Sağiroğlu, 2016).

Hz. Peygamber hicretin altıncı senesinde, hicri takvime göre zilkade ayı başında umre ibadeti gerçekleştirme niyetiyle yaklaşık bin beş yüz sahabesi ile birlikte Mekke'ye doğru yola koyuldu. Fakat Mekke'li müşrikler buna izin vermediler. Burada Hz. Peygamber(s.a.v.) ve Mekkeli müşrikler arasında bir barış antlaşması imzalandı. İslâm tarihinin en önemli kırılma anlarından birisi işte bu Hudeybiye Antlaşması'dır. Müşrikler ilk etapta anlaşma yapmaya yanaşmasalar da Hz. Peygamber(s.a.v.) ve beraberindekileri dönmemeye çok kararlı görünce anlaşma yapmayı kabul ettiler. Anlaşmanın şartları Mekke müşrikleri lehine görünüyordu ve sahabelerden birçoğu bu durumdan rahatsız olmuş, Hz. Ömer gibi sahabelerden bazı ileri gelenler duydukları bu sıkıntıyı Hz. Peygamber(s.a.v.)'e iletmişlerdi(Akdoğan, 2017).

Anlaşmanın ağır şartlarının konuşulduğu esnada Kureyşlilerin ileri gelenlerinden Süheyl'in oğlu Ebu Cendel Müslüman olduğu için el ve ayakları bağlanmış olduğu hapisten kaçarak anlaşma yapmak üzere olan iki toplumun arasına geldi. Her yanı yara bere içinde olan bu sahabe büyük bir feryatla Müslüman olduğu halde kendisinin tekrar nasıl müşriklere teslim edeceklerini soruyordu. Bu sözler bütün sahabeyi ağlattı. Hz. Peygamber(s.a.v.) Ebu Cendel'e sabretmesini ve yakında Allah(c.c.)'ın müminlerin bu sıkıntılardan kurtaracak bir yol göstereceğini söyledi. Bu duruma dayanamayan sahabelerden birisi de kuşkusuz Hz. Ömer'di. Ebu Cendel'in geri verilmemesi konusunda görüş beyan ediyordu. Hz. Peygamber(s.a.v.) onun bu görüşüne karşılık yapılan anlaşmaya riayet etmenin gerektiğini söyledi(Sağiroğlu, 2016).

Hudeybiye Antlaşması'nın aslında aleyhte gibi görünmesine rağmen bir zafer olduğu ilerleyen yıllarda anlaşılmıştır. Bu antlaşmaya yapıldığı dönemde karşı çıkan Hz. Ömer neticeleri gördükten sonra büyük üzüntüler yaşamış sadakalar vererek, oruçlar tutarak, Allah(c.c.)'ın kendisini affetmesi için dualar etmiştir. Antlaşmaya karşı çıkan sahabe de sadece Hz. Ömer değildi. Çünkü anlaşma maddeleri düşünüldüğünde mantığa uygun değildi. Hz. Peygamber(s.a.v.) Allah(c.c.)'ın emirleri

doğrultusunda hareket ettiği için antlaşmanın muhakkak hayırla neticeleneceğini biliyordu. Antlaşmanın Müslümanlar için hayırlı neticeler doğurması Hz. Ömer'in yaptıklarından dolayı büyük pişmanlıklar yaşamasına sebep oldu. Onun bu hali dinine olan düşkünlüğünün, imanın kuvvetinin, İslâm'ın izzetini koruma gayretinin bir neticesidir (Ağırakça, 2012).

Hz. Ömer, Hudeybiye'deki tavrından daha sonra çok pişmanlık duydu. Onun bu pişmanlığı, tüm insanlığa yanlış karardan sonra yaşanan pişmanlığın nasıl olması gerektiğine en önemli örneklerden biridir. Hz. Ömer yaşadıklarından o kadar çok pişmandır ki kendisi hakkında ayet ineneğinden çok korkması bu durumu en iyi şekilde açıklamaktadır. Üzüntülü bir hal içerisinde yoluna devam ediyordu ve sonrasında kendisine seslenen birini duydu. Hemen Allah Resulü(s.a.v.)'nün yanına gitti ve içinde fırtınalar koparken Hz. Peygamber(s.a.v.) kendisine bir sure indiğini söyledi. Hz. Ömer'in endişesi daha artmıştı. Fakat Hz. Peygamber(s.a.v.) bu surenin kendisine dünyadan ve içindekilerden çok daha sevgili olduğunu söyledikten sonra sureyi Hz. Ömer'e okudu. Hz. Peygamber(s.a.v.) gibi Hz. Ömer'in de bu sureden sonra gönlü huzura kavuştu(Necip, 2016).

Medine'den çıkarılan Yahudilerin büyük bir kısmı Hayber'deki kendileri gibi Yahudi olan topluluğa sığındılar. Onlarla işbirliği yaparak başta Mekkeli müşrikler olmak üzere Arap coğrafyasında ki bütün kabileleri Müslümanlar aleyhine doldurmaya başladılar. Hayber, Yahudilerin adeta savaşmak için üs olarak kullandığı bir yer haline geldi. Bu problemin derhal çözümlenmesi gerekiyordu. Hayber'in kalesi çok sağlamdı. Hicret'in yedinci senesinde Hz. Peygamber(s.a.v.) bin dört yüz yaya asker ve iki yüz civarında süvari ile Hayber Kalesi'nin surlarına dayandı. Hz. Ebubekir bu fetihteki ilk sancaktardı. Hz. Ebubekir'in ardından Hz. Ömer iki gün süren sancaktarlık görevini yerine getirdi. Fakat bu süreçte fetih gerçekleşmedi. Hz. Peygamber(s.a.v.) sancağı bu sefer Hz. Ali'ye verdi ve Hayber'in fethi Hz. Ali'nin sancaktarlık yaptığı güne nasip oldu. Hz. Peygamber(s.a.v.) Hayber arazilerini savaşa katılan mücahitler arasında paylaştırdı. Hz. Ömer'e de savaşa katılan her sahabeye olduğu gibi bir parça düşmüştü. Fakat o bu araziyi vakfetti. Bu vakıf İslâm tarihinde kurulan ilk vakıflardan birine örnek olarak verilebilir(Sağiroğlu, 2016). Yine aynı dönemlerde Hz. Peygamber(s.a.v.) Hz. Ömer komutasında otuz kişilik bir kuvveti Havazin kabilesine gönderdi. Hz. Ömer'in gazabından korkan Havazinler, onun adını duyar duymaz savaştan kaçtılar(en-Nedvi, 1981).

Mekkeli müşrikler, Müslümanlar ile aralarında yaptıkları Hudeybiye Barış Antlaşması'nı çok geçmeden ihlal ettiler. Bu ihlalden dolayı Hz. Peygamber(s.a.v.)'in Mekke'yi fethetmesinden korkuyorlardı. Hatta Ebu Süfyan Medine'ye gelerek barışın tekrar sağlanması için büyük gayret sarf etti. Ebu Süfyan önce Hz. Ebubekir'e gelerek Hz. Peygamber ile görüşmesine aracı olmasını istedi. Fakat bu isteği olumsuz karşılandı. Bunun akabinde Hz. Ömer'e geldi ve kendisinin Hz. Peygamber(s.a.v.) ile görüşmesini sağlamasını istedi. Hz. Ömer ise çok keskin ve sert bir şekilde Hz. Peygamber(s.a.v.)'e müşrikler için herhangi bir ricada bulunmayacağını söyleyerek onun bu teklifini reddetti(Ağırakça, 2012).

Diğer taraftan Hz. Peygamber(s.a.v.) fetih için büyük bir ordu hazırlığına başladı Hicret'ten sekiz yıl sonra ramazan ayında on bin Müslüman'dan oluşan bir ordu ile Mekke civarında bir bölgede konakladılar. Bu büyük orduyu gören Ebu Süfyan ve beraberindeki müşrikler dehşete kapılarak büyük bir korku yaşadılar. Hz. Peygamber(s.a.v.) bu süreçler yaşanırken Müslüman olan amcası Hz. Abbas'ı Mekkeliler ile konuşmak ve onların karşı gelmeden teslim olmaları için ikna etmesi için gönderdi. Hz. Abbas'ı gören Ebu Süfyan, Hz. Peygamber(s.a.v.) ile görüşmesini sağlaması için ondan ricada bulundu. Onun bu teklifini kabul eden Hz. Abbas onu Hz. Peygamber(s.a.v.) ile görüştürmek üzere yanına aldı. Hz. Ömer onları görür görmez Hz. Abbas'ın yanındaki, Müslümanlar üzerine ordular kuran, Hz. Peygamber(s.a.v.)'e suikast girişimleri düzenleyen Ebu Süfyan'ı tanıdı ve onu öldürmenin tam zamanı olduğu düşüncesiyle "Ey Allah(c.c.)'ın düşmanı" diyerek onun üzerine doğru harekete geçti. Hz. Abbas: "Ey Ömer! O benim korumam altındadır" dedi ve daha da hızlı bir şekilde Ebu Süfyan'ı Hz. Peygamber(s.a.v.)'in bulunduğu yere götürdü. Hz. Ömer'de oraya geldi ve Hz. Peygamber(s.a.v.)'e Ebu Süfyan'ın hiçbir izin almadan huzuruna geldiğini bundan dolayı onun boynunu vurmak için izin istediğini söyledi. Hz. Abbas ise koruması altındaki Ebu Süfyan'a zarar gelmemesini Hz. Peygamber(s.a.v.)'den istedi. Hz. Ömer tüm öfkesiyle Ebu Süfyan'ı öldürme isteğinden bir an olsun vazgeçmedi. Fakat Hz. Peygamber(s.a.v.), Hz. Abbas'ın da isteği doğrultusunda Ebu Süfyan'ı bağışladı ve ona Müslüman olması için telkinde bulundu. Ebu Süfyan atalarının dini olan putperestliği terk etmekte zorlanacak gibi görünüyordu (Sallabi, 2016).

Mekke'nin fethi hazırlıkları sürerken Hz. Peygamber(s.a.v.) Mekke müşriklerinin sefer hazırlığında olduklarından habersiz olmasını istiyordu. Çünkü

karşı bir hazırlık yaparlarsa çatışma çıkar ve olumsuz sonuçlar olur diye bu durumu çok gizli tutuyordu. Fakat Bedir Savaşı'na katılan sahabelerden Hatıb bin Beltea Mekke'deki ailesinin başına bir iş gelir korkusuyla onlara gizlice bir mektup yazıp gönderdi. Mektubu götüren kadın yolda yakalandı ve Hatıb'ın yaptığı bu iş ortaya çıkmış oldu. Bu olayı duyan Hz. Ömer derhal cezalandırılmasını istedi. Fakat Hz. Peygamber(s.a.v.) Bedir Savaşı'na katılmış bu sahabeye ceza verilmemesini, Allah(c.c.)'ın onun Bedir'de bulunması hürmetine belki de affedeceğini söyledi. Bunu duyan Hz. Ömer'in öfkesinin yerini hüznün ve merhamet aldı(Sarıçam, 2018).

Hz. Peygamber(s.a.v.) ve ordusu artık Mekke'ye girmişti. Hz. Peygamber(s.a.v.) Müslüman olan erkeklerin biatını alırken, Hz. Ömer'e de kadınların biatlarını alma görevini verdi. Öğle namazından sonra Hz. Peygamber(s.a.v.) Safa tepesine ulaştı. Hz. Ömer de onun hemen alt tarafında bulunan bir yere oturdu ve bütün Mekke ahalisi bu noktaya çağırılmıştı. Hz. Peygamber(s.a.v.) Mekkelilerin cahiliye dönemindeki yaptığı bütün her şeyi terk edeceklerine ve kendisine biat edeceklerine dair söz aldı. Bunun akabinde Hz. Peygamber(s.a.v.) kadınlara yönelik ayrı bir konuşma daha yaptı. Kadınların arasında Hint binti Utbe de vardı. Hind olanlar karşısında çok üzüntülü ve sinirliydi. Bu sırada Hz. Peygamber Hz. Ömer'e kendisi adına oradakilerden biat alma emrini verdi. Yani bir bakıma Hz. Ömer'i kendi yerine vekil tayin etti(Azimli, 2017).

Mekke'nin fethini gerçekleştiren Müslümanlar bu kez Huneyn Savaşı için hazırlandılar. Bu savaş için hazırlanan orduda üç sancak taşınıyordu. Sancaklardan birini Muhacirler adına Hz. Ali, diğer iki sancağı ise Hz. Ömer ve Sad Bin Ebi Vakkas(r.a.) taşıyordu. Savaş esnasında ordu içerisinde bazı dağılmalar yaşandı. Hz. Peygamber(s.a.v.)'in çevresinde Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Abbas ve bir grup sahabe kaldı. Büyük bir azim ve kararlılıkla mağlubiyete doğru giden bu savaş zaferle neticelendi. Bu savaşın nihayetinde Müslümanlara karşı olan güçlerin kuvvetlerinde ciddi bir tükenme yaşandı. Bir daha Müslümanlara karşı kafa tutmaya cesaret edemeyecek derecede büyük bir zafer kazanıldı. En önemlisi de İslâm ile şereflemek isteyenlerin yaşadıkları engeller ortadan kaldırılmış oldu(Ağırakça, 2012).

Hicretin dokuzuncu yılında Hz. Peygamber(s.a.v.) ashabı ile beraber Suriye tarafına doğru yöneldi ve Tebuk seferine çıktı. Seferde çıkıldığı zaman yaz dönemiydi

her yeri kavuran bir sıcak vardı. Bu sefer çok çetin ve zor olacak gibi görünüyordu. Münafıklar, Müslümanları caydırmak için bu sıcakta sefere çıkmayın diyorlardı. Dört bir yandan gelen müminler ise Hz. Peygamber(s.a.v.)'in ordusuna katılıyorlar ve tüm mallarını bu cihat için bağış diyorlardı. Sahabelerin neredeyse tamamı malını bu sefer için bağışladı. Bunlara örnek olarak Hz. Ebubekir bütün malını getirdi. Hz. Osman üç yüz devesini Hz. Peygamber(s.a.v.)'e teslim etti ve bunun dışında bin dirhem para bağışında bulundu. Hz. Ömer ise malının yarısını bağışladı ve Hz. Peygamber(s.a.v.)'in takdirini kazandı bu durumla ilgili Hz. Ömer, Hz. Peygamber(s.a.v.)'in kendilerine sadaka emrettiğini ve bu emrinde kendisinde mal olan zamana denk geldiğini ve yarısını getirdiğini söyledi. Hz. Peygamber(s.a.v.) ona ailesine ne bıraktığını sordu. Getirdiği kadar da geride bıraktığını söyledi. Hz. Peygamber(s.a.v.) Hz. Ebubekir'e geride ne bıraktığını sordu. O da bu soruya cevaben Allah(c.c.) ve Resulünü(s.a.v.) dedi. Bunu işiten Hz. Ömer, Hz. Ebubekir'i hiçbir zaman asla geçemeyeceğini anladığını söyledi(Numani, 2015).

Hz. Peygamber(s.a.v.) vefatından üç gün kadar önce cemaatle kıldığı namazdan sonra soğuk terler döktü ve ölüm sarsıntısında Allah'tan yardım dilediği o esnada etrafındakilerden bir şeyler yazmak için kağıt ve kalem istedi. Rivayete göre Hz. Ömer, Hz. Peygamber(s.a.v.)'in rahatsız olduğu için kendisini yormamasını, Kur'an-ı Kerim'in kendilerine yeteceğini söyledi. Orada çıkan karşılıklı konuşmalardan sonra Hz. Peygamber(s.a.v.) ashabına sessiz olmalarını ve dışarı çıkmalarını söyledi. Bu olaydan dolayı özellikle Şii kaynaklar Hz. Peygamber(s.a.v.)'in Hz. Ali'yi vasi tayin edeceğini fakat Hz. Ömer'in buna engel olduğunu söylemişlerdir. Fakat gerçekten böyle bir durum olmuş olsaydı Hz. Peygamber(s.a.v.)'in bunu söyleyeceği kadar zamanı vardı(Akdoğan, 2017).

Birkaç gün sonra Hz. Peygamber(s.a.v.)'in rahatsızlığı daha da ağırlaştı. Ölüm alametleri mübarek simasında belirmeye başlayınca, Suriye üzerine sefere gitmek için beklemekte olan orduya haber verildi ve sahabelerden ileri gelenler koşarak Hz. Peygamber(s.a.v.)'in yanına geldiler. Hz. Peygamber(s.a.v.) Allah(c.c.)'tan kendisine mağfiret etmesini Refik-i Ala'ya ulaştırmasını isteyerek ruhunu teslim etti. Bu haberi alan ehlibeytin feryadı sahabe tarafından anlaşıldı. Sahabeler ne yapacağını bilemediler. Hz. Ali olduğu yerde adeta dondu kaldı, Hz. Osman konuşamaz bir hale büründü, Hz. Ömer'in ruhunda fırtınalar kopuyordu ve ne yapacağını bilemiyordu. Bu durumdan istifade etmeye kalkan münafıklar "Eğer Muhammed hak peygamber

olsaydı ölmezdi" diye ortalığı karıştırmaya çalıştılar. Bunları duyan Hz. Ömer kılıcını çekerek "Kim Hz. Peygamber(s.a.v.)'in vefat ettiğini söylerse kılıcımınla ikiye bölerim" dedi. Bu sözü işitenler ona cevap vermeye asla cesaret edemediler. Hz. Ebubekir, Hz. Peygamber(s.a.v.)'in vefatını kabul edemeyen Hz. Ömer'e, "Her nefis ölümü tadacaktır" ayetini söyleyerek sözünden döndürmeye çalıştı. Ardından onu bırakarak minbere çıkıp Allah'a hamd ve sena ettikten sonra Al-i İmran suresinin yüz kırk dördüncü ayeti olan "Muhammed ancak bir resuldür, ondan önce nice peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse ökçelerimizin üzerinde gerisin geri mi döneceksiniz" ayetini okudu bu konuşmadan sonra Hz. Ömer'in aklı başına geldi ve bu acı olaya Hz. Peygamber(s.a.v.)'in vefatına artık inandı. O anı bizzat kendisi şöyle açıklamıştır;"Ebu Bekir'in okuduğu ayeti işitince ayaklarımın bağı çözüldü, olduğum yere yıkıldım ve artık Hz. Peygamber(s.a.v.)'in vefat ettiğini anladım" dedi(Sağiroğlu, 2016).

Hz. Peygamber(s.a.v.)'in halife konusunda açıkça bir şey söylememesi fakat Hz. Ebubekir'i, ashabin geri kalanından üstün tutması, onun halifelğine bir işaretti. Vefatından üç gün önce imameti de Hz. Ebubekir'e bırakmıştı. Bu olaylar Hz. Ebubekir'in halifelğine birer göstergeleriydi. Ensardan ileri gelen sahabelerden bazıları toplantı yapmak üzere bir yerde buluştular ve halifelğin kendi hakları olduğunu söylüyorlardı(Kazancı, 2018).

Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Abbas ve muhacirlerden ileri gelen bazı sahabeler Hz Peygamber(s.a.v.)'e karşı son görevlerini yapmak üzere haneysi saadetin etrafında toplanmış bulunuyorlardı. O esnada birisi gelerek Hz. Ömer'i dışarıya çağırdı. Hz. Ömer ona cevaben şu anda Hz. Peygamber(s.a.v.)'in defin işleriyle meşgul olduklarını ve daha sonra gelmesini söyledi. O zat durumun ehemmiyetini söyleyip ısrar edince, Hz. Ömer yanındakilerle beraber durumu anlamak üzere yanlarına gitti. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer Ensar'ın halifelik konusundaki görüşlerinden habersizlerdi. Ensarın toplantı yaptıkları yere ulaştılar. Hz. Ebubekir oradakilere hitaben, bu ümmetin eskiden putlara taptığını, daha sonra Allah(c.c.)'ın onları hidayete erdirmek için Hz. Peygamber(s.a.v.)'i gönderdiğini, muhacirlerin iman ederek Hz. Peygamber(s.a.v.)'e yardım ettiklerini, ensarın da İslâmiyet'e yaptıkları hizmetleri neticesinde fazilet ve şeref sahibi olduklarını söyledi. (Kazancı, 2018).

2.1.6. Hz. Ebubekir'in Halifelik Döneminde Hz. Ömer

Hz. Ebubekir halifelik konusunda, Hz. Ömer ve Ebu Ubeyde'yi göstererek birisine biat edilmesi gerektiğini söyledi. Fakat aday gösterilen Hz. Ömer ve Ebu Ubeyde, Hz. Peygamber(s.a.v.)'in onu vekil tayin ettiğini ve kendisinin önüne geçemeyeceklerini söylediler. Bu durumda Hz. Ebubekir'in üzerinde bütün oylar toplanmış oldu. Halifelik konusunda münakaşalar devam ederken Hz. Ömer, Hz. Ebubekir'in elini tuttu ve ona biat etti. Ona hitaben Hz. Peygamber(s.a.v.)'in kendisini halife yaptığını ona biat ettiğini söyledi. Arkasından muhacir ve ensarın ileri gelenleri de biat ederek Hz. Peygamber(s.a.v.)'den sonraki ilk başkanlarını seçmiş oldular. Netice itibarıyla Müslümanlar rahatladılar ve önemli bir mevzu çözüme kavuşmuş oldu(Ağırakça, 2012)

Hz. Peygamber(s.a.v.)'in vefatının hemen peşinden ortaya çıkan karışıklığın Hz. Ebubekir'in halife seçilmesiyle ortadan kaldırıldığı sıkıntılı süreçte yaşanan problemin çözülmesinde Hz. Ömer büyük rol oynamıştır. Hz. Ebubekir'in kısa süren halifelik döneminin en büyük yardımcısı ve destekçisi Hz. Ömer olmuştur. Hz. Ebubekir de en büyük destekçisi ve yardımcısı gördüğü Hz. Ömer'e, aldığı bütün kararları danışmış ve paylaşmıştır (Necip, 2016).

Hz. Ebubekir'in halife olmasından sonra birtakım irtidat olayları meydana geldi. Müslümanlığı yeni kabul eden kabilelerden bazıları İslâm'ın bazı emirlerini kabul edip bazı emirlerini reddettiler. İrtidat hadisesi giderek büyümeye başladı fakat halife Hz. Ebubekir bu sıkıntılı durum karşısında dirayetli bir siyaset izledi ve aldığı sert tedbirler ile fitneleri bastırdı. Hz. Ebubekir bu isyankarlara karşı savaş açacağını söyledi. Hz. Ömer kelime-i şهادet getirenlere karşı nasıl savaş açacağını sorunca Hz. Ebubekir, "Hz. Peygamber(s.a.v.)'e bir dişi oğlağı bile vermekten çekinenler ile savaşmaktan, elim kılıç tuttuğu sürece vazgeçmeyeceğim" dedi. Bunları işiten Hz. Ömer mürtetlerle savaşma fikrini haklı bulduğunu ve Hz. Ebubekir'i kendisinden daha kararlı ve gayretli bulduğunu söyledi. Hatta halife olduğu dönemlerde, Hz. Ebubekir'in irtidat olaylarının meydana geldiği dönemdeki tutumundan dolayı ümmeti iyi yetiştirdiğini ve bu sebeple halifelik görevini icra ettiği dönemde hiçbir zaman zorluk çekmediğini ifade etti(Özhazar, 2016).

Hz. Ebubekir döneminde karşılaşılan sorunlardan birisi de zekat vermeme hususuydu. Hz. Ömer bu konuda halife ile ortak bir görüş belirterek bu konunun

çözümüne kavuşmasında her zaman olduğu gibi etkin bir rol üstlenmiştir (Sallabi, 2016). Bu olaylardan hareketle Hz. Ömer'in problem çözücü bir kişilik yapısına sahip olduğu görülmektedir.

Hz. Ebubekir'in halifeliği dönemindeki önemli olaylardan birisi de Kur'an-ı Kerim'in tamamını ezbere bilen yetmiş civarında sahabenin savaşlarda şehit olması ve Kur'an ayetlerinin kaybolması endişenin yaşanmasıydı. Hz. Ömer, Hz. Ebubekir'e hafızların birçoğunun şehit olduğunu kalanların da şehit olmasından endişe ettiğini ve bu sebeple Kur'an-ı Kerim'in toplanmasını emretmesini istediğini söyledi. Hz. Ebubekir, Hz. Peygamber(s.a.v.)'in yapmadığı bir işi kendisinin nasıl yapacağını Hz. Ömer'e sordu. Buna cevaben Hz. Ömer, Allah(c.c.)'in bu işin sonunun hayırla neticelendireceğini söyledi. Bu sözler karşısında Hz. Ebubekir bu fikre katıldı ve Zeyd bin Sabit'in başında bulunduğu bir heyet oluşturuldu. Heyetin içerisinde Hz. Ömer'de vardı ve bir gün sahabeler çağırılarak Kur'an metinlerinin tamamı Hz. Ömer tarafından okundu. Akabinde Kur'an ayetleri kitap haline getirildi. Hz. Ebubekir vefatından önce bu mukaddes emaneti yerine geçecek olan halife Hz. Ömer'e teslim etti(Sallabi, 2016). Bu hadiseden anlaşılacağı üzere Hz. Ömer, Kur'an-ı Kerim'in kitap haline getirilmesi fikrini ortaya atmış, halifeyi bu konuda ikna etmiş ve mushafları yazacak olan heyete Kur'an'ı baştan sonra okuyarak bu konuda etkin bir rol üstlenmiştir.

2.2. HİLAFET DÖNEMİ

Hz. Ebubekir hicretin on üçüncü yılında rahatsızlandı. Hastalığının sürdüğü on beş gün kadar süreyle aynı Hz. Peygamber(s.a.v.)'in yaptığı gibi namaz kıldırması için Hz. Ömer'i tayin etmesi bazı şeylerin işaretiydi. Yaşadığı tüm tecrübelerin neticesi olarak halifeliğin zorluğunu Hz. Ömer'den başkasının kaldıramayacağını düşünüyordu. Kendisinden sonra yine halife seçimi konusunda ümmetin ihtilafa düşmesini kesinlikle istemiyordu. Ensar ve muhacirin ileri gelenleri ile istişare etti. Hz. Ömer'in halifeliği konusunda ne düşündüklerini sordu. Onun bu sorusu üzerine orada bulunan sahabeler, "O kadar çok razıyız ki Ömer'den başkası olsaydı kabul etmezdik" diye görüş bildirdiler(Bursalı, 2015).

Hz. Ebubekir'e halife seçimi konusunda muhalefet eden sahabeler de olmuştu. Onların muhalefet etmelerinin altındaki sebep ise Hz. Ömer'in sert mizaçlı biri olmasıydı. Hz. Ebubekir itiraz eden edenlere: "Hz. Ömer'in hiddetinin, kendisinin

yumuşak kaldığı bazı zamanları dengelediğini, kendisinin hiddetli olduğu zamanlarda ise, Hz. Ömer'in sakin kalarak olayları daha iyi yorumlamasını sağladığını belirtmiş, bunun yanı sıra halife olduktan sonra ise onun hiddetinin halifeliği döneminde Müslümanlara fayda sağlayacak şekilde hayırlı olacağını” söyledi (İbn Ebi Şeybe, 2019).

Hz. Ömer, olgunluk çağlarında olduğu 50 yaşlarında halife oldu ve on bir seneye yakın bir zaman bu görevi ifa etti. Heybetli bir bünyeye, cesur ve atak bir kişiliğe sahipti. Halk arasında yürürken sanki onların üzerinde gözetleyen bir süvari görünümündeydi. Güçlü bir fizik yapısı vardı. Hızlı yürür, yere kuvvetli basar, bağırdığında çevredeki birçok kişinin duyacağı kadar gür bir sesi vardı. Kimseye boyun eğmediği gibi hiçbir şeyden de sakınmazdı. İçinde yaşadığı toplumun kültürünü benliğinde barındırmaktaydı. Araplar arasında yaygın olan şiir, güreş gibi bütün etkinliklerde sıkça yer alması onun kültürüne olan bağlılığını gözler önüne sermektedir. Müslüman olunca bütün bu karakter özelliklerini de İslâmlaştırdı. Yani cahiliye döneminde içinde bulunduğu toplumun yanlış uygulamalarını terk ederek, bütün bu yönlerini İslâmi çizgide olması gereken hasletlere bırakarak İslâm'a olan bağlılığını gösterdi. Bütün düşüncesi Allah'ın rızası ve İslâm davası içindi. Hiddeti, gülmesi, tebessümü ve bütün sıkıntıları daima İslâm içindi. Bununla ilgili olarak "şu hilafet görevim sebebiyle sadece Allah Teâlâ'nın huzurundan cezasız olarak ve yüzümün akıyla ayrılabilirsem bu bana yeter" derdi. Hiddetli olduğu kadar kalbi yumuşak bir insandı. Kur'an-ı Kerim'de günahkârları tehdit eden ayetler okunduğu zaman gözyaşlarını tutamazdı(Sağiroğlu, 2016). Deve çobanlığından halifeliğe kadar yükselmesinin tek sebebinin Allah(c.c.)'ın bir lütfu olduğunun tam bir idraki içindeydi.

Hz. Ömer'in halifeliği döneminde herhangi bir Müslüman, halifeden ya da bir validen daha çok imkana sahipti. Çünkü Hz. Ömer sade bir hayat yaşadığı ve idarecisi olduğu halkın hakkını her zaman teslim ettiği için onun yaşantısı kimsenin gözüne batmıyordu. Hatta bir gün hesapsız derecede fazla olan ganimetleri görünce, gözyaşlarını tutamadığında sahabelerden biri ona neden ağladığını sordu. Hz. Ömer'in ganimetlerle ilgili şu sözleri dünya malı hakkındaki düşüncelerini gözler önüne sermektedir. "Allah(c.c.)'a yemin olsun ki ben bundan dolayı ağlamıyorum şunu bil ki bu zenginliğin peşini kıskançlık düşmanlık ve geçimsizlikler izler. Yani nereye servet ve para girerse düşmanlık ve münaferet onları takip eder" diyerek sahip

olunan eşyaların muhakkak bir gün çatışmalara sebep olacağı konusunda öngörüle bulunuyordu (Özhazar, 2016).

Hiz. Ömer halifeliği döneminde yapacağı ilk konuşma için minbere çıktı. Hiz. Ebubekir minberin son basamağına Hiz. Peygamber(s.a.v.)'e olan saygısından dolayı hiç çıkmamıştı ve halife Hiz. Ömer de Hiz. Ebubekir'in çıkmış olduğu ikinci basamağa hiçbir zaman çıkmayıp tüm konuşmalarını her zaman ilk basamak üzerinde yaparak kendisinden önceki halifeye olan saygısını gösterdi (Suyuti, 2014). Minberde bulunan Hiz. Ömer ellerini kaldırdı ve Allah'tan kendisine itaat edenlere karşı yumuşak huylu davranmayı nasip etmesini, sertliğini ve şiddetini zulüm derecesine varmadan fitne ve fesat ehline yöneltmesini, gaflete düşmekten, ölümü unutmaktan Allah'a sığındığını, imanında sebat sahibi olmayı, hesaba çekileceği gün için yardım etmesini niyaz etti (Kazancı, 2018).

Hiz. Ömer, toplumu ilgilendiren meselelerde karar vereceği zaman Müslümanların görüşüne başvurmayı ihmal etmez, onlarla istişare ederdi. Hatta bu konu üzerine "istişare etmeden uygulamaya konulan işler başarısızlığa mahkûmdur" diye görüşünü bildirirdi. Hiz. Ömer devlet idaresinde görevlendirdiği memurlarına karşı oldukça sert ve müsamahasız bir şekilde davranır, onların bir haksızlıkta bulunmalarına asla müsaade etmezdi. Halka karşı bunun tam aksine son derece şefkatle ve merhametle yaklaşır, onların varsa problemlerini öğrenip çözümlmek her konuda ihtiyaçlarını, problemlerini ortadan kaldırmak için gece gündüz çalışırdı. O bu konudaki tutumu ile ilgili hassasiyetini: "Fırat kıyısında bir deve helak olsa, Allah(c.c.) bunu Ömer'den sorar diye korkarım" sözü ile ortaya koymaktadır (İbn-i Sa'd, 2014).

Hiz. Ömer'in hiçbir halifeye nasip olmamış gücü ve yetkisi vardı. Halifelik yaptığı topraklar üzerinde büyük bir denetim sahibiydi. O da bu güç ve yetkiyi en doğru ve en güzel şekilde kullanmaya gayret ederdi. Güçlü bir liderlik yapısına sahip olduğu için iki başlığı kabul hiçbir surette kabul etmezdi. Atamış olduğu valiler çok sıkı denetimi altındaydı. Valilerin halktan biri gibi yaşamaları istiyor ve belli aralıklarla valilerden mal beyanı yapmalarını emrederek onların haksız kazanç sahibi olmasını önliyordu. Gerektiği hallerde valilerini en sert şekilde azarlıyor görevlerini icra etmeleri hususunda en küçük mazereti kabul etmiyordu (Azimli, 2017). Hiz. Ömer'in adaletinin bu denli meşhur olmasının sebeplerinden bazıları işte bunlardı.

Emri altındaki herkese söylediklerini ilk başta kendi uygulaması onu hem görevlilerine hem de bütün ümmete örnek kılıyordu (Numani, 2015).

Müslümanların halifesi olmanın ne denli büyük bir görev olduğunun bilincindeydi ve atamış olduğu valilerin yaptığı yanlışlardan da kendisini sorumlu tutardı. Allah(c.c.)'a vereceği hesabı devamlı hatırında tutarak kendi kendini hesaba çekerdi. Sakalında aklar çıkıncaya dek ölümü hatırlatması için bir görevli tutması, ebedi âlem kaygısında olduğunun bir göstergesidir(Ağırakça, 2012).

Hız. Ömer'in etkili otoritesinin yanında iyilikte örnek olması, insanların uymasını tavsiye ettiği hayatı bizzat kendisinin yaşaması onun yaşantısındaki en önemli hasletlerden biriydi. Çünkü insanlara doğru ve güzel olan işleri telkin etmek kolay bir davranıştır. Fakat bu telkinleri kendi hayatında uygulamak söylemekten daha ileride bir gayret gerektirir. Hız. Ömer yöneticisi olduğu halka bizzat kendisi örnek olarak örnek bir hayat yaşamaya gayret etmiştir(Sağiroğlu, 2016).

Hız. Ömer'in hayat tarzı ile alakalı önemli olaylardan birisi kıtlık yıllarında yaşandı. Açlığın şiddetli olduğu dönemlerde, herkesin rahata kavuşup istediğini yemeye güç getirinceye kadar bir et parçası da yemeyeceğine dair yemin etmesi onun devlet adamlığının şiarlarından. Bunu kendi ev halkına da uyguladı. Nitekim kıtlık yılları bitene kadar bu süreç bu şekilde devam etti(Sağiroğlu, 2016).

Kendi kendini hesaba çekmesinin yanı sıra sahabelerle istişare ederek de kendini hesaba çekerdi. Bir gün arkadaşlarına "kral mı yoksa halife mi?" olduğunu sordu. Arkadaşlarından bu konuyla alakalı doğruyu söylemelerine dair söz istedi. Onun, Kur'an'a göre hüküm verdiğini, yaptığı her işi Allah'ın emrettiği gibi yapmaya gayret ettiğini söylediler. Hız. Ömer'in örnek hayatının ince noktaları işte bu yaşanan hadiselerle anlaşılmaktadır(Balcı, 2006).

Hız. Ömer'in yönetimindeki siyasetinin gayesi şeriatın korunmasıydı. İslâmiyet'e hizmet etmiş kişilere saygı gösterir ve kendisiyle görüşmek isteyenler arasında onlara öncelik tanır. Her yıl valileri teftiş eder en küçük yanlış yapanları affetmez ve gereğini yapardı. Kendi hayatında uyguladığı her şeyi yöneticilerinin de aynı şekilde uygulamasını ister ve onları bu konuda denetlerdi. Valilerin giyimlerinden meskenlerine kadar hayatlarındaki aşırılıklara müdahale ederdi (Kazancı, 2018).

Hız. Ömer halifeliğinin ilk dönemlerinde "Allah'ın Kılıcı" diye hitap edilen Halid Bin Velid'i başkomutanlık görevinden aldı. Onun yerine Ebu Ubeyde Bin Cerrah'ı tayin etti. Halid Bin Velid'i görevden alınmasının nedenleri şunlardı: Halid Bin Velid halifeye sık sık rapor vermeyi önemli görmezdi. Fakat Hız Ömer'in askerlerin herhangi bir sıkıntıya uğramaması için her gün rapor istiyordu. Bunun yanı sıra ordu için yaptığı harcamaların hesabını muntazam bir şekilde tutmuyor ve halifeye göndermiyordu. Hız Ömer için bunların tamamından daha büyük önem arz eden bir problem daha söz konusuydu. Müslümanlar, Halid Bin Velid komutan olmazsa ordunun hiçbir zafer kazanamayacağını düşünmeleri, Hız Ömer'in başkomutanı görevden almasının altında yatan en önemli noktalardan biriydi. Bununla birlikte Halid Bin Velid'in olduğu savaşların sürekli kazanılması ordunun gevşeklik göstermesine, yeterince tedbir almadan hareket etmesine sebep oluyor ve sahabeler zaferleri Halid Bin Velid'den bilmeyi düşünmeleri Hız Ömer'i rahatsız ediyordu(Azimli, 2017). Oysaki Hız Ömer, zaferin her zaman Allah'tan olduğunu, ihlaslı ve ittifak üzere hareket ettikleri müddetçe de Allah(c.c.)'in onlara yeni fetihler nasip edeceğine inanıyordu(Necip, 2016).

Hız Ömer her ne kadar Halid Bin Velid'i görevden azletmiş olsa da bütün valilere yazı göndererek onu azletmesinin sebebinin herhangi bir yanlışından dolayı değil halkın ona gereğinden fazla teveccüh etmesinden kaynaklı olduğunu bildirdi. Bu noktada başarıların sadece Halid'den değil Allah'tan geldiğini bilmeleri hususunda bir ders veriyordu(Sağiroğlu, 2016).

Halid Bin Velid görevden alınması hususunda hiçbir şekilde itirazda bulunmadı. Çünkü onun Hız Ömer'e karşı inancı tamdı ve hatta Hız Ömer hakkında onun idareci olduğu müddetçe hiç kimsenin fesat çıkarmaya cesaret edemeyeceğini söylemesi onun Hız Ömer'e karşı sadakatının göstergesidir. Onun yerini alan Ebu Ubeyde Bin Cerrah ise Halid Bin Velid'e karşı saygısını her zaman korudu ve eski bir amir muamelesi yaparak büyük ilgi gösterdi (Sağiroğlu, 2016).

"Müminlerin emiri" unvanıyla anılan ilk halife Hız Ömer'dir. Onun böyle anılmasına sebep olan olay Medine'de Hız Peygamber(s.a.v.)'in mescidinde bulunduğu bir zamanda gerçekleşti. Lebid Bin Rebia ve Abdi Bin Hatem, Medine'ye geldiler ve halifenin huzuruna çıkacaklardı. Geldiklerini haber vermesini müminlerin emirine bildirmesini söylediler. Bu unvanı çok beğenen Amr İbnü'l As, halifenin

huzuruna çıktı ve "Ey müminlerin emiri Irak'tan iki kişi emriniz üzerine gelmiş girmelerine izin var mı?" dedi. Halife Hz. Ömer asıl sorulan iznin böyle hitap etme hususunda olduğunu anladı ve ona cevaben "Siz müminsiniz ben de sizin emirinizim, bana bundan sonra müminlerin emiri diye hitap etmeniz de bir mahsur yoktur" diyerek izin verdi(Bursalı, 2015).

Hz. Ömer'in halifeliği döneminden bahsederken fetihlerden bahsetmeden geçmek mümkün değildir Onun halifeliği döneminde Humus, Basra, Ürdün, Kudüs, Tikrit, Halep, Antalya, Münbiç, Nihavend, İskenderiye, Azerbaycan, İsfahan, fethedilen şehirlerden bazılarıdır. Bu şehirlerin fetihleri her zaman savaşla olmamıştır. Hz. Ömer fetih yapacağı zaman önce sulh yolunu seçer ancak sulh yoluyla mümkün olmadığı zaman savaşırdı. Bu durum onun sulhe verdiği önemi ortaya çıkarmaktadır. Onun halifeliği döneminde fethedilen toprakların büyüklüğü 2.3 milyon kilometre karedir. Yani bir başka deyişle Türkiye'nin 3 katı büyüklüğünde toprağın fethedilmesi, İslâm hakimiyetinin ne denli geniş bir coğrafyaya yayıldığını göstermektedir(Sağiroğlu, 2016). Fetihlerin yanı sıra Hz. Ömer, Bizans ve İran'a karşı büyük ordular ile seferler düzenledi. Bu imparatorluklara tarihlerinde pek nadir yaşadıkları yenilgileri yaşatan güçlü ve muktedir bir devlet yöneticisiydi(Sallabi, 2016).

Fetihlerden söz ettiğimiz zaman Kudüs'ün fethinden bahsetmeden geçmek mümkün görünmemektedir. Filistin bölgesindeki şehirlerin fethi Hz. Ebubekir zamanında başlamış ve Hz. Ömer zamanında da devam etmişti. Birçok şehrin fethinden sonra sıra Kudüs'e geldi. İslâm ordusu karşısında Kudüs'ün savaşmaya güç yetirmesi mümkün değildi(Taberi, 2007). Fakat Kudüs yöneticilerinin, İslâm ordusundan bir istekleri vardı. Savaşmadan Kudüs'ü teslim edeceklerini fakat halife Hz. Ömer'in bizzat gelerek şehri almasını istiyorlardı. Hz. Ömer gelmeden de savaşarak Kudüs fethedilebilirdi. Ancak savaş yapmaya, kan dökülmesine gerek kalmadan fethetmek varken halife Hz. Ömer için savaşmak söz konusu değildi. Yerine Hz. Ali'yi vekil tayin ederek yola koyuldu. Hz. Ömer halkın içinden herhangi bir kimse gibi Medine'den gösterişsiz sade bir şekilde hareket etti. Buna rağmen onun Kudüs yolculuğu her tarafta duyulmaya başladı. İnsanlar İslâm halifesi Hz. Ömer'i görmek için akın akın Kudüs'e geldiler. Sessiz sedasız yola çıkmasına rağmen İslâm halifesinin yola çıktığı haberi her tarafta duyuldu. Tüm Kudüs halkı ve birçok kişi halifeyi büyük bir merak içinde beklediler. Hz. Ömer şehre yaklaştı ve merakla

onu bekleyen halk sade bir elbise içerisinde vakar ve azamet sahibi halifeyi görünce büyük bir şaşkınlık yaşadılar. Hz. Ömer'in bu sade hayatında herkes için büyük dersler vardı. Devlet idarecilerinin halkın içindeki sıradan bir kimseden farkının olmadığı, dünya hayatındaki şan, şöhret, makam, mal, mülk gibi bütün kavramların gelip geçici olduğu, adaletin devletin idaresindeki en önemli unsurlardan başında gelmesi gibi hususlar bunlardan en önemlileriydi (Sağiroğlu, 2016).

Hiz. Ömer'in halifeliği döneminde o kadar çok fetih gerçekleşti ki sekiz bin camide cuma namazı kılındığı bilinmektedir. İslâm ordusu her gittiği yerden zaferle döner, mağlup olduğu görülmezdi. Zaferlerin kazanılmasının en önemli etkenleri halifenin orduyu çok iyi hazırlanması, tedbirli olması ve adaletle hükmetmesiydi. Bu etkenlerin yanında zaferlerin kazanılmasının başka sebepleri de vardı. Bunlar, Hiz. Peygamber(s.a.v.)'den aldıkları iman, ahlak, heyecan ve bununla beraber Hiz. Ömer'in Hiz. Peygamber(s.a.v.)'den öğrendiği ilkeler ve hayat umdelerini ayakta tutması, adil bir yönetim uygulayarak bizzat halka örnek olması, fethedilen yerlere ve devletin başına liyakat sahibi kimselerin seçilmesi ve bunların sıkı denetimi bu sebeplerden bazılarıdır (Balcı, 2006).

Hiz. Ömer halifeliği döneminde, halifeliğinden önceki dönemlerdeki gibi savaflara katılmayı çok arz ediyordu. Bir gün Irak üzerine düzenlenen sefere katılmak için hazırlandı. Fakat sahabeler onun harbe girmesini uygun görmüyorlardı. Çünkü o Müminlerin emiriydi. Onun Medine'de kalıp hilafet işleriyle ilgilenmesini münasip bir şekilde kendisine anlatarak ikna ettiler. Bir devlet başkanı olarak savaflarda bulunmasının sakıncalı olduğunu, Hiz. Ali uygun bir lisan ile anlattı(Sağiroğlu, 2016).

2.3. VEFATI

Hiz. Ömer hayatının son hac yolculuğuna çıkarken Hiz. Peygamber(s.a.v.)'in hayatta olan eşlerini de hacca götürmek istedi. Abdurrahman Bin Avf(r.a.) ve Hiz. Osman'ı yanına yol arkadaşı olarak Hiz. Peygamber(s.a.v.)'in eşleriyle hac ibadetlerini gerçekleştirmek üzere yola çıktılar. Hiz. Ömer, Hiz. Peygamber(s.a.v.)'in eşlerine hac ibadeti yaptırarak bir nevi Hiz. Peygamber(s.a.v.)'e hizmet etmiş olacağını düşünüyordu. Hac dönüşünde Hiz. Ömer, "Allah'ım yaşam ilerledi, gücüm zayıfladı,

bakmaya mecbur olduğum insanların sayısı günden güne çoğaldı, kusur etmekten korkuyorum, artık beni huzuruna al, Sevgili Peygamberimin yurdunda bana şehitlik nasip et" diye niyaz etti (Kazancı, 2018).

Sabah namazı için müezzin ezan okurken Ebu Lülü adındaki Hıristiyan köle Müslümanlar ile beraber mescide gelip en uzak noktaya kadar geçti. Hz. Ömer'i öldürme planı yapan Ebu Lülü, halifenin mihraba geçtiği namaz kıldırıldığı anın en savunmasız zamanı olacağını düşünüyordu. Hz. Ömer cemaate namaz kıldırılmak için "Allahu Ekber" dedi ve namaza durdu. Ebu Lülü beklediği anın geldiğini düşünerek elinde tuttuğu hançeri Hz. Ömer'e sapladı ve bunu altı defa gerçekleştirdi. Hz. Ömer'in yere yığıldığını gören cemaat saldırıyı fark etti ve Ebu Lülü'yü alt etmeye çalıştı. Bu sırada Ebu Lülü hançeriyle 13 sahabeyi daha yaraladı. Yakalanacağını ve öldürüleceğini anlayan Ebu Lülü elindeki hançeri bu kez kendi kalbine saplayarak intihar etti. Büyük bir şaşkınlık içinde kalan Müslümanlar ne yapacaklarını bilemediler. Cemaatin bir kısmı güneşin doğma vaktinin yaklaştığını namazın kılınması gerektiğini söyledi. Bu sırada hafifçe kendisine gelen Hz. Ömer "Allah'ın emri evvelce takdir edilen ve değişmez olan bir kaderdir" manasına gelen ayeti okudu ve Abdurrahman Bin Avf(r.a.)'a namazı kıldırmasını söyledi(Taberi, 2007). Cemaat namazını kıldıktan sonra Hz. Ömer oğlu Abdullah'a kendisine vuranın kim olduğunu sordu. Bu işi yapan kişinin Ebu Lülü adında hristiyan bir köle olduğunu duyunca kendisini öldüren kişinin bir Müslüman olmaması sebebiyle Allah(c.c.)'a hamd etti(Taberi, 2007).

Hz. Ömer yaralı haldeyken insanlar onun ziyaretine geliyorlardı. İçlerinden bazıları yerine bir halife bırakıp bırakmayacaklarını sordu. Hatta birisi oğlu Abdullah Bin Ömer'i halife bırakmasını söyledi. Bunu duyan Hz. Ömer hilafette gözü olan bir insan olmadığını, eğer hilafette bir hayır ve iyilik varsa Ömer ailesinin ondan yeterince nasibini aldığını, eğer şerli bir iş ise Ömer ailesinin artık dinlenmesi gerektiğini söyledi. Bunun akabinde düşüncelerini şöyle dile getirdi:"Eğer bir halife tayin edersem hata etmiş sayılmam. Çünkü benden daha hayırlı olan Ebubekir bu işi yapmıştır. Şayet halife tayin etmezsem yine hata etmiş sayılmam. Çünkü benden daha hayırlı olan Rasulullah bu işi yapmıştır. Şuna inanıyorum bu dinin sahibi Allah'tır. Allah Teala ise dinimizi zayıf etmeyecektir" dedi (Sağiroğlu, 2016). Ziyaret için gelen bir başka grup Müslümanların birbirine düşmemesi için halife tayin etmesini istediklerini söylediler. Hz. Ömer bunun üzerine Hz. Ali, Hz. Osman, Sad b.

Ebi Vakkas, Abdurrahman b. Avf, Zübeyr b. Avvam, Talha b. Ubeydullah arasından birisini halife seçmelerini ve kim seçilirse seçilsin diğerlerinin biat etmesini söyledi(Taberi, 2007).

Hz Ömer'in kendinden sonraki halife kim olursa bazı hususlarda nasıl davranması gerektiği ile ilgili tavsiyeler yaptığı nakledilmiştir. Kendisinden sonraki halifenin ilk olarak muhacirleri muhafaza etmesini, ensara da hayırlı olmasını, bedevilere de hayırla muamele etmesini, Allah ve Resul'ünün koruması altında olan farklı din mensuplarını da korumasını, düşmana karşı savaş kazanıldığında düşmandan güç getirebileceği ölçüde cizye vergisi alınmasını tavsiye ettiği rivayet edilir (İbn Ebi Şeybe, 2019).

Hz. Ömer, oğlu Abdullah tarafından yıkandı. Cenaze namazını vefat etmeden önce imameti vekil bıraktığı Süheyb kıldırdı. Orada bulunanlardan Abdullah bin Selam, Hz. Ali, Abdullah b. Mesud onun İslâmiyet'e olan hizmetlerini dile getirdiler. Bunun akabinde tabutunu omuzlar üzerine alarak Hz. Aişe'den defin için izin istediler. Hz. Peygamber(s.a.v.)ve Hz. Ebubekir'in kabirlerinin arkasında bulunan yere mezar kazıldı ve oraya defnedildi (Kazancı, 2018).

3. BÖLÜM: HZ. ÖMER'İN KİŞİLİĞİ VE DİNDARLIĞI

3.1. HZ. ÖMER'İN KİŞİLİĞİ

3.1.1. Yetiştığı Toplumun Kültürü

Hz. Ömer'in kişiliğinden bahsederken ilk olarak ele almamız gereken hususlardan birisi yetiştığı kültürün onun kişilik yapısına sağladığı katkılardır. Arap coğrafyasının kamil manadaki terbiyesi, Hz. Peygamber(s.a.v.)'in tebliği ile başlamış olmasına rağmen, İslâm öncesinde de Arapların arasında önemli ve değerli hasletler mevcuttur. Elbette bazı şahısların kendisi gibi olan kişilerin çok daha üstünde gelişmiş olması, kavimlerinin şeref ve önderlik payesine mazhar olmalarına sebep olmuştur. Bu hasletlerin en başta gelenleri belagat, fesahat, hitabet, şiir, ensaba riayet, cengaverlik, yiğitlik, cömertlik, misafirperverlik ve şahsi hürriyet gelmektedir. Bir kabilenin başındaki kabile reisinin veya savaşları yönetecek askeri komutanlarda bu özellikler olmazsa olmazlar arasında yer almaktaydı. Hz. Ömer de genel itibariyle bu özellikleri şahsında barındırmaktaydı (Numani, 2015).

3.1.2. Fiziki Özellikleri

Hz. Ömer'in kişiliği üzerinde önemli derecede etkisi olduğunu düşündüğümüz noktalardan biri fiziki yapısıdır. Hz. Ömer'in kalabalık bir grup içerisinde bile fark edilecek derecede uzun bir boyu vardı. Sakallı, iri gözlü, esmer tenli ve geniş bir alna sahipti. Bağırduğunda kalabalık içerisinde dahi duyulacak kadar güçlü bir sesi vardı. Onun bu fiziki özellikleri büyük heybete sahip olmasında önemli bir yer tutmaktadır. Kişiliği üzerinde bu heybetinin etkileri açıkça görülmektedir (Sarıçam, 2018).

Hz. Ömer'in kişiliğini etkileyen önemli unsurlardan birisi olan heybeti hem fiziki yapısından hem de otoritesinden geliyordu. Hz. Peygamber(s.a.v.) de onun bu özelliğini seviyordu. Aynı şekilde Hz. Ömer de bu heybetinden memnuniyet duyardı ve kendisini devlet idaresinde daha güçlü bir hale getirdiğini bilirdi. Heybetinin etkileri tüm bunların yanı sıra idarecileri ve komutanları hesaba çekme hususunda da ona kolaylık sağlamaktaydı (Sağiroğlu, 2016).

3.1.3. Mizacı

Hz. Ömer her ne kadar sert mizacı ile ön plana çıksa da bir idareci gibi yerine göre yumuşak yerine göre sert davranmasını bilirdi. Halifeliğine kadarki dönemde Hz. Peygamber(s.a.v.) ve Hz. Ebubekir onu frenlediği için sert ve şiddetli oluşu ön plana çıkmıştır. Fakat halifeliği döneminde bu sertliği ve şiddetini kendisi kontrol altında tutmuştur (Sarıçam, 2018).

Sert, öfkeli ve şiddetli yapısıyla ünlü olan Hz. Ömer'in bu tutumuyla İslâm düşmanlarına gösterdiği tepkilerde ve İslâmi hükümlerin uygulanması konusunda daha çok karşılaşmaktayız. Öfke ve şiddetin vücut bulmuş hali olan Hz. Ömer, idarecisi olduğu halka karşı oldukça nazik davranmaya ve yumuşak bir tutum izlemeye son derece önem verirdi. Bununla ilgili olarak Allah(c.c.)'a her zaman dua eder insanları kırmaktan imtina ederdi. Hz. Peygamber(s.a.v.)'in ailesine ve arkadaşlarına karşı her zaman hürmet etmeye önem verirdi. (Numani, 2015).

Hz. Ömer'in sert mizacını gösteren en önemli örneklerden birisi kırbaç kullanmasıdır. Hz. Ömer de hem cahiliye döneminde hem de İslâmiyet'i kabulünden sonra kırbaç kullanmıştır. Kırbaç kullanımı sadece Hz. Ömer'e özgü bir davranış değil o dönem yaşayan birçok kişinin yaptığı bir uygulamadır. Kırbaç kullanımı çok yaygın olsa da Hz. Ömer'in kırbacı meşhur olmuştur. Çünkü Hz. Ömer kırbacını hiçbir zaman insanlara zulmetmek için kaldırmamış, her zaman hakkın hakim olması için kullanmıştır. Bazı durumlarda nadiren de olsa suçsuz kişileri kırbaçladığı da olmuştur. Bu durumlarda haksızlık yaptığı kişiden derhal kısas uygulamasını istemiş ve bunda ısrarcı olmuştur (Akbaş, 2010).

Hz. Ömer'e halka karşı yumuşak huylu olmasını söyleyen Abdurrahman Bin Avfa "Vallahi yumuşak davranıyorum, sonra bu konuda aşırı gitmekten korkuyorum. Sert davranıyorum sonra sertlik konusunda aşırı gitmekten korkuyorum. Çıkış yolu nerede?" demesi onun sert mizacının yanında yumuşak huylu bir insan olduğunu da göstermektedir(Azimli, 2017)

Hz. Ömer, tüm ciddiyetinin yanı sıra yeri geldiğinde latife yapan ve gülen bir insandı. Fakat bu şakalaşması ve gülmesi hiçbir zaman hicve varmamıştır. Bir gün Hz. Peygamber(s.a.v.)'in torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i sırtına bindirdiğini görünce Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e "altınızdaki at ne kadar da kıymetlidir" diyerek

şaka yapmıştır. Hz. Peygamber(s.a.v.) de "onlar da çok iyi binicidirler" diyerek onun bu şakasına karşılık vermiştir. Başka bir örnekte namazlarını itinayla kıldıktan sonra dua eden bir bedevinin "Allah'ım beni hurilerle evlendir" diye duasını duyunca ona cevaben "hem mihrî az ödüyorsun hem de kızların en güzellerine talip oluyorsun" diyerek nükteli bir cevap vermiştir(Doğan, 2018). Yine başka bir hadise de Mekke'nin fethinden Hz. Peygamber(s.a.v.) erkeklerin biatını almayı bitirip kadınların biatını almak için oturduğu sırada gerçekleşti. Mekke kadınları Hz. Peygamber(s.a.v.)'in etrafında toplanmışlardı. Aralarında Hind Binti Utbe de vardı. Hind Binti Utbe, Hz. Peygamber(s.a.v.)'in kendisini inciteceğinden korkarak ya da utanç duymasından dolayı peçe giymiş ve pişmanlık duygusu içinde oraya gelmişti. Hind'in o hallerini gören Hz. Ömer'in bu duruma çok güldüğü kaynaklarda geçmektedir (Kazancı, 2018).

3.1.4. İlmî Kişiliği

Hz. Ömer ilim konusunda ashabın en önde gelenlerindendi. Kur'an-ı Kerim'in tefsirini bizzat Hz. Peygamber(s.a.v.)'den dinlemiş ve öğrenmişti. Hz. Peygamber(s.a.v.) döneminde de kadılık yapar, ashabın dini konulardaki müşküllerini giderirdi. Hz. Peygamber(s.a.v.)'in sünnetlerinin tespit edilmesinde büyük bir gayret sarf etti. Gerek yaşadığı dönemde gerekse vefatından sonra Hz. Ömer'in ilmi ve kişiliği insanlara örnek oldu.

İlk olarak belirtmek gerekir ki tefsir, hadis, fıkıh gibi dini ilimler şimdiki gibi sistemli bir ilim halinde değildi. Bu ilimlerin sistemli bir hale gelmesinde Hz. Ömer'in katkıları son derece önemlidir. Kur'an-ı Kerim'in okunuşuna son derece hakim olan Hz. Ömer henüz Kur'an'ın harekeli olmadığı bu dönemde kıraat konusunda önemli katkılarda bulunmuştur. Okuyuştaki hatalarda, anlam kaymaları ve yanlışlıklar olabildiği için yanlış okuyuşlar ile karşılaştığında derhal müdahale eder, yanlışlıkları düzelterek nasıl okunması gerektiğini öğretirdi (Sarıçam, 2018).

Hz. Ömer, fethedilen bölgelerde okullar açarak, buralara müderrisler tayin etti. Kur'an-ı Kerim'i okumak, anlamak ve onunla amel edebilmek için gerekli olan eğitimin tam olarak verilmesini sağlama yolunda gayret göstermiştir. Kur'an, Hadis ve Fıkıh öğretimi ile hayatını geçiren bu alimlere büyük meblağlar tutan maaşlar bağlamıştır. Hz. Ömer, devletin her bölgesinde camiler inşa ettirdi. Onun zamanında dört bin tane cami yapılmış olduğu rivayet edilmektedir. Hz. Ömer halife olduktan

sonra da hak ve adaletin uygulanması konusunda titiz davranmaya ve en ufak ayrıntıları bile bizzat takip etmeye dikkat gösterdi. İnandığı hususların icra edilmesinde net ve keskin davranmakla tanınırdı (Sallabi, 2016).

İslâm alimlerin yetişmesine ve ilmin yayılmasına büyük önem verirdi. Fethedilen yerlerde İslâm'ın en iyi şekilde öğretilmesi için gereken her şeyi yapmaya gayret etti. Kur'an-ı Kerim'in ve hadis-i şeriflerin halka öğretilmesi için her tarafa medreseler açtı ve buralara maaşlı muallimler tayin etti (Sallabi, 2016).

Hicretten sonra Hz. Ömer Medine'deki Yahudilerden İbranice öğrendi. Yahudilerin eserlerini okuduktan sonra bu eserlerde mevcut olan batıl inanç ve hurafeleri görünce İsrailoğullarının kitaplarının okunmamasını tavsiye etti (Ağırakça, 2012). Hz. Ömer'in ilmin önemine dair sözlerinden birine burada yer vermek uygun olacaktır. "Şu yıldızlar biliminden, kara ve denizlerin karanlıklarında sizlere yolunuzu gösterecek kadarını, kavimler tarihinden de ilişkilerinizi kurmanıza yardımcı olacak miktarını öğreniniz" sözü onun ilim öğrenmeye verdiği önemi göstermektedir (Haksal, 2017).

3.1.5. Adaleti

Adalet "adl" kelimesinden türemiş ve her şeyin yerli yerince olması, hakkın sahibine teslim edilmesi gibi anlamlara gelmektedir. Adalet kavramı aynı zamanda devlet idaresi ve siyasette de önemli bir yer tutmaktadır. "El adlû esasül mülk" yani "Adalet mülkün temelidir" sözünün de sahibi olan Hz. Ömer, bunun bir örneği olarak adaletin nasıl tesis edileceğini herkese bizzat örnek olarak öğretmiştir. Hz. Ömer'in kişiliğini anlatan en önemli noktalarından birisi olan adaletli bir şahsiyet olması onun adaleti hayatın vazgeçilmezi olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Bir gün rahatsızlandığında hekimlerin ona bal içmesini söylemeleri üzerine Beytül Mal'da bal olmasına ve bütün insanların içmesi için onu ikna etmeye çalışmasına rağmen minbere çıkarak bunun kendisine haram olduğunu söylemesi onun kişiliğini anlamamızı sağlayan önemli hususlardan birisidir (Sallabi, 2016).

Hz. Ömer'in adaletinin bu denli meşhur olmasının, adaleti en iyi şekilde tesis etmesinin en önemli ve temel sebeplerinden birisi bir şeyi yasaklayacağı ya da emredeceği zaman ilk olarak bunu kendi nefesine uygulaması, sonrasında da ailesinin bu kurala riayet etmesini sağlamasından kaynaklanmaktadır. Adaleti sağlamadaki

prensiplerinin başında şu hadise gelmektedir. Bir gün Hz. Peygamber(s.a.v.)'e hurma ikram edildi. Hz. Peygamber(s.a.v.) ashabının bu hurmalardan mahrum olduğunu duyunca hurmaları kendisi yemedi. Bunun yanında "Ümmetinin yemediğini yiyen giymediğini giyen idarecilerden olmaktan Allah'a sığınırım" demesi Hz. Ömer'in idarecilik prensiplerinin başında geliyordu (Sağiroğlu, 2016).

Hz. Ömer, makam, mevki, rütbe, şan, soyluluk vb. hiçbir ayırım gözetmeden hakların, hak sahiplerine verilmesi için çok gayretli ve titiz davrandı. Bu konuda onun nazarında bir köle ile efendisi arasında herhangi bir fark söz konusu değildi. Devleti idaresinde din ayırımı gözetmedi, Hıristiyan ve Yahudilerden olan yoksullara da yardımlarda bulundu. Kırk bin kişinin yaşayabileceği büyüklükte imkanlara sahip olan şehirler tesis etti (Sağiroğlu, 2016).

Hz. Ömer asırlar önce adaletin nasıl tesis edileceği ile ilgili günümüze ışık tutmuştur. Onun döneminde dava açmak insanlar açısından hiç sorun olmadığı gibi günümüzde sıkça karşılaştığımız çeşitli masrafların da olmaması hak sahiplerinin adaleti aramasını kolaylaştırıyordu. Adaletin hızlı bir şekilde tesisini ve masrafsız olmasını çok önemli görüyordu. Zengin, fakir her kim olursa olsun haklı olduğu her konuda dava açabiliyordu (Bursalı, 2015).

Hz. Ömer'in dönemindeki gibi bir adaletin yaşanması için devletin başındaki kişilerin büyük meziyetlere ve yüksek bir kudrete sahip olmaları gerekir. Hz. Ömer'in devlet yönetiminde kazandığı başarıların altında yatan sebepler ilmi kaideler, zeka ve birtakım inceliklerdi. Bu özelliklerin tamamı Hz. Ömer'de mevcuttu ve diğer yöneticiler için mübah gördüğü şeyleri kendisine men ederdi. Haksızlığa, yanlışla ve İslâm'ın ya da Müslümanların aleyhine olan herhangi bir şeye asla tahammül edemez, hemen müdahale ederdi. Doğru bildiği şeyi söylemekten asla taviz vermemesi onun ne denli kararlı ve tutarlı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir (Özhazar, 2016).

Adaletin tesisi için her şeyini ortaya koyan, İslâm davası uğruna canından vazgeçen ve bunun gibi hayatını Allah(c.c.)'a adayan Hz. Ömer bir o kadar da Allah(c.c.)'tan korkardı. "Kıyamet gününde mükafat görebilecek miyiz" diye Ebu Musa'ya sorduğunda hesaptan kurtulmaktan başka bir şey istemediğini söylemiştir.(Bursalı, 2015). Bu ifadesiyle halifelüğün ve hayatın hesabını daima hatırladığını ve buna göre yaşamaya çalıştığını görmekteyiz.

Hz. Ömer'in üzerinde durduğu en önemli noktalardan birisi de liyakatti. Devlet içerisindeki her görevlinin, devlet memurları, kadılar ve bunun yanında görev verilen her noktada liyakat en önemli unsurdu. Adaletli, fazilet sahibi ve namuslu insanlar arasından bu görevlileri seçer ve ehil olmayan kimselere görev verilirse devletin doğru bir şekilde işleyemeyeceğini düşünürdü. Atadığı herkesi sürekli teftiş eder görevlerini en iyi şekilde yerine getirmeleri için her türlü olanağı sağlardı. Nitekim Basra valisi Ebu Musa El Eş'ari hakkında şikayet gelince onu derhal yanına çağırması ve şikayeti bizzat inceleyerek konunun aslının olup olmadığını kendisi tatbik etmesi onun bu konudaki hassasiyetini göstermektedir(Özhazar, 2016).

Hz. Ömer halife olmasına rağmen hazineden en az yararlanan insanlardan biriydi. Hazineden yetecek kadar mal ile geçimini sağlamaya çalışarak zaman zaman sıkıntılar yaşadı. Hatta oğlu Abdullah'ın devesinin diğer Müslümanların devesinden daha irice olduğunu gördüğünde, halifeliği sebebiyle insanların oğluna hoşgöründe bulunmasından ötürü devesinin daha rahat otlattığını düşündü ve oğluna deveyi satmasını sermayesini çıkardıktan sonra geriye kalan kısmını Beytülmâl'e aktarmasını emretti. Hz. Ömer, Allah(c.c.)'tan gereğince korkardı. Allah(c.c.)'tan korktuğu kadar Allah(c.c.)'ın rahmetinden de ümidini kesmezdi. Bu konuyla alakalı şöyle diyordu. "İnsanlara biriniz hariç hepiniz cennete gireceksiniz diye bir ilan edilse o bir kişinin kendisi olmasından korkacağını ve yine ey insanlar biriniz hariç hepiniz cehenneme gireceksiniz denilse o bir kişinin kendi olacağını ümit edeceğini" söylerdi (Sağiroğlu, 2016).

Hz. Ömer geceleri tek başına sessiz bir şekilde Medine sokaklarında dolaşmayı çok severdi. Bu sokaklarda gezerken Hz. Peygamber ile olan anıları canlanır onu hemen yanı başındaymış hissederek gönlü huzur bulurdu. Hz. Ömer'in yalnızken her zaman okuduğu "Her nerede olsanız O, sizinle beraberdir" ayeti onun her zaman Allah(c.c.) ile beraber olmayı gönülden arzu ettiğini ve Rabbi'ne karşı duyduğu muhabbeti anlatıyordu. Yine bu gecelerden birinde Hz. Ömer ile ilgili anlatılan meşhur olaylardan birisi meydana geldi. Yaşanan bu hadisede gece yürürken bir anne ile kız arasında geçen süte su katma olayı onun kişiliğini anlama noktasında önemli bir yer tutmaktadır. Yaşanan hadisede annesi süte su katmasını tembihlemesi üzerine kızı, halifenin süte su katılmasını yasakladığını hatırlatması üzerine gerçekleşti. Annesinin, halifenin burada olmadığını söylemesi üzerine kızın cevabı "Belki halife beni görmüyor ama Allah(c.c.) görüyor ve biliyor" diye cevap

verdiği hadisedir. Hz. Ömer bu konuşmaları o evin önünden geçerken duydu ve ürperdi. Çünkü o kızın verdiği cevap, Hz Ömer'in her zaman okuduğu "Her nerede olsanız O, sizinle beraberdir" ayetini yaşayan bu kıza derin bir muhabbet duymasına sebep oldu. Sabah namazını kıldırdıktan sonra o eve gelerek misafir oldu ve dün gece sesini duyduğu o kızın bekar olup olmadığı onun merak ettiği ilk husustu. Bekar olduğunu öğrendikten sonra oğlu Asım için o kıza istedi. Bu hadise Hz. Ömer'in Kur'an'ın emirlerini hayatında barındıran insanlara verdiği değeri ortaya çıkarmaktadır (Kazancı, 2018).

Hz. Ömer, halifeliği döneminde sık sık gece yürüyüşlerine çıkarak, derdini dile getiremeyen birçok insanla tanışır ve onların sıkıntısını giderirdi. Bir gece yine yürüyüş yaparken mevzunun daha sonra aktarılmasını da sağlayan kölesi Eslem ile birlikte ateşin başında bir kadın ve çocuklarını gördüler. Çadırda yaşayan bu ailenin yanına gelerek hallerini sordu. Kadın ateşte su pişirerek aç olan çocuklarını yemek pişirme vaadiyle avutmaya çalıştığını söyledi. Duydukları karşısında büyük bir üzüntüye kapılan Hz. Ömer hızla oradan ayrılarak Beytülmal'e geldi. Sırtına un çuvalı yükledi ve yanına yağ aldı. Koşa koşa tekrar o ailenin yanına gitti. Onca yüküne ve mesafenin uzaklığına rağmen bir an olsun dinlenmeden ailenin yanına vardı. Hz. Ömer, kadına getirdiği unu kazana dökmesini söyledi ve yemeği kendisi pişirdi. Onların yemeklerini yemesini sağladıktan sonra kadın ve çocuklarının mutlulukları görünce gönlü huzura kavuştu. Kadın, kim olduğunu bilmediği bu kişiye "halifelğe Ömer'den daha layık olduğunu" söyledi. Hz. Ömer karınları doyan mutlu olan bu aileye yarın halifenin yanına gelmelerini kendisinin de orada olacağını onlara yardımda bulunabileceğini söyledi. Bu teklife uymaktan başka bir çaresi olamayan kadın ertesi gün halifenin yanına geldiğinde dün geceki kişinin halife Hz. Ömer olduğunu anlayınca neden kendini tanıtmadığını sordu. Önemli olanın kendisini tanıması değil ihtiyaçlarının giderilmesi olduğunu söyleyen halife Hz. Ömer, bu aileye ihtiyaçlarını giderecek kadar maaş bağladı (Haksal, 2017). Burada onun kişiliğini anlatan önemli olaylardan biri daha gerçekleşti. Karşılaştığı bu sıkıntılı olaya anında müdahale etmesi, yanında görevli olmasına rağmen koşarak gidip un çuvalını kendi sırtında getirmesi, yemeği bizzat kendi pişirmesi, onun idarecisi olduğu halka verdiği önemi ve adaletini gösteren önemli olaylardan biridir.

Hz. Ömer'in adaletini ve dünya görüşünü anlatan önemli olaylardan birisi Medayin kuşatması sırasında gerçekleşmiştir. İslâm ordusunun üzerine geldiğini

gören İran Kisrası ve saray mensupları şehirlerini terk etmişlerdi. Savaş gerçekleşmeden, hiç kan dökülmeden bir fetih yapılmıştı. Kisra'nın sarayında haddi hesabı olmayan ganimetler bulunuyordu. Ganimetlerin beşte biri bile dokuz yüz deveye anca yüklenererek halife Hz. Ömer'e gönderildi. Bu ganimetlerin içinde dönemin en meşhur nadide eşyalarından birisi olan "Bahar Halısı" da vardı. Hz. Ömer bu halıyı ne yapacağını sahabe ile istişare etti. Çünkü bu halı kime verilirse bir adaletsizlik meydana gelmiş olacaktı. Nitekim bu istişarenin sonucunda bu devasa büyüklükteki meşhur halı parçalanarak uygun bir şekilde taksim edildi (Sağiroğlu, 2016). Hz. Ömer'in bu davranışı onun adaletinin yanında problemlerin çözümünde istişareye verdiği önemi göstermektedir.

Hz. Ömer'in adaletinin örneklerinden birisi de İslâm ordusunun fetih için gideceği yere ekili bir tarlanın üzerinden geçmesi ile yaşandı. Geçimini buradan sağlayan tarla sahibinin Medine'ye giderek halifeye derdini anlatmaktan başka çaresi yoktu. Halifenin huzuruna çıkıp yaşananları anlattıktan sonra Hz. Ömer, ona tarladan ne kadar mahsul elde edeceğini sordu. O zatın on bin dirhem beklediğini söylemesi üzerine Hz. Ömer, ona on bin dirhem borcu olduğunu söyledi ve bu borcu derhal ödedi. Halife Hz. Ömer savaşa giden bir ordunun kasıt olmaksızın yaptığı bu hatada bile mağdur olan bir insan sıkıntısını giderek büyük bir adalet örneği sergiledi (Kazancı, 2018).

Medine'ye bir ticaret kafilisi geldi. Hz. Ömer kafilenin herhangi bir sıkıntı yaşamaması için nöbet tutacaktı. Abdurrahman Bin Avf'a teklif götürerek beraberce nöbet tutmayı, kendisine arkadaşlık etmesini söyledi. Nöbet tutarken zaman zaman ibadetle meşgul oluyor ve kervanın etrafında tur atıyorlardı. Buldukları yere yakın bir evden arkası kesilmek bilmeyen bir çocuk ağıtı duyuluyordu. Hz. Ömer dayanamadı ve evin kapısını çaldı. Kapıyı açan kadına çocukla ilgilenmesini söyledi ve oradan ayrıldı. Nöbet tutmaya devam ederlerken, çocuğun ağıtı yine duyuldu. Hz. Ömer dayanamadı, derhal o eve giderek tekrar kapıyı çaldı. Biraz önceki söylediklerini tekrarladı ve üzüldüğünü belirtti. Sabaha doğru çocuğun sesi tekrar yükselince Hz. Ömer bu sefer kadını paylama niyetiyle eve vardı. Kadının neden bir türlü çocuğu avutamadığını sordu. Kadın henüz süttten kesilmemesi gereken çocuğuna yemek yedirmek istediğini, çocuğun yemediğini ve geçim sıkıntısı yaşadıkları için süttten kesilen bebelere verilen nafakayı alabilmek adına süttten kestiğini söyledi. Bunu duyan halifenin alnından terler dökülmeye başladı. Kadına

çocuğunu emzirmesini emretti ve bu işin hallolacağını söyleyerek oradan ayrıldı. Sabah namazını kıldırmak için mescide gitti. Fakat kendine olan kızgınlığı bir türlü dinmek bilmiyordu ve derhal görevlilere emretti. Sütten kesilmeyen çocuklara da nafaka bağlanacağını söyledi. Bu uygulamanın diğer şehirlerde de olması için mektuplar gönderdi(Kazancı, 2018). Hz. Ömer önceki uygulamanın bu denli sonuçlar doğurduğunu bilmeksizin ve bu sıkıntılı durumu ortadan kaldırmak için hemen müdahale etmesine rağmen kendisine büyük bir öfkeyle kızması onun halifeliği ne derece önemseydiğini ve gayretle yapmaya çalıştığını göstermektedir.

3.1.6. Liderliği

Hz. Ömer özel hayatı ve devlet idareciliğindeki icraatlarının tutarlı olması, yenilikçi uygulamaları, toplumun yaşadığı sorunlara problem çözücü yaklaşımlarıyla karizmatik bir lider olmuştur. Yaşantısının sadeliği, insanlarla olan etkili iletişimi, aldığı kararları ilk olarak kendisine ve ailesine uygulaması, sorumluluk sahibi bir yönetici olması onu farklı kılan diğer özellikleridir.

Hz. Ömer, insan merkezli bir yönetim anlayışı benimsemiştir. Zor durumda olan, ihtiyaç sahibi insanları Müslüman olmasalar bile gözetmiştir. Devlet malını yemekten kendisini ve atadığı tüm yöneticileri men etmiş bu hususta çok dikkatli olunmasını emretmiştir. Atadığı yöneticileri liyakat sahibi, sağlam karakterli, dininde sebat sahibi kişilerden seçmiş, sıkı bir şekilde denetlemiş ve halka yaşadığı sorunları valilere veya kendisine kolaylıkla ulaştırabilme imkânı sağlamıştır(Çil, 2018).

Hz. Ömer'in ülkenin yönetimiyle görevli kişilerin yüklenmiş oldukları görevleri ne şekilde yerine getireceklerini ve makamlarının cazibesine kapılıp sıradan insanların yaşayış tarzından kopmadan görevlerini yapmaları gerektiğini, güzel örnekler sergileyerek ortaya koymuştur. Akrabalarından hiç kimseye devlet hizmetinde görev vermemiştir. Bir vali tayin ettiğinde o valiye mektup yazarak "Pahalı elbiseler giymemesini, lezzetli yemekler yememesini, at sürmemesini, ihtiyaç sahiplerine kapısını hiçbir zaman kapatmamasını şart koşardı ve aksini yaptığı takdirde üzerine felaketler doğacağını" söylerdi (Suyuti, 2014).

Hz. Peygamber döneminde atılan İslâmiyet'in temelleri Hz. Ömer döneminde ise kurumsal bir yapıya büründü. Bir bakıma Hz. Peygamber'in döneminde dikilen ağaç Hz. Ömer döneminde kök saldı. Hz. Ömer geniş coğrafyalara ulaşan, nüfusu

önemli sayıda artış gösteren bu devleti idare etmek için yeni uygulamalar getirmek durumundaydı. Onun yenilikçi uygulamaları devletin kurumsallaşmasında ki en önemli etkenlerdendir (Özhazar, 2016).

Devleti teşkilatlandırarak kurumsal bir yapıya bürünmesi için gerekli tüm adımları attı. Ebu Hureyre Bahreyn'de topladığı vergilerle Medine'ye döndü. Onun geldiğini gören Hz. Ömer ne kadar mal getirdiğini sordu. Ebu Hureyre beş yüz bin dirhem getirdiğini söyleyince, Hz. Ömer devlete gelen birçok ganimeti ertesi gün insanlara dağıtacağını söyledi. Mescitte bulunanlar Hz. Ömer'in daha sonraki zamanlarda yapılacak olan dağıtımlara kolaylık sağlaması açısından bir defter tutulmasını söylediler. Bu teklif Hz. Ömer'in hoşuna gitti ve bunun neticesinde askerlere ve halka dağıtılan gelirlerin kayıtlarının tutulduğu divan teşkilatı kurulmuş oldu (Kazancı, 2018).

Divan, görevliler tarafından yazılırken ilk olarak Hz. Peygamber(s.a.v.)'in kabilesi olan Haşimoğulları, ardından Hz. Ebubekir'in kabilesi olan Teymoğulları yazılmış ve üçüncü sırada Hz. Ömer'in kabilesi olan Adiyogulları'na yer verildi. Hz. Ömer bu duruma karşı çıkararak kabilesinin hak ettiği yerde ve daha arkalarda olmasını emretti. Bunun üzerine kabilesinden bazı kimseler onun yanına gelerek bu kararını beğenmediklerini, görevlilerin yazdıkları gibi olmasını istediler. Hz. Ömer ise onlara kendi kabilesi olmaları münasebeti ile ayrıcalık yapmayacağını, halifenin kendi kabilelerinden olmasını fırsat bilerek kendisinin sırtından geçinemeyeceklerini söyledi ve bu isteklerini reddetti. Bu durum onun Beytülmal korkusunu sadece kendi yaşantısında değil kabilesi hususunda yaşadığını da gözler önüne sermektedir(Kazancı, 2018).

Hz. Ömer'in divan uygulamasında Müslümanların aldıkları maaşlar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bunun sebebi ise divana ismi yazılan kişilerin İslâmiyet'e hizmetleri neticesinde maaş tahsis edilmesinden kaynaklanmaktadır. En yüksek maaşı Hz. Peygamber(s.a.v.)'in ailesine, daha sonra ise Bedir Savaşı'na katılanlar, Muhacirler, Ensar ve bu şekilde İslâm'a katkılarına bir sıralama yapılarak maaş verilmiştir (Demircan, 2018).

3.1.7. Sosyal Yönü

Hz. Ömer'in kişilik yapısını incelediğimiz zaman çocukluk yıllarından başlayarak ele almak gerekmektedir. Babasının ona karşı sergilediği sert tutuma rağmen içine kapanık ve asosyal bir yapıya bürünmediğini bilakis toplumun her zaman içinde yer alan, önemli görevlerde bulunan, İslâmiyet'i kabulünden sonra da halifelğe kadar ilerleyişini görmekteyiz.

Hz. Ömer'in arkadaş seçimini incelediğimizde fazilet ve ilim sahibi insanların daha çok tercih ettiği kişiler olduğunu görüyoruz. İlim sahibi insanlara verdiği değer bir kimsenin amirine verdiği değer gibidir. Bir seyahate çıkarsa yerine ilmi yönü kuvvetli kişileri vekil tayin eder ve döndüğü zaman ödüllendirirdi. Aynı şekilde ilmi derecesi yüksek insanlara maaş bağlatması onun ilme verdiği önemi gözler önüne sermektedir (Numani, 2015).

Hz. Ömer geçimini ticaretle temin ederdi. Bunun yanı sıra Hz. Peygamber(s.a.v)'in Medine'de ona bazı tarlalar verdiği de bilinmektedir. Hayber'in fethini müteakip burada ele geçirilen araziler, savaşa katılanlar arasında taksim edilmişti. Ancak, Hz. Ömer kendi payına düşen araziye vakfetmiş ve bir vakıf şartnamesi de düzenlemişti. Bu arazi satılamaz, hibe edilemez ve miras yolu ile sahip olunamaz. Geliri fakirlere, akrabaya, kölelere cihat yolunda, yolcu ve misafirlere harcanacaktır. Vakfi yöneten kişinin ölçülü olarak yemesinde ve yedirmesinde bir sakınca yoktur. İslâm'da ilk vakıf kurumu bu şekilde gerçekleşti. Halife olduktan sonra, devlet işleriyle uğraşmasından dolayı kendi iâşesinin temini için Ashaba müracaat etmiş, Hz. Ali'nin teklifine uyularak ona ve ailesine normal ölçülerde devlet malından geçim imkanı sağlanmıştı (Özhazar, 2016).

İslâmiyet'i kabulünden önce de dili etkin bir şekilde kullanan bilge bir insandı. Şerefi üstün tutan, mantıklı ve ele aldığı konuyu tüm yönleriyle ortaya koyan keskin zekaya sahipti. Kureyş'in sahip olduğu gelenekleri ve adetleri kişiliğinde barındırırdı. İslâmiyet'i kabulünden sonra ise dinen uygun olmayan yönleri bıraktı (Sallabi, 2016).

3.1.8. Yenilikçiliği

Hz. Ömer feraset sahibi ve olaylara her zaman geniş bir pencereden bakabilen bir şahsiyetti. Birçok yabancı milletlerin İslâm'a girmesiyle, yabancı birçok fikir ve

akımlarında geleceğini düşünüyor ve ümmetin kontrolü mümkün olmayan kozmopolit bir yapıya bürünmesinden tedirgin oluyordu. Bununla birlikte Bizans ve İran taraflarında elde edilen ganimetlerin ve gelirlerin artmasına üzülüyor, devletin zenginleşmesinden dolayı neden üzüldüğü sorulduğunda bunca zenginlik ve ganimetin bir gün fitneye sebep olmasından dolayı endişe ettiği için üzüldüğünü söylüyordu (Sağiroğlu, 2016).

Hiz. Ömer'in halifelik dönemi birçok yeniliğe sahne oldu. Onun zamanında ülke, yönetim birimlerine ayrıldı. Valiler ve halifeye bağılı olarak kadılar atandı. İlk kez adalet işlerine bakmakla yükümlü kadınların görevlendirilmesiyle, yönetim ve adalet işleri birbirinden ayrıldı. Devletin önemli sorunlarının görüşüldüğü bir meclisin ve devlet hazinesinin oluşturulması yine bu yıllarda gerçekleşti (Sallabi, 2016). Hiz. Ömer'in yenilikçi uygulamalarından birisi de yeni şehirler kurulması hususudur. Bu şehirleri ordunun iklim değişikliği, askerlerin ailelerinden uzak kalmaları, diğer milletlerle karışma tehlikesi ve benzeri sebeplerden dolayı kurdu muştur (Demircan, 2018).

Günümüzde kullandığımız hicri takvimin resmi bir takvim olarak kabul edilmesi Hiz. Ömer zamanında gerçekleşmiştir. Hicri takvim Araplar arasında eskiden beri kullanılsa da bir tarih başlangıcının olmaması, yazılan mektuplardaki tarihin net olarak bilinmemesi gibi sebeplerden dolayı hak ile batılı birbirinden ayıran hicret olayı takvimin başlangıcı kabul edildi. Onun döneminde hicri takvim resmi ve başlangıcı olan bir takvim olarak kabul edildi (Demircan, 2018). Hicri takvimin kullanılmaya başlamasının yanında ilk defa para basımı Hiz. Ömer döneminde gerçekleşmiştir. Hicretin on yedinci yılında para bastırarak piyasaya sürmüştür. Adli mahkemelerin kurulması, gece bekçiliği, nüfus sayımı, fakir ve zımmilere maaş bağlanması, sınır karakolları, Hiz. Ömer'in halifeliği dönemindeki yeniliklerden bazılarıdır (Çil, 2018).

İlk defa onun döneminde gönüllü askerlerden oluşan düzenli bir ordu kuruldu. Bu askerlerin bütün ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmasının yanı sıra eşlerine ve çocuklarına maaş bağlanması devletin kurumsal yapısını ortaya koyan durumlardan biridir. Bu orduların ihtiyaçlarını kolaylıkla giderilmesi, iklim değişikliği gibi sıkıntılar yaşanmaması için askeri üsler ve kışlalardan oluşan ordugah şehirler kuruldu. Sınırları çok büyük ölçüde genişleyen devletin yönetiminde sorunlar

yaşamamak için eyaletler oluşturulup bunların başına bizzat kendisinin çeşitli imtihanlardan geçirerek liyakat sahibi valiler ataması sorunların çözülmesinde önemli yer tutmaktadır. "Adalet mülkün temelidir" diyen Hz. Ömer ilk defa adliye teşkilatını kurdu. Bunun yanı sıra ülkenin içindeki ve dışındaki olaylar ve gelişmeleri de takip etmek ve tam bir hakimiyet sağlamak için istihbarat teşkilatı kurdu. Devlet yazışmalarının saklanması büyük bir öneme sahip arşivler de ilk defa onun döneminde hayata geçmiştir (Özhazar, 2016).

3.1.9. İnsanları İyi Analiz Etmesi

Hz. Ömer'in devlet idareciliğinin başarılı olmasındaki en önemli noktalardan birisi göreve getirdiği insanları iyi analiz etmesi ve verdiği göreve güç yetirip yetiremeyeceğini değerlendirerek tayin etmesidir. Bu durum onun başarılı bir devlet adamı olmasındaki temel sebeplerden birisidir. "Bir kimsenin sorduğu sorudan akıl seviyesini anlarım" diyen Hz. Ömer, hangi insanın hangi görevde başarılı olabileceğini iyi sezerdi. Bu meziyetinde doğru sonuçlara ulaşmasında ticaretle uğraşması etkili olmuştur (Özhazar, 2016).

Ümmetin içerisindeki herkesin farklı yönlerini keşfederek onları ortak hedefe sevk eden liderlik yapısına sahiptir. Sadece göreve getirdiği insanları değil yabancı devletlere göndereceği elçileri de başta fiziki görünüşleri olmak üzere, bilgili, deneyimli, asil ve etkili bir iletişim sahibi olan kişiler arasından seçmeye önem vermesi onun başarılı devlet adamlığının altında yatan sebeplerden bazılarıdır (Özhazar, 2016).

3.1.10. Hayatının Sadeliği

Hz. Ömer oldukça sade bir hayat sürdü. Pahalı, lüks elbiseler giymekten kaçınır, evinin günlük gideri on dirhemi geçmezdi. Bu sebeple yabancı elçiler geldiklerinde onu halktan ayırt edemezlerdi. Herkes gibi gerektiğinde alelade işlerle uğraşmaktan da çekinmezdi. Her zaman halkla iç içe olmaya önem verirdi. Onlarla yürür, istişare eder ve herhangi bir problemlerinin olup olmadığını sorardı (Azimli, 2017). Hz. Ömer hayatın gelip geçimlik bir yer olduğunu ve yaşanılanların bir hesaba tutulacağını her an hatırında tutmasından dolayı dünya malına önem vermeyen züht sahibi bir insan olmasına sebep olan hakikat ve sırları kavramıştı (Sallabi, 2016).

Kendisini hiçbir zaman toplumun herhangi bir ferdinden daha üstün görmeyen Hz. Ömer'in sade yaşantısı ve devlet malına verdiği önem deve yakalama hadisesinde anlaşılmaktadır. Bu görevi yapacak görevliler varken kendisinin neden yaptığı sorulduğunda "benden daha iyi köle mi var" cevabını vermesi onun sade hayatının bir örneğidir. Bunun yanında bir başka hadise de kıtlık yıllarında meydana geldi. Hz. Ömer'e deve eti ona ikram edildiğinde, ashabın yemediği bir şeyi kendisinin de yiyemeyeceğini söyleyerek ikramı geri çevirmesi onun sade yaşantısının örneklerindedir (Ağırakça, 2012).

Hz. Ömer yaşadığı dönemde önemli toprakları fethetmesine ve bunun bir neticesi olarak zengin bir devlet yönetici olmasına rağmen halk ile hep iç içe olmuş asla diğer ülkelerin yöneticileri gibi lüks ve sefa sürmemiştir. Kendisini her şeyiyle İslâm'a ve halka adanmış atadığı yöneticilerinin de halkının da kendisi gibi olmasını sağlamıştır. Vefat ettiğinde dahi borçlu olması onun sade hayatını ve Allah(c.c.) korkusunun kişiliğindeki üzerindeki etkilerini gözler önüne sermektedir (Özhazar, 2016).

Hz. Ömer'in sade hayatı onun kişiliğini anlamamızı sağlayan önemli noktalardan birisidir. Hz. Ömer sade yaşantısının örnekleri giyimi, maaşının yanında yediği yemeklerde de görülmektedir. Çoğunlukla ekmek ve zeytinyağı yemeyi tercih eden Hz. Ömer kıtlık yıllarında ise sadece arpa ekmeği ile bu ihtiyacını giderdi. Zaman zaman et, süt, sebze ve sirke de yerdi. Hz. Ömer'in makamına gelen heyetler ve misafirler bu denli sade sofralara alışkın olmasalar da bunlarla yetinirlerdi (Numani, 2015).

Hz. Ömer'in kişiliğine baktığımız zaman kanaatkarlığının çok ön plana çıktığını görebiliriz. Dünya malına kesinlikle muhabbet beslemezdi. "Allah(c.c.) kimlere bolluk vermiş ise mutlaka aralarında düşmanlık, kin ve dargınlık koymuştur" diyerek gözyaşları dökerdi. Dünya malı ile ilgili ayetleri sık sık okur, çevresindekilere de Kur'an ile misaller verip yanlış hallere düşmekten çekindiğini ve insanlara da çekinmeleri gerektiğini tavsiye ederdi (Sağıroğlu, 2016).

3.1.11. Hitabeti

Küçük yaşlardan beri okuma yazmayı bilen Hz. Ömer şiiri çok severdi Araplar arasında da büyük önemi olan şiir, Hz Ömer'in de sevdiği şeylerden biriydi.

Hz Ömer'in güzel ve etkili konuşmasında şiire olan ilgisinin önemi büyük yer tutmaktadır. Bu konuyla alakalı oğluna yaptığı nasihatlerden birisi de iyi şiirleri ezberlemesi ve bu vesileyle edebiyatının daha güzel olacağını söylemesidir. Fakat onun en büyük davası İslâm'ı yaymak ve insanları dalalet bataklığından kurtarmak olduğu için dönemin en ünlü şairleri arasında olamama sebebi bundan kaynaklanmaktadır. Buna rağmen Hz. Ömer, şiirin en iyi ve en önemli tenkitçilerinden biriydi. Şiir ile ilgili insanlara nasihatlerde bulunurdu. Bunlardan birisi "Halka şiirler öğretiniz çünkü bunlar ahlak yükseltir düşünceleri doğrultur" sözüdür. Diğer bir nasihatinde "çocuklarınıza yüzmeyi, ata binmeyi, meşhur meselleri ve güzel şiirleri öğretiniz" demişti. Onun bu sözleri, Araplar arasında büyük bir öneme sahip olan şiir ile insanlara iyi bir eğitim verilebileceği düşüncesine dayanmaktadır.(Bursalı, 2015).

Konuşma yapacağı zamanlar bazen hutbede dahi anlatacağı konuya dair dörtlükler okur ardından konuşma yaparak insanları çok daha derinden etkilerdi. Bir gün hutbeye çıktığında şiir okudu.

"Kendini sıkma,

Olayların kaderi Allah(c.c.)'ın elinde,

Sana gelmez kaderi olmayan

Başına gelmesi mukadder olan senden sapmaz."

Şiiri okuduktan sonra insanlara veciz bir konuşma yaptı. Dünya hayatının aldatıcı olduğuna, her şeyin kaderin bir neticesi olarak insanlara geldiğine, kişinin ise bu geçici dünya için ulaşamayacağı hayallere dalmaması gerektiğine vurgu yaptı. Bu sözlerinin ardından yaşamı boyunca adil davranacağına dair insanlara söz vermesi onun kişiliğini anlatan dünya görüşünü gözler önüne seren olaylardan biridir (Haksal, 2017).

Hz. Ömer güçlü bir hitabet yeteneğine sahipti ve şiire ilgi duyan, şiir zevki yüksek olan sahabelerdendir. Onun bu hitabeti doğuştan gelmektedir. Ukaz panayırındaki hitabet yarışmaları bu özelliğini geliştirmesine büyük katkıda bulunmuştur. Konuşmaları dinleyiciler üzerinde büyük bir etki bırakmaktaydı. Hitabetinin çok ileri seviyede olmasının bir diğer sebebi de gayret, adalet, hürriyet,

ahlak ve şeref gibi konular içeren şiirleri çok sevmesi, ezberlemesi ve insanlara da ezberlemelerini tavsiye etmesinden kaynaklanmaktadır(Ağırakça, 2012). Hitabet yönünün kuvvetli olması sayesinde kabilesinin ve Arapların ileri gelenlerinin temsil görevini ve yapılacak antlaşmalarını yürütüyordu. Beğendiği şiirleri ve sözleri ezberlemesi hitabetinin daha da kuvvetli olmasını sağlamıştır (Sallabi, 2016).

Hız. Ömer'in hitabetin güçlü olmasında ailesinin Mekke şehir devletinin elçilik görevini yürütmesi etkilidir. Diplomatik konulardaki etkin ilişkileri onun dünyadaki gelişmelerden ve yaşanan olaylardan haberdar olmasını sağlamıştır. Onun bu yönü Müslüman olduktan sonra da İslâmiyet'e katkılar sağlamıştır. Bedir Savaşı öncesi Kureyş'e elçi olarak gönderilmesi bu konudaki örneklerden birisidir (Özhazar, 2016).

Hız. Ömer'in kişiliğinin tarifini yapmamıza yardımcı olacak kendisinin sözleri ve onun hakkında söylenen sözleri incelemekte fayda vardır. Çünkü insanın kişiliğini ortaya çıkaran en önemli husus bireyin yaşantısı ve sözleridir. Onun kişiliğini anlatan sözlerinden bazılarını yer vermekte faydalar vardır.

"En sevdiğim insan bana ayıp ve kusurlarımı söyleyendir."

"Güzel ahlak en iyi arkadaştır."

"Açgözlülüğten sakınınız çünkü o yoksulluktur."

"İnsanların en akıllısı en affedici olanıdır."

"Edep, en iyi mirastır."

"Kişilik temiz giyimden belli olur."

"Tamah, öfke ve gönlün isteklerine uymaktan kendini koruyan kurtulur."

"En akıllı insan yaptıklarının hesabını verebilendir."

"Başkalarına öğüt verirken kendini unutma."

"Adalet mülkün temelidir."

"Bana hatalarımı söyleyene Allah(c.c.) rahmet nazarı ile baksın" (Sarıçam, 2018).

3.1.12. Hz. Ömer Hakkında Söylenen Sözler

Hz. Peygamber(s.a.v.)'in, Hz Ömer ile ilgili sözlerini incelemekte faydalar vardır."Rüyamda bana insanlar gösterildi. Üzerindeki gömlekleri ancak göğüsleri hizasındaydı. Bir kısmının ise göğüslerine de ulaşmıyordu. Ömer'de gösterildi, gömleği onu tümüyle için almıştı"(Müslim, 2390). Yine başka bir hadiste Hz. Peygamber(s.a.v.)'in, "sizden önceki ümmetlerde muhaddis kimseler vardı, benim ümmetimden böyle biri çıkacak olursa bu Ömer olur"(Buhari, 3689) sözlerinden hareketle Hz. Ömer'in erdemli bir insan olduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde insanların doğru yoldan sapması halinde korktuklarını söyledikleri Hz. Ömer'e elleriyle doğrultacaklarını söyleyecek kadar yumuşak davranması ve bu konuda onların tutumunu takdirle karşılaması onun doğru bir yönetim ve kişilik sahibi olmaya verdiği önemi göstermektedir.

3.2. HZ. ÖMER'İN DİNDARLIĞI

3.2.1. İnanç Yapısı

Hz. Ömer'in kişiliği ve dindarlığının temelinde sağlam dini inanışları vardı. Heybetli yapısı ve sert mizacıyla, İslâmiyet'i kabulü sırasında ve sonraki dönemlerde hiçbir surette ne müşriklerden ne de diğer kimselerden çekinmemesi, onlara bunu açıklarken haykırarak söylemesi müşriklere büyük bir korku vermiş onun imanının ve dindarlığının en büyük göstergelerinden biri olmuştur. Onun Müslüman oluşuyla gizli davetin olduğu Darü'l Erkam'da toplanılan günlerden, tebliğin daha güçlü daha cesaretli yapıldığı dönemlere geçilmiştir. İslâmiyet'i kabul etmesinin akabinde Hz. Ömer, Hz. Ali hemen arkalarında Hz. Peygamber(s.a.v.), sağında Hz. Ebubekir, solunda Hz. Hamza ve arkasında diğer bütün sahabelerin olduğu bir şekilde Kabe'ye geldiler. Onları gören müşrikler Hz. Ömer'in Hz. Peygamber(s.a.v.)'i esir ettiği yorumlarını yaptılar. Müşrikler, Hz. Ömer'e ne yaptığını sormaları üzerine Hz. Ömer, Allah'tan başka bir ilah olmadığına, Hz. Muhammed(s.a.v.)'in onun kulu ve elçisi olduğuna iman ettiğini söyledi. Bu durum karşısında müşrikler ne diyeceklerini bilemediler ve büyük bir şaşkınlığa uğradılar. Hz. Ömer iman ettiğini ifade etmesinden sonra "Beni bilen bilir, bilmeyende bilsin ki ben Ömer b. Hattab'ım, iman ettim" dedi. Orada bulunan müşrikler büyük bir üzüntüyle artık kabilelerinin kesin

bir şekilde ikiye bölündüğünü söylediler. Onun bu cesaretli duruşu, İslâm'ı açıkça tebliğ edilme sürecinin vesilelerinden biri oluşu, hak ve batıl arasındaki keskin tavrı, ona Hz. Peygamber(s.a.v.) tarafından el-Faruk ismi verilmesine sebep oldu(Sağiroğlu, 2016).

Onun Müslüman olma sürecine kadarki dönemde sahabeler her zaman Kabe'de toplu bir şekilde namaz kılmak istemişler, fakat bu arzularına bir türlü ulaşamamışlardı. Müşriklerin karşılıklarına çıktıkları o gün bu istekleri gerçekleştiriyor artık Kabe'nin yanında cemaatle ilk defa namaz kılınyordu (Apak, 2016).

Hz. Peygamber'den sonra bir peygamber gelecek olsaydı bu kişinin Hz. Ömer olacağı hadisi, Hz. Ömer'in düşünce yapısı ve yaşantısında İslâm davasını, Allah(c.c.)'ın rızasını her şeyin üzerinde tutmasından kaynaklı olduğu da söylenebilir. Çünkü Hz. Ömer İslâm davası söz konusu olduğunda müşrik olan kardeşini bile öldürmekten asla geri durmazdı (Bursalı, 2015).

Hz Ömer'in tevhid inancı o kadar yüksekti ki çok sevdiği Halid bin Velid'i ordu komutanlığı görevinden azletmesi insanların, kişileri putlaştırmasının önüne geçmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Halid b. Velid'e ve onun komutanlığına olan inancın farklı boyutlara ulaşmaya başlaması onu tedirgin etmişti. Allah inancını her şeyin üzerinde tutuyordu. Namazı oruçtan, cihadı hacdan, Allah(c.c.)'ın hakkını kul hakkından ayrı düşünmenin kulluğu dinamitlemek olduğunu söylerdi (Sırma, 2018).

3.2.2. Allah(c.c.) Korkusu

Hz. Ömer Allah(c.c.)'tan çok korkmasından dolayı nefsinin her zaman çetin bir hesaba çekildi. Bu sebeple en küçük haksızlık yapmamaya dikkat eder yaptığını düşündüğü zaman ise hemen bunu düzeltmeye çalışırdı(Sallabi, 2016). Bu yönü onun iç denetimli bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Hz. Ömer'in vefat etmeden önceki son anlarında oğluna başını yerine koymasını söylemesi ve bu sebeple Allah'ın merhametini umarak "Eğer Rabbim bana merhamet etmezse mahvolurum" demesi onun Allah(c.c.) korkusunu göstermektedir (Sağiroğlu, 2016).

Onun idareciliği döneminde İslâm ülkesinin sınırlarının çok genişlemesi nedeniyle gerçek adaletin sağlanmasında yaşanacak sıkıntılardan korkması ve bu durumdan üzüntü duyması üzerine bu halini görenler bunun sebebini sorduklarında "Nasıl ağlamayayım ki Fırat kenarında bir oğlak kaybolursa korkarım ki o da Ömer'den sorulur" diye cevap vermesi onun Allah'a karşı vereceği hesaptan ne denli çekindiğini göstermektedir(Sağiroğlu, 2016).

3.2.3. Ahlaki Özellikleri

Ahlaki özelliklerinde Hz. Peygamber(s.a.v.)'den oldukça etkilenen Hz. Ömer, gerek devletin idarecisi olarak gerek Müslüman bir şahsiyet olarak halka hep örnek olmuştur. Hz. Peygamber(s.a.v.)'in ailesine ve arkadaşlarına her zaman hürmet etmesi onun Hz. Peygamber(s.a.v.)'e olan sevgisini göstermektedir. İhtiyaç ve sıkıntıların giderilmesi hususunda halka öncelik verir, halkın yemediğini yemez, giymediğini giymezdi (Sallabi, 2016).

Hiddetiyle meşhur olsa da Kur'an ayetlerini işittiği anda gönlü yumuşar, öfkesinden eser kalmazdı. Ailesine önem verir onların da kendisi gibi sade bir hayat yaşamasını sağlamaya çalışırdı. Nitekim oğlunun devesinin diğer develerden daha irice olduğunu gördüğünde halifenin oğlu olması sebebiyle insanların o devenin otlamasına müsaade gösterdiğini bu sebepten dolayı satarak elde ettiği karı Beytül Mal'e getirmesini söyledi. Akrabalık bağları sebebiyle onun halifeliğinden faydalanmak isteyenlere en ufak bir taviz vermemesi onun kişiliğini ortaya koyan önemli örneklerden biridir(Sağiroğlu, 2016).

Sadeliği ve nezaketi ile ön plana çıkan Hz. Ömer idareciliği döneminin yanı sıra tüm hayatı boyunca lüks bir hayatı hiçbir zaman benimsememiştir. Yamalı kıyafet giymekten, yırtık ayakkabıyla dolaşmaktan hiçbir zaman çekinmemiş, Allah'a ve idarecisi oldu topluma karşı görevlerini en iyi şekilde yerine getirme gayreti içinde bulunmuştur. Kendisini hiçbir zaman bir köleden daha üstün göstermemesi, insanlara karşı olumlu tavırlar sergilemesi onun ahlaki bakımdan ne kadar olgun bir kişilik sahibi olduğunu göstermektedir(Numani, 2015).

Said bin Müseyyeb, güç ve ihtişamın zirveye ulaştığı zamanda dahi Hz. Ömer'in hac yolculuğu sırasında çakıllı kumu süpürüp bez parçası ile örttükten sonra kendine yastık yapıp uzandığını rivayet etmesi toplumun hiçbir ferdinin ondan daha

çok imkana sahip olmadığını göstermekte ve onun ahlaki yönünü tarif etmektedir(Numani, 2015).

3.2.4. İbadete Verdiği Önem

Hz. Ömer geceleri namaza kalkar ve bu adetini ev halkına da uygulatırdı. Onun dindarlığını, ibadetlere verdiği önemden ve insanlara telkinlerinden anlıyoruz. İbadet ederken öylesine derinden bir hissiyat içerisinde bulunurdu ki namaz kıldırırken ağlamasından dolayı ayetleri tamamlayamadan rükuya gitmesi derin bir inanç ve kulluk içerisinde olduğunu göstermektedir (Sağiroğlu, 2016).

Hilafet işlerinden dolayı gündüz pek vakti olmayan Hz. Ömer geceleri nafile ibadet ederdi. Namazları cemaatle kılmaya önem verir, sabah namazında uzun sureler okurdu. Her yıl hacca gidenlere ve merasime önderlik ederdi. Hesap gününü bir gün bile aklından çıkarmaz, Allah'ın ceza vermeden bırakmasından daha fazla bir şey istemediğini söylerdi (Numani, 2015).

Hz. Ömer'in de Müslüman olmasından sonra İslâmiyet alenilik kazandı. Gizli tebliğden artık açıkça tebliğ edilme süreci başladı. Bu müşriklerin en istemedikleri durumdu ve artık daha fazla engel olmaya çalışacaklar her türlü zorbalığı deneyeceklerdi. O günlerden itibaren bütün Müslümanların bildiği meşhur boykot dönemi başladı Mekkeli müşrikler 3 yıl boyunca Müslümanları açlık, yokluk ve sefaletle sürüklediler. Bununla birlikte önemli planlarından birisi de Hz. Peygamber(s.a.v.)'i tebliğ görevinden uzaklaştırma ve bunun yanı sıra Müslümanları güçsüz ve çaresiz bırakmaktı. Ebu Talib'in vefatından sonra bu zulüm daha da ileri noktalara gitti ve tahammül edilemez bir hal aldı. Bu dönemde dahi müşrikler Hz. Ömer'e hiçbir şekilde sataşma cesareti gösteremezlerdi. Ancak bu durum selamette olması beklenen Hz. Ömer'e tam aksine daha da eziyet veriyordu. Diğer Müslümanlara kendisine yapılamayan eziyetlerin yapıldığını gören ve duyan Hz. Ömer, Müslümanların başına ne geliyorsa kendi başına da gelmesini istiyor, onların sıkıntı yaşarken kendisinin selamette olmasını kabul edemiyordu. Bundan ötürü müşriklere karşı Müslüman olduğunu haykırarak ifade etmekten, onlara sataşmaktan ve tepki göstermekten kendini alamıyordu. Onun bu tavrı İslâm'ın izzetini yaşatma ve koruma hususunda çok önemli bir tavidir. Çünkü küfür tarafı ağır bastığı zaman onun bu tavrıyla İslâm tarafı dengeleniyor hatta daha ağır basıyordu (Sağiroğlu, 2016).

Her sene hacetmeyi asla ihmal etmemiştir. O insanlara hizmet etmekten geri durmazdı. Bazen dul bir kadına su taşırken görülür, bazen de günün yorgunluğunu hafifletmek için mescidin çıplak zemini üzerinde uyuduğuna şahit olunurdu. Medine'den Mekke'ye çok sayıda yolculuk yapmış olduğu halde hiçbir zaman yanına çadır almamış ve yolda, bir çarşafı dalların üzerine gererek basit bir şekilde dinlenmeyi tercih etmiştir (Ağırakça, 2012).

3.2.5. Tutarlı Dindar Kişiliği

Hz. Ömer, İslâm dininin emirlerine ve İslâm davasına hayatını adayan bir insandı. Hayatının amacı Allah(c.c.) ve Hz. Peygamber(s.a.v.)'e hizmet etmektir. Hilafeti ve yaşamına dair sadece Allah(c.c.)'a hesabını verebilmek gayretindeydi. İslâm hükümleri konusunda en küçük müsamaha göstermez, İslâm'a düşmanlık güden kendi kardeşinin bile boynunu vurmaktan imtina etmezdi. Medine sokaklarında geceleri yalnız gezerek hem Hz. Peygamber(s.a.v.) ile olan anılarını canlandırır hem de Allah(c.c.) ile muhabbetini artırmayı isterdi (Sağiroğlu, 2016).

İç güdümlü dindarlık yapısına sahip olan Hz. Ömer, dini değerleri ve hükümleri asla kendisine uyarlamaz, olduğu gibi uyardı. Dinin, hayatına yön vermesi ve bütün davranışlarını belirleyici bir merkez olması, Allah(c.c.) rızasını her şeyin üstünde tutması onun iç güdümlü dindarlık yapısına sahip oluşunun örnekleridir. İslâmi eğitimini bizzat Hz. Peygamber(s.a.v.)'den alan Hz. Ömer, tahkiki imana sahiptir. Dini hayatı tüm benliğinde yaşayarak insanlara da Allah(c.c.)'a karşı kulluk görevinin nasıl yerine getirileceği hususunda büyük bir örnek olmuştur.

3.2.6. İbadetler Konusunda Yaptığı Yenilikler

Hz. Ömer'in idareciliği döneminde meydana gelen deprem sonrası bunun insanların yapmış olduğu davranışlardan dolayı olmadığını, depremin tekrar gerçekleşmesi durumunda iskân edilen bölgenin başka yere taşınacağını söylemesi, onun olayları değerlendirmedeki başarısını, görüş ufğunun genişliğini göstermektedir. Medine yakınlarındaki volkanik patlama sebebiyle meydana gelen sorunda, bu durumu Hz. Peygamber(s.a.v.)'in ay tutulması sırasında "küsuf namazı" kılmasına benzeterek insanlara sadaka vermeyi emretmiş ve doğa olayları akabinde insanları ibadet etmeye teşvik etmiştir. Bu husus onun ibadet konusunda getirdiği İslâm'ın özüne uygun yeni yorumlar ve yaklaşımlardır (Azimli, 2017).

Hiz. Ömer, insanlara dinin özünü hatırlatarak kör taassubu önlemiştir. Hacer-ül Esved için "Rasulullah(s.a.v.) seni öpmeseydi öpmezdim" demesi, rıdvan biatının gerçekleştiği bölgedeki ağacı insanların farklı davranışlara, bidatlere yöneldiğini görmesi üzerine kestirmesi onun bu konudaki tutumunu göstermektedir(Azimli, 2017).

Teravîh namazı kılınırken oluşan kargaşayı önlemek için cemaatle teravîh namazının kılınmasını ilk defa uygulamaya geçirmesi, hac ibadetinde say yaparken remeli yapmaya artık gerek olmadığı düşüncesiyle kaldırması, kıtlık yıllarında halkın açlıktan hırsızlık yapabileceğini düşünerek hırsızlık cezasını kaldırması onun ibadet ve dini kuralları uygulama konusunda getirdiği yeniliklere örnektir(Azimli, 2017).

3.2.7. Bid'atlere Karşı Tutumu

İslâm âlimlerinin üzerinde ittifak ettikleri bir bidat tanımı yoktur. Genel olarak inanç ve amel bakımından dine sonradan dâhil edilen her şeye bidat denilmektedir. Bir şeyin bidat olması için güzel görünse bile dine olmayan bir işin ibadet niyetiyle yapılması ya da doğrudan İslâm dinine aykırı olan bir işi sanki İslâm'da yeri varmış gibi yapmak gerekir. Bunun dışında ibadet niyeti olmadan yapılan dünyevi işler bidatten sayılmamaktadır. Bazı İslâm alimleri bidatleri hasene ve seyyie diye güzel ve kötü şeklinde ikiye ayırmışlardır(Bekdemir, 2018).

Hiz. Ömer, İslâm dininin emirlerine ve İslâm davasına hayatını adayan bir insandı. Hayatının amacı Allah(c.c.) ve Hiz. Peygamber(s.a.v.)'e hizmet etmektir. Bu sebeple İslâm dinine ve Hiz. Peygamber(s.a.v.)'in sünnetine aykırı en küçük yanlış bile kabul etmezdi. Çünkü hilafeti ve yaşama dair en büyük endişesi sadece Allah(c.c.)'a ömrünün hesabını verebilmektir. Bu yüzden İslâm hükümleri konusunda en küçük müsamaha göstermez, İslâm'a düşmanlık güden kendi kardeşinin bile boynunu vurmaktan imtina etmezdi. Hiz. Ömer Allah(c.c.)'a ve Hiz. Peygamber(s.a.v.)'e öylesine çok muhabbet beslerdi ki Medine sokaklarında geceleri yalnız gezerek hem Hiz. Peygamber(s.a.v.) ile olan anılarını canlandırır hem de Allah(c.c.) ile muhabbetini artırmayı isterdi (Sağiroğlu, 2016).

Teravîh namazının cemaatle kılınması hususu vb. konuları ibadetlerdeki yenilikler kısmında ele aldık. Hiz. Ömer bidatler karşısında sünnete bağlılığını daima ortaya koymuş, arkadaşlarına da sünnetten ayrılmamasını tavsiye etmiştir. İkinci

namazından sonraki kerahat vaktinde nafil namaz kılanı uyarması, Hz. Peygamber'in yolculuk sırasında namaz kıldığı yerleri mescit edinenleri men etmesi, Rıdvan Ağacı'nın kutsallaştırılmasından dolayı kestirmesi, recep ayının tamamında oruç tutanları cezalandırması, Hz. Ömer'in bidatlere karşı verdiği mücadeleyi gözler önüne sermektedir (Bekdemir, 2018).

3.2.8. Muvafakat-ı Ömer

Hz. Ömer vahiy ve sünnete dayalı dini bilgisi sayesinde hükümleri çok iyi biliyor ve uyguluyordu. Bunun yanı sıra keskin bir zekaya sahip hazır cevap biriydi. Bu sayede gerek devlet adamlarının yönetimi hususunda gerek insanların sorularına veya yaşadıkları problemlere dair hızlı ve etkili çözümler üreterek sıkıntıları giderirdi. Bu özellikleri itibariyle de feraset sahibi olan Hz. Ömer'in aldığı kararların isabetli olduğu görülmektedir. Bununla ilgili olarak bazı konularda istişare edildiğinde onun görüşlerini destekleyen ayetlerin nazil olduğu hadiseler de yaşanmıştır(Numani, 2015).

Hz. Ömer'in keskin zekası ve feraseti sebebiyle bazı olaylarda onun görüşleriyle aynı doğrultuda ayetler nazil olan hususlar meydana gelmesine "Muvafakat-ı Ömer" adı verilmektedir. Bununla ilgili olarak, "Makam-ı İbrahim'in namazgâh edilmesi, Hz. Peygamber(s.a.v.)'in eşlerinin bazılarının kıskançlık göstermeleri, Bedir Savaşı'nda esirlere nasıl muamele edileceği, peygamberin evine girenlerin perde arkasından söyleyecekleri sözleri söylemesi gibi konulardaki görüşlerine paralel ayetlerin inmesi, onun düşüncelerindeki doğruluğunu gösteren önemli örneklerdir (Sarıçam, 2018).

Her ne kadar görüşleriyle ilgili ayetler nazil olsa da Hz. Ömer'in her görüşüyle ilgili ayet nazil olmamıştır. Bunun aksine görüşlerinde isabet sağlayamadığı hususlar da meydana geldi. Hudeybiye Barış Antlaşması'nın kabul edilmesine karşı çıkan Hz. Ömer ilerleyen süreçte antlaşmanın Müslümanlar lehine sonuçlar doğurduğunu görünce bu konuyla alakalı büyük pişmanlık yaşamıştır (Azimli, 2017).

3.2.9. Tefsir İlmi

Hz. Ömer Kur'an-ı Kerim okumaya çok önem veren, kıraati çok iyi bilen ve bu konuda çok titiz davranan biriydi. Öfkeli ve sert mizacı ile tanınan Hz. Ömer

Kur'an-ı Kerim okunduğu zaman sakinleşirdi. Hz. Bilal bu konuyla alakalı "öfkelendiği zaman onun yanında ben olsam Kuran okurum. O zaman öfkesi diner" demiştir. Buradan anlaşılacağı üzere Hz. Ömer Kur'an-ı Kerim okumayı da dinlemeyi de çok seven dindar bir kişidir(Sarıçam, 2018).

Kıraatin yanı sıra tefsire de önem veren Hz. Ömer, Hz. Peygamber(s.a.v.)'den öğrendiği izahları insanlara nakletmiştir. Abdullah bin Abbas'ı yaşı küçük olmasına rağmen tefsir konusunda bilgili olduğu için her zaman yanında götürmesi ve konuşurması onun bilgiye ve gençlere verdiği önemi göstermektedir. İslâm'a dair bilgileri bizzat Hz. Peygamber(s.a.v.)'den öğrenen Hz. Ömer, ayetlerin sebebi nüzulünü ve manalarını çok iyi bilmektedir ve insanların istifadesine sunarak tefsir ilmine önemli katkılarda bulunmuştur. Sohbetlerinde Kur'an'ın muhtevası üzerinde durur, insanların bu konudaki bilgilerini artırmaları yönünde telkinde bulunurdu (Sarıçam, 2018).

Hz. Ömer'in ayetlerin manasını iyi kavramasında Hz. Peygamber'den eğitim almasının yanı sıra o dönemki olaylara hakim olmasının da büyük bir önemi vardır. Örneğin bir hutbesinde şarabın haramlığını anlatırken o dönem şarabın üzüm, hurma, arpa, bal ve buğdaydan yapıldığını ve akli örten her şeyin şarap olduğunu söylemiştir. Buradan anlaşılacağı üzere Hz. Ömer hem ayetlerin indiği zamanı bilmesi hem de o dönemin şartlarına vâkıf olmasından dolayı tefsir ilminin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur (Atmaca, 2011, s. 30).

3.2.10. Hadis İlmî

Hz. Ömer, Hz. Ebubekir'in halifeliği döneminde Kur'an'ın mushaf haline getirilmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Bunun yanında Hz. Ömer'in İslâmi ilimlere katkı sağladığı bir diğer nokta ise sünnetin yaşanması ve hadislerin yazılması hususudur. Hadis ve sünnetlere çok bağlı olan ve bu hususun iyi anlaşılmasına büyük önem veren Hz. Ömer, hadis rivayeti konusunda da çok titiz davranmıştır. Bu davranışı dinin aslının korunmasına ve olduğu gibi yaşanmasına verdiği önemi göstermektedir. Hz. Ömer, hadislerin yazılması konusunda sahabe ile istişare ederek önce resmi olarak toplamaya karar verdi. Fakat sonrasında Kur'an'ın ihmal edileceğini düşünerek bu fikrinden vazgeçmiştir(Karakaş, 2018)

Hız. Ömer daha sonra hadislerin öğrenilmesinin İslâm'ı anlamada büyük katkısı olacağı için ve bunun yanında Hız. Peygamber(s.a.v.)'den rivayet edilen ve sağlam kaynaklardan gelen hadislerin yazılmasını sağlayarak hadis ilmine önemli katkılarda bulunmuştur. Sahabelerin, herhangi bir konuda Hız. Peygamber(s.a.v.)'den işittikleri sözlerle amel ettiklerini gördüğünde dahi buna şahit isterdi. Fakat herkesin şahit getirmesini de zorunlu tutmadı. Nitekim Sa'd bin Ebu Vakkas ve Abdurrahman bin Avf'ın rivayetlerini şahit istemeksizin kabul etmiştir (Sarıçam, 2018). Hız. Ömer, hadisler rivayet etme konusunda çok titiz davranmıştır. Hız. Ömer'in rivayet ettiği beş yüz otuz dokuz hadis Kütüb-i Sitte'de yer almaktadır (Numani, 2015). Her yönüyle devleti teşkilatlandırmaya kurumsal bir yapı kazandırmaya çalışırken diğer taraftan da bu teşkilatlanmanın önemli unsurları ve alt yapısında bulunan ilmi gelişmeleri sağlayabilmek için büyük çaba harcamıştır.

3.2.11. Fıkıh İlmi

Hız. Peygamber(s.a.v.) ve Hız. Ebubekir döneminde kadılık yapan Hız. Ömer'in, fıkıh konusunda önemli bir yeri vardır. Abdullah Bin Mesud, Hız. Ömer hakkında "Ömer içimizde Allah'ın kitabını en iyi bilenimiz ve Allah'ın dininde en fakih olanımız idi" sözlerinden onun bu hususta çok önemli bir yere sahip olduğunu anlaşılmaktadır (Sarıçam, 2018).

Fıkıh usulünün oluşumu Hız. Ömer ile başlar. Kur'an- Kerim ve Hız. Peygamber(s.a.v.)'in hadislerinden başka hiçbir şey onun bu içtihatlarının üzerinde değildir. Hız. Ömer'e, hak ile batılı birbirinden ayırt edici anlamına gelen "el-Faruk" lakabını bizzat Hız. Peygamber(s.a.v.) vermiştir (Numani, 2015). Fıkıh usulünün birçok prensiplerinin temelini atmıştır. Hız. Ömer bir meselede fetva vereceği zaman öncelikle Kuran ve sünnete bakardı. Bunlarda aradığı sonucu bulamadığı takdirde Hız. Ebubekir'in verdiği hükümlerde çözüm aramıştır. Burada da istediği neticeye ulaşamadığı takdirde sahabenin ileri gelenlerini toplar ve görüşlerine başvururdu (Atalay, 2018). Atadığı valilere yazdığı mektuplarda başvurulacak ilk kaynakları Kur'an ve sünnet olarak belirtmiş bunlarda bulamadıkları takdirde kendi görüşlerine ve hüküm verilen diğer konularla kıyas yapmalarını emretmiştir (Ağırakça, 2012).

Hız. Ömer'in fıkıh ilmindeki yerini gösteren önemli olaylardan biri müellefe-i kulub hususunda gerçekleşmiştir. Kalpleri İslâm dinine karşı yumuşatılmak için

zekât verilen kimselere denir. Hz. Ebubekir'in halifeliği döneminde bu kimselere arazi verme konusunda gerçekleşti. Bu hususta belge düzenlendi ve Hz. Ömer'i şahit göstermek istediler. Hz. Ömer hazırlanan belgeyi yırtarak, Hz. Peygamber(s.a.v.) zamanında Müslümanların sayısı az olduğu için müellefe-i kuluba zekat verildiğini, artık Müslümanların yeterli sayıya ulaşmasından dolayı müellefe-i kuluba zekat vermeye gerek kalmadığını beyan etmiştir(Atalay, 2018). Hz. Ömer, Hz. Peygamber döneminde aynı mecliste üç talakla eşini boşayan kişinin bu boşamasının bir sayılması hususunu danıştığı şura heyetiyle beraber üç defa boşama olarak kabul etmiştir. Bunun yanı sıra üç talakla boşamayı suç kabul ederek ceza uygulaması koymuştur. Hz. Ömer'in bu uygulamadaki gayesi üç talakla boşamanın istismar edilmesi ve kadınların küçük düşürülmesinden kaynaklanmaktadır. Bu uygulamayı icra ederken ayetin nüzul sebebinden hareket etmiş ve icma yoluyla bu hükmü uygulamıştır (Atmaca, 2011).

İçki içen kimseye Hz. Peygamber(s.a.v.) döneminde kırk celde vurulurken Hz. Ömer, yanında bulunan ashabın ileri gelenleriyle istişare ettikten sonra bunu seksene çıkarmıştır. Bu durum sünnete aykırı gibi görülse de Hz. Peygamber(s.a.v.) içki cezasına bir sınır koymamış ve Hz. Peygamber döneminde insanları caydırmak için yeterli olan kırk celde Hz. Ömer döneminde yeterli olmamıştır. Bunun yanı sıra Kur'an'da geçen bir kişinin canına karşılık bir kişiye kısas uygulaması cezasında, bir kişinin birden fazla kişi tarafından öldürülmesi hususunda yine bir içtihat ortaya koymuştur. Yaşanan bir olay üzerine iki kişinin müşterek bir suç işlemeden sonra Hz. Ömer sahabenin ileri gelenleriyle istişare ederek, hırsızlık suçunda birden fazla kişi müşterek suç işlediğinde cezanın her suçlu için ayrı ayrı uygulanması gereğinden kıyas ederek her suçlu için kısas cezasının uygulanmasını emretmiştir (Atalay, 2018).

Hz. Ömer'in tefsir, hadis ve fıkıh anlayışına baktığımız zaman daha çok hükümlerle ilgili konuları önemseydiği görülmektedir. İslâm'ın doğru anlaşılması istemesi ve devlet idareciliği onu bu hususlara yönelten ana etkenlerdir. Hz. Ömer halifeliğinin yanında ilme önem veren ve ilme önemli katkılarda bulunmuş bir şahsiyettir.

SONUÇ

İnsanların yaşantısında yer alan her şey kişiliğini etkilemektedir. Din olgusu ise bireylerin hayatlarında önemli bir yer tutan, kişiliği etkileyen başlıca unsurlardan biri belki de en önemlisidir. Psikoloji ve din psikolojisinde kişilik ve dindarlık kavramları üzerinde çalışmalar yapılmış çeşitli psikologlar tarafından kişilik ve dindarlık üzerine kuramlar ve tipolojiler geliştirilmiştir.

Kişilik kuramları üzerinden Hz. Ömer'in kişiliği tahlil edilecek olursa Jung'un kişilik tiplerine bakıldığı zaman içe dönük ve dışa dönük tipler Hz. Ömer'in kişiliğini tam olarak açıklayamamaktadır. Adler'in iyimser ve kötümser kişilik tipinde ise zorluklar karşısında yılmayan ve cesaretli bir şekilde mücadele eden iyimser tipin Hz. Ömer'e uygun düştüğü görülmektedir. Allport'un olgunlaşmış ve olgunlaşmamış olarak ikiye ayırdığı kişilik tipinde olgunlaşmış tipin Hz. Ömer'e kısmen uyduğu görülmektedir. Maslow'un kendini gerçekleştiren, üretken ve problem çözücü olarak tanımladığı tipi, beş faktör kişilik kuramında ise sorumluluk, uyumluluk, dışa dönüklük tanımlarının Hz. Ömer'e uyduğu görülmektedir. Rank'ın estetik ve normal insan tipleri de Hz. Ömer'e kısmen uymaktadır. Kretschmer'in atletik tip tanımının diğer tiplere göre Hz. Ömer'e daha fazla uyduğu görülmektedir.

Dindarlık kuramları üzerinden Hz. Ömer'in dindarlığı tahlil edilecek olursa Fromm'un otoriter ve hümaniter dindarlık tipi Hz. Ömer'e kısmen uymaktadır. Çünkü Hz. Ömer itaatkar bir dindar olarak kısmen otoriter dindar tipine, akılcı ve kişisel güçlerini geliştirmeye yönelik bir kişilik olması sebebiyle hümaniter dindar tipine kısmen uymaktadır. Maslow'un kuralcı ve kendini gerçekleştiren dindarlık tipi Hz. Ömer'e uymaktadır. Allport'un olgunlaşmış dindarlık tipi ise, Hz. Ömer'e kısmen uymaktadır. James'in dindarlık tipi ise Hz. Ömer'i tarif etmemektedir. Rollo May'in sağlıklı dindar tipi Hz. Ömer'e uymaktadır. Çünkü Hz. Ömer, hayatın anlamını keşfeden, problem çözücü, cesaretli, vicdan sahibi bir kişilik sahibi olduğu için May'in sağlıklı dindar tipi Hz. Ömer'i tarif etmektedir.

İmam Gazali'nin en üst dindarlık olarak tarif ettiği tahkiki dindarlık Hz. Ömer'in dindarlığını tarif etmektedir. Hz. Ömer Allah'a yakın olma isteği ve dini değerleri gönülden kabul etmesi sebebiyle iç güdümlü ve tahkiki dindar tarifine uymaktadır. Bunun yanında Hz. Ömer'in dindarlığını ülkemizde geliştirilen dindarlık tiplerine göre tarif etmeye çalıştığımızda, sert tutumu ve yanlış uygulamalara karşı

tavrı ile her ne kadar fanatik dindarlık tipine benzese de yenilikleri ve akılcılığıyla muhafazakâr dindar tipi Hz. Ömer'e daha uygundur.

Mevcut dindarlık ve kişilik kuramcılarının ortaya koyduğu tiplerin, Hz. Ömer'in kişiliğini tahlil etmeye tam olarak uygun olmadığı görülmektedir. Batılı kişilik ve dindarlık kuramları gerek İslâm dinine tam olarak uymaması sebebiyle gerek dini şahsiyetlerin kendilerine has özellikleri nedeniyle dini kişilikleri tarif etmede yeterli değildir. Önemli dini şahsiyetlerin kişilik analizleri yapılarak bu alanda yeniliklerin ve bu kişilere daha uygun İslami kuramlar geliştirilmesi faydalı olacaktır. Bu kuramcıların kişilik ve dindarlık tiplerinin Hz. Ömer'in kişiliğini ve dindarlığını yeterli düzeyde açıklayamamasının temel sebeplerinden biri, İslâm dinine uygun olmaması ve Hz. Ömer gibi şahsiyetlerin toplumun genelinde rastlanması zor olan bir kişiliğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple dini yönü baskın olan şahsiyetlerinde kişilik analizini yapabilmek için çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Hz. Ömer'in kendine özgü bir kişilik yapısı vardır. O, iç dünyasında derin bir şekilde dini tecrübeleri yaşasa da dışa dönük, sosyal yönü çok güçlü bir insandır. Halkla daima iç içe olan, adaletiyle ünü günümüze kadar ulaşmış, ahlaki duyarlılığı oldukça yüksek, sorumluluk sahibi, kendini gerçekleştirmiş bir kişiliktir.

Dindarlık ve kişilik arasındaki etkileşimin önemli örneklerinden biri olan Hz. Ömer, dindarlığı ile aynı doğrultuda kişilik yapısına sahiptir. Onun dindarlığı, kişiliğini etkileyen en önemli unsurdur. Çünkü dini emirleri her şeyin üzerinde tutmuş ve uygulama konusunda hem kendi hayatında hem de idarecisi olduğu toplumda dini duyarlılığını göstermiştir.

Kişiliğin gelişmesi ve bütünleşmesinde, dinin etkilerini Hz. Ömer'in hayatında görmekteyiz. Onun her ne kadar İslâm'dan önce de olumlu özelliklere sahip bir kişilik yapısı olsa da İslâm dinine girmesiyle birlikte kişilik yapısı bambaşka bir hal almış, gelişmiş ve bütünleşmiştir. Dindarlığını büyük bir şuurla yaşayan Hz. Ömer, dışa dönük yönünün gelişmesine yaşantısı ve ibadetleri neticesinde ulaşmıştır. İdareci olduğu dönemde ortaya çıkan birçok sorunu mükemmel derecede yeni içtihatlar yaparak çözmesi, onun Kuran'ı ve sünneti çok derin bir şekilde anladığını ve kişiliğine mâl ettiğini göstermektedir.

Önemli bir kişilik yapısına sahip olmasına rağmen Hz. Ömer, gençliğindeki deve gütmesinden büyük bir devlet adamı olmasına kadar ilerleyen süreçte dini yaşantısının onun kişiliğini ne denli etkilediğini ve geliştirdiğini bizzat kendisi ifade etmektedir. Hz. Ömer, yamalı elbise giyen, gerektiğinde su taşıyan, hazineye ait deveyi yakalamaya çalışmaktan çekinmeyen, toprak üzerinde yatan, halkın arasında dolaşan, mütevazı bir devlet adamıdır.

Sonuç olarak kişilik ve dindarlığı birbiriyle bir bütün oluşturan Hz. Ömer'in kişiliği ve dindarlığı birbiriyle bir etkileşim içinde bütünleşmiştir. Onun kişiliği ve dindarlığının birbirinden bağımsız değerlendirilmesi mümkün görünmemektedir. Hz. Ömer yetiştiği kabile kültürünün olumlu yönlerini kişiliğinde barındıran, ahlaki yönü güçlü, erdemli, adaleti, devlet adamlığı ve yeniliklere açık tavrıyla ön plana çıkmış, hayatını dinin emirlerine göre yaşayan, tutarlı bir dindar kişiliktir.

KAYNAKÇA

- Ağırakça, A. (2012). *Hız. Ömer*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Akbaş, M. (2010). Hız. Ömer'in Kırbaacı. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (15), 55-70.
- Akdoğan, M. N. (2017). *Şii Kaynaklarına Göre Hız. Ömer*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Akto, A. (2011). Kişilik Oluşumunda Dinin Rolü. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (52), 191-217.
- Allport. (2005). *Birey ve Dini*. (B. Sambur, Çev.) Elis Yayınları.
(T. Y. Alp, Çev.)
- Apak, A. (2016). *İslamın Örnek Şahsiyetleri Ashab-ı Kiram*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Arslantürk, Z. (2008). *Araştırma Metod ve Teknikleri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Atalay, A. (2018). Hız. Ömer'in Fıkıh İlmindeki Yeri. *Uluslararası Hız. Ömer Sempozyumu* (s. 293-310). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Atmaca, G. (2011). *Hız. Ömer ve Kur'an Anlayışının Teşekkülü*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Ayten, A. (2017). *Psikoloji ve Din*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Azimli, M. (2017). *Dört Halifeyi Farklı Okumak - 2 Hız. Ömer*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Balcı, İ. (2006). *Hız. Ömer Döneminde Diplomasi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Başaran, İ. E. (1978). *Psikoloji*. Ankara.
- Bayraktutan, A. (2018). *Din Psikolojisi Açısından Hız. Ömer'in Kişiliği*. İğdır.
- Bekdemir, S. (2018). Hız. Ömer'in Bid'atlere Karşı Tutumu. *Uluslararası Hız. Ömer Sempozyumu* (s. 207-238). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Berger, P. L. (1993). *Dinin Sosyal Gerçekliği*. (A. Coşkun, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.

- Budak, S. (2017). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. (İ. D. Erguvan Sarıoğlu, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Bursalı, M. N. (2015). *Hak ve Adalet Güneşi Hz. Ömer*. İstanbul: Çelik Yayınevi.
- Certel, H. (2014). *Din Psikolojisi*. Isparta: Berikan Yayınevi.
- Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çetin, Ö. (2018). Birgili Mehmed Efendi'nin Kişiliği Üzerine Psikolojik Bir Analiz.
- Çetin, Ö. (2010). *Hasan Basri Çantay'ın Kişiliği*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
- Çetin, Ö. (2019). *Rollo May Psikolojisinde Din ve Kişilik*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Çil, H. (2018). Halife Ömer'in Liderlik ve Yönetim Anlayışı. *Uluslararası Hz. Ömer Sempozyumu* (s. 235-254). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Çınar, H. A. (2018). Hz. Ömer'in Kişiliği ve Dindarlığı Arasındaki İlişkiye Psikolojik Bir Değerlendirme. *Uluslararası Hz. Ömer Sempozyumu* (s. 573-593). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Demircan, A. (2018). *Raşid Halifeler*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Doğan, Y. (2018). Hz. Ömer'in Mizah Anlayışı. *Uluslararası Hz. Ömer Sempozyumu* (s. 491-503). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Draz, M. A. (1978). *Din ve Allah İnancı*. (A. Nuri, Çev.) İstanbul: Çığır Yayınları.
- el-Belazuri, A. b. (2013). *Fütuhu'l Büldan*. (M. Fayda, Çev.) İstanbul: Siyer Yayınları.
- en-Nedvi, E. H. (1981). *es-Siretü'n-Nebeviyye*. (O. Keskinoglu, Çev.) Konya: İslami Neşriyat.
- Erol, E. (2013). *Bireylerin Kişilik Tipleri ve Demografik Özelliklerinin Kariyer Tercihlerindeki Rolüne İlişkin Bir Araştırma*. Sakarya.
- Fayda, M. (2019). *Hulefa-yı Raşidin Devri*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Freud, S. (2018). *Totem ve Tabu*. (K. Şipal, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Fromm, E. (1996). *Özgürlükten Kaçış*. (Ş. Yeğin, Çev.) İstanbul: Payel Yayınevi.
- Fromm, E. (1982). *Psikanaliz ve Din*. (A. Arıtan, Çev.) İstanbul: Fatih Yayınevi.
- Guyau, J. M. (1980). *Geleceğin Dinsizliği*. Paris.
- Guyau, J. M. (1980). *Irreligion de l'Avenir*. Paris.

- Haksal, A. H. (2017). *Sevgilinin Hak Dilli Arkadaşı Hz. Ömer*. İstanbul: Semerkand Yayınları.
- Holm, N. G. (2004). *Din Psikolojisine Giriş*. (A. Bahadır, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Hökelekli, H. (2018). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hökelekli, H. (2012). *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Hökelekli, H. (1985). Dini Kişiliğin Kuruluşunda İradenin Rolü. *Diyanet Dergisi* , 16-28.
- İbn Ebi Şeybe. (2019). *Kitabü-l Meğazi*. (R. Önal, & A. Şen, Çev.) Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- İbn-i Sa'd. (2014). *Kitabü't Tabakati'l Kebir* (Cilt Büyük İslam Tarihi). (A. Demircan, Dü., H. Akdemir, M. V. Şahinalp, & A. Bakkal, Çev.) İstanbul: Siyer Yayınları.
- İbnü'l Esir. (1991). *El Kamil Fi't-Tarih*. (A. Ağırakça, Çev.) İstanbul: Bahar Yayınları.
- James, W. (2017). *Dinsel Deneyimin Çeşitleri*. (İ. H. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Pirhan Yayıncılık.
- Jung. (1996). *Bilinç ve Bilinçaltının İşlevi*. (E. Büyükinal, Çev.) İstanbul.
- Jung. (2017). *Psikoloji ve Din*. (R. Karabey, Çev.) İstanbul: Okyanus Yayıncılık.
- Kandehlevi, Y. (1987). *Hayatüs-Sahabe*. (S. Gülle, Çev.) İstanbul: Divan Yayınları.
- Karakaş, A. (2018). Hz. Ömer'in Hadis Açısından Sahihayn'daki Yeri. *Uluslararası Hz. Ömer Sempozyumu* (s. 361-380). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Kazancı, A. L. (2018). *Adil Halife Emirü'l Müminin Hz. Ömer*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kızılgöçer, M. (2017). *Din Psikolojisinin 100'ü*. Ankara: Otto Yayınları.
- Köksal, M. A. (1987). *İslam Tarihi*. İstanbul: Şamil Yayınları.
- Loewenthal, K. M. (2017). *Din Psikolojisi*. Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Maslow, A. (2011). *İnsan Olmanın Psikolojisi*. (O. Gündüz, Çev.) İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve Din*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Necip, A. (2016). *Hz. Ömer Bir Adalet Savaşçısı*. Ankara: Altınpost Yayıncılık.

- Numani, Ş. (2015). *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*. (T. Y. Alp, Çev.) İstanbul: Mahya Yayınları.
- Özhazar, H. (2016). *Adaleti ve Yenilikleriyle Hz. Ömer*. İstanbul: Tire Kitap.
- Özkan, M. (2018). Bir Liderin Kişiliği: Hz. Ömer. *Uluslararası Hz. Ömer Sempozyumu* (s. 565-572). 2018: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Peker, H. (2011). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Peker, H. (1986). *Olumlu Şahsiyet Özellikleri ve Din*. Samsun: OMÜİFD.
- S. Schultz, E., & P. Schultz, D. (2016). *Modern Psikoloji Tarihi*. (Y. Aslay, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Sağiroğlu, E. (2016). *Hz. Ömer*. İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- Sallabi, M. A. (2016). *Hz. Ömer Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*. (M. Akbaş, Çev.) İstanbul: Ravza Yayınları.
- Sarıçam, İ. (2018). *Hz. Ömer*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sayın, A., & Aslan, S. (2005). Duygudurum Bozuklukları İle Huy, Karakter ve Kişilik İlişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi* , 276-283.
- Scheler, M. (1960). *On the Eternal in Man*. London.
- Seyhan, B. Y. (2016). *Dindarlık ve Kişilik Açısından Sabır*. Bursa: Emin Yayınları.
- Sırma, İ. S. (2018). *İslami Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Suyuti, C. (2014). *Halifeler Tarihi*. (O. Özatağ, Çev.) İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Şemin, R. U. (1984). *Gençlik Psikolojisi*. İstanbul.
- Şentepe, A., & Güven, M. (2015, Haziran). Kişilik Özellikleri ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* , 27-44.
- Şentürk, H. (2017). *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Şentürk, H. (2013). *İslami Hayatın Psikolojik Temelleri*. İstanbul: İz yayıncılık.
- Şentürk, H. (2011). *Yahya Kemal ve Din*. Isparta: İz Yayıncılık.
- Taberi, E. C. (2007). *Tarih-i Taberi*. (M. F. Gürtunca, Çev.) İstanbul: Maarif Basımevi.
- Temmavi, S. M. (2004). *Hz. Ömer ve Modern Sistemler*. (M. V. Taylan, Çev.) İstanbul: Kayıhan Yayınları.

- Toplu-Demirtaş, E. (2017). *Kişilik ve Kişiliğin Temel Kavramları*. (D. Gençtanırım-Kurt, & E. Çetinkaya-Yıldız, Dü) Ankara: Pegem Akademi.
- Turan, Y. (2017). *Kişilik ve Dindarlık*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Urhan, V. (1998). *Kişiliklerin Karşılıklı İlişkileri*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- Vakıdi. (1985). *Kitabü'l Meğazi*. Beyrut.
- Yanbastı, G. (1990). *Kişilik Kuramları*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Yapıcı, A. (2002). Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* , 76-117.
- Yavuz, K. (1986). Din Psikolojisinde Metod Meselesi ve Yeni Gelişmeler. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* , 153-185.
- Yıldız, M. (2001). Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Araştırma. 19-42.
- Yurdagül, Ş. (1987). *Bazı Sosyo-Ekonomik Değişkenlerin Lise Öğrencilerinin Benlik Tasarımına Etkisi*. Ankara.
- Yüksel, M. M. (2006). *Karizmatik Lider Örneği Olarak Hz. Ömer*. Konya.